

STOCKHOLM RESEARCH REPORTS IN DEMOGRAPHY

No. 44

FÖRSTA BARNET

En demografisk studie av barnafödandet

bland svenska kvinnor födda 1936-60

av

Cecilia Etzler

Stockholms universitet

Demografiska avdelningen

S-106 91 STOCKHOLM

ISBN 91-7820-031-8

ISSN 0281-8728

December 1987

SAMMANFATTNING

Kvinnorna i Sverige föder sitt första barn allt senare i livet. I denna studie analyseras denna förändring med hjälp av intensitetsregressionsanalys för svenska kvinnor som lever i ett parförhållande och är födda 1936-60.

Ett förändrat parbildningsmönster, med alltfler samboende unga kvinnor och en minskad giftermålsfrekvens, har tillsammans med ett förändrat fruktsamhetsbeteende, med en ökad kontroll av den egna fruktsamheten, och en förändrad struktur i befolkningen haft betydelse för denna förändrade förstabarnsfruktsamhet.

Samboendet har i hög grad fått en ny innebörd. Man flyttar inte samman i avsikt att gifta sig direkt eller skaffa barn utan för att bo samman i ett barnlöst förhållande som upplöses om det inte fungerar. Den minskning av fruktsamheten som ägt rum för såväl samboende som yngre gifta kvinnor berör alla grupper oavsett utbildningsnivå, social bakgrund eller sysselsättningstyp. Det finns dock fortfarande skillnader mellan olika delgrupper i de yngsta födelsekohorterna. Högutbildade kvinnor som gifter sig eller flyttar samman före 25 års ålder förblir mer långsamma i barnafödandet. Arbetardöttrar har en högre benägenhet att föda barn inom samboendet än tjänstemannadöttrar. Har man väl gift sig har dock kvinnans sociala bakgrund inte någon signifikant betydelse för hennes benägenhet att få ett första barn. Inom äktenskapet är det kvinnans utbildning och i viss mån hennes sysselsättning som inverkar på fruktsamhetsbeteendet.

De utvecklingstendenser som finns i studien tyder på att fruktsamheten bland unga kvinnor, som denna studie huvudsakligen sysslar med, även fortsättningsvis kommer att ligga på en låg nivå, medan äldre kvinnor fortsätter att öka sin fruktsamhet.

Denna rapport har tidigare i en preliminär version (Etzler 1986b), utgjort ett bidrag vid nordiska symposiet i demografi i Danmark i juni 1986.

INNEHÅLL

	Sida
1. Inledning	5
2. Fruktansamhetsnedgangen och det ändrade parbildnings- mönstret	7
3. Problemonrådet	10
4. Tidigare forskning	12
4.1 Allmänt	12
4.2 Fruktansamhetsmodeller och empiriska resultat	12
4.3 Forskning i Sverige	15
5. Datamaterial	17
5.1. Fruktansamhetsundersökningens datamaterial	17
5.2. Grupperingar	18
6. Analysmetod och dataproblem	21
6.1. Analysmetod och modell Anpassning	21
6.2. Vissa dataproblem	23
6.3. Retrospektiva frågor	23
6.4. Definition av samboende	24
6.5. Utbildningsnivå	26
7. Barnafödandet inom första parförhållandet	27
7.1. Inledning	27
7.2. Modell med endast huvudfaktorer	28
7.3. Modell med interaktioner	32
8. Samboendets utveckling och de samboende kvinnornas sammansättning	38
9. Barnafödande bland samboende kvinnor - resultat	45
9.1. Modellval	45
9.2. Kohort	46
9.3. Social bakgrund	48
9.4. Alder vid samboendestarten	51
9.5. Sysselsättningen	51
9.6. Utbildning	52
9.7. Sammanfattning	53
10. Giftermålsutvecklingen och de gifta kvinnornas sammansättning	55
10.1. Inledning	55
10.2. Giftermålsutvecklingen	55
10.3. De gifta barnlösa kvinnornas sammansättning	56

11. Barnafödande bland gifta kvinnor - resultat	61
11.1. Modellval	61
11.2. Födelsekohort	61
11.3. Social bakgrund	62
11.4. Giftermålsålder	63
11.5. Föräktenskapligt samboende	64
11.6. Sysselsättning	65
11.7. Utbildning	66
11.8. Parbildningsålder	68
11.9. Sammanfattning	69
12. Diskussion	71
12.1. Fruktsamhetsförändringar för kvinnor som lever i ett parförhållande	71
12.2. Vilka kvinnor dröjer med att skaffa första barnet?	72
12.3. Parformens betydelse för barnafödandet	72
12.4. Har de föräktenskapliga samboendena påverkat förstabarnsfruktsamheten inom äktenskapet?	74
12.5. Betydelsen av när i livet man flyttar samman	75
12.6. Sysselsättningens och utbildningens betydelse	75
12.7. Inverkan av kvinnans sociala bakgrund	76
12.8. Slutsats	77
Efterord	79
Litteraturreferenser	80

1. INLEDNING

För de allra flesta kvinnor är det helt självklart att de ska skaffa egna barn. Som det ser ut för närvarande blir också 85-90 procent av alla kvinnor mödrar. Den ålder vid vilken man skaffar första barnet varierar emellertid. En stor del av den nedgång i fruktsamheten som uppmärksammades så under slutet av 1970-talet berodde just på att alltfler kvinnor från olika födelsekohorter under denna tidsperiod förblev barnlösa längre än kvinnor födda tidigare (Johansson och Finnäs, 1983). Flera studier (bl a B. Hoem, 1986) visar också att det slutliga antalet barn (tredje barnet hos B. Hoem) en kvinna föder i hög grad hänger samman med när i livet hon föder det första barnet. Detta samband har t o m förstärkts under de senaste årtiondena. Parallellt med detta resultat har man i alltfler studier kunnat konstatera att familjens levnadsstandard i hög grad hänger samman med vid vilken ålder och vilken livssituation som kvinnan påbörjar sitt barnafödande. Ju senare i kvinnans liv som första barnet föds, desto bättre är familjens ekonomiska situation under den period som barnen växer upp (Bumpass m fl, 1978). Rent statistiskt vet vi också att ju äldre kontrahenterna är vid parbildningen, desto större är chansen att förhållandet varar länge (SCB, 1986a och Granath, 1986).

Unga människor är också väl medvetna om att en fast anknytning till arbetsmarknaden är en bra försäkring för framtiden då man sätter barn till världen och föräldraförsäkringen är i hög grad utformad med tanke på att båda föräldrarna är förvärvsarbetande. Att vara ordentligt etablerad i sitt yrke är således en klar fördel då man planerar att vara tjänstledig en period för att föda barn. I en analys baserad på den svenska fruktsamhetsundersökningens material (B. Hoem m fl, 1987) framgår också att den senareläggning av första barnet man kunnat notera till största delen uppstått p g a att de kvinnor som är födda på 1950-talet och har en kort arbetslivserfarenhet då parförhållandet startar minskat sin förstabarns-fruktsamhet betydligt under den första tiden av parförhållandet jämfört med kvinnor i samma situation födda tidigare. Detta gäller såväl kvinnor med lång som kort utbildning.

Happel m fl (1984) har, med hjälp av ett amerikanskt material, visat att "värdeminskningen" av en kvinnas yrkeskunskap, vid en periods frånvaro från yrkeslivet, är mindre ju längre arbetslivserfarenhet hon har bakom sig. Författarna drar också slutsatsen att en ökad kvinnlig förvärvsverksamhet och alltfler kvinnor på kvalificerade jobb med all sannolikhet kommer att medföra att alltfler kvinnor föder första barnet senare i livet.

Ur många synpunkter framstår det som naturligt och logiskt, rent förnuftsmässigt, att dröja med första barnets födelse. Utbildning, framtida förvärvsarbete, ekonomin, stabiliteten i parförhållandet är några faktorer som talar för att inte föda första barnet i alltför tidig ålder. Den tekniska möjligheten finns ju också att undvika att bli gravid eller, om man blir gravid, att avbryta graviditeten genom abort. En ökad användning av effektiva preventivmedel medför dessutom att kvinnorna tenderar att föda sina barn vid i genomsnitt högre åldrar (Jones och Forrest, 1987). Det kan å andra sidan finnas baksidor med att vänta med första barnet, såsom att inte skaffa sig barn då man börja längta efter det, att inte vara så ung under barnens uppväxttid och att riskera större svårigheter att kunna bli gravid vid en högre ålder¹.

I den här genomförda studien belyses en rad frågor som är väsentliga för att kunna förstå nedgången i förstabarnsfruktsamheten. Vi har med utgångspunkt från det material som insamlats i den svenska fruktsamhetsundersökningen genomfört en analys av första barnets födelse bland samboende och gifta kvinnor. Fruktsamhetsundersökningen innehåller information om en rad olika faktorer som speglar kvinnans livssituation. Materialet är unikt genom att vi för de 4300 kvinnor som ingår i undersökningen har tillgång till kvinnornas fullständiga sysselsättningshistoria, parförhållandehistoria och barnafödandet.

Det rika materialet utnyttjas genom att använda en intensitetsregressionsanalys.

Rapporten är disponerad på så sätt att avsnitt 2-6 utgör bakgrundsavsnitt av olika slag. Avsnitten 7-11 är till största delen rena resultatavsnitt där tolkningar förekommer relativt sparsamt. I avsnitt 12 behandlas ett antal centrala frågor som berör förändringar i fruktsamhetsmönstret för första barnets födelse.

¹ Menken (1985) har visat att fruktsamheten sjunker kraftigt efter 35 års ålder.

2. FRUKTSAMHETSLEDGÅNGEN OCH DET ANDRADE PARBILDNINGSMONSTRET

Sedan mitten av 1940-talet, då det föddes många barn och Sverige hade en hög fruktsamhet, jämfört med 1920- och 30-talen, har vi haft en kontinuerlig nedgång i den summerade fruktsamheten med undantag av en viss återhämtning i mitten av 1960-talet. Den lägsta summerade fruktsamheten någonsin i Sverige kunde noteras under några år i slutet av 1970-talet.

De kvinnor som analyseras i denna studie är födda 1936-60 och representerar en stor del av de kvinnor som fött barn under 1960- och 1970-talen. Kurvorna i figur 2.1 illustrerar, för några av fruktsamhetsundersökningens födelsekohorter, den successiva minskningen av fruktsamheten i yngre åldrar och därmed också senareläggningen av första barnet. Detta gäller speciellt för kvinnorna födda på 1950- och 1960-talen. Vad detta inneburit för andelen kvinnor i olika åldrar som ännu inte fött något barn framgår av tabell 2.1.

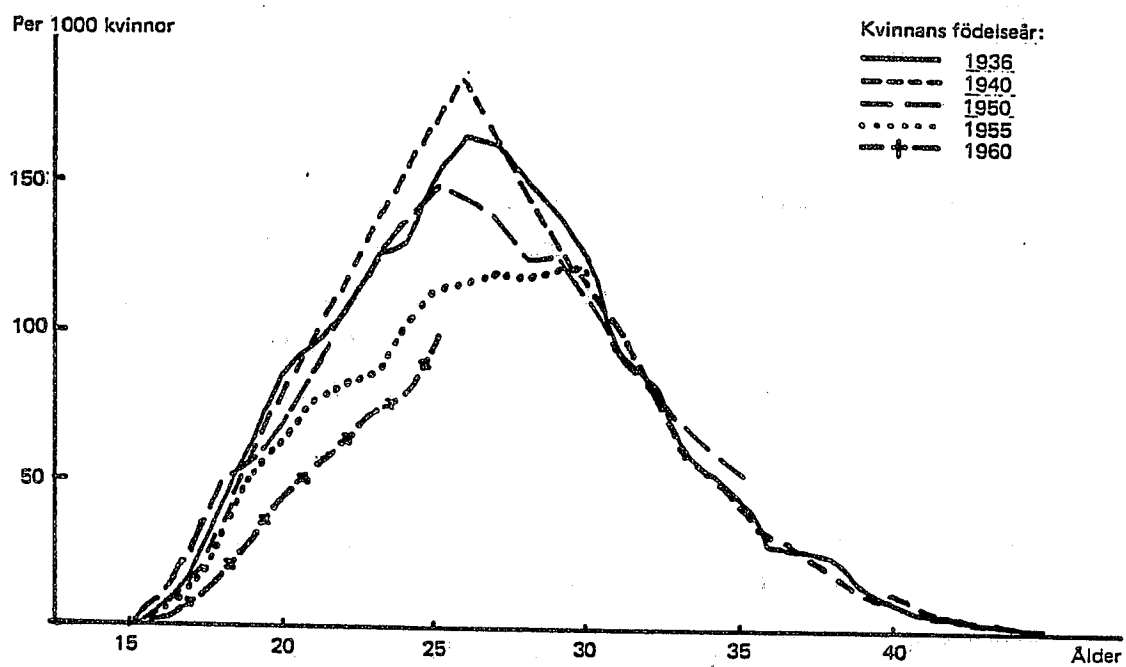
Tabell 2.1: Andel kvarvarande kvinnor utan barn i olika åldrar, födda 1925 till 1960. (Procent)

Födelseår	Ålder						
	20	23	25	30	35	40	45
1925	87	64	51	28	19	17	16
1930	83	61	47	24	17	15	14
1936	81	58	44	20	14	13	13
1940	82	57	41	19	14	12	12
1945	78	55	41	20	14	12	
1950	81	59	44	23	15		
1955	83	65	52	29			
1960	90	74	62				

Källa: SCB (1986b).

De åldersspecifika fruktsamhetstalen har minskat oavbrutet för i princip alla åldrar sedan första hälften av 1960-talet. Från och med 1977 har dock barnafödandekurvorna för kvinnor i åldrarna över 27 år åter ökat. Detta har naturligtvis bidragit till den ökade genomsnittsåldern för såväl förstabarnsmödrar som barnaföderskor överhuvudtaget (26.6 år resp 28.5 år 1985).

Samhället har förändrats ganska väsentligt under 1950-, 1960- och 1970-talen på en rad punkter som berör kvinnan, familjen och barnafödandet. Allt fler kvinnor utbildar sig, den kvinnliga förvärvsfrekvensen har ökat, en mer utbyggd barnomsorg är bara några aspekter som troligen påverkar familjebildning och barnafödande.



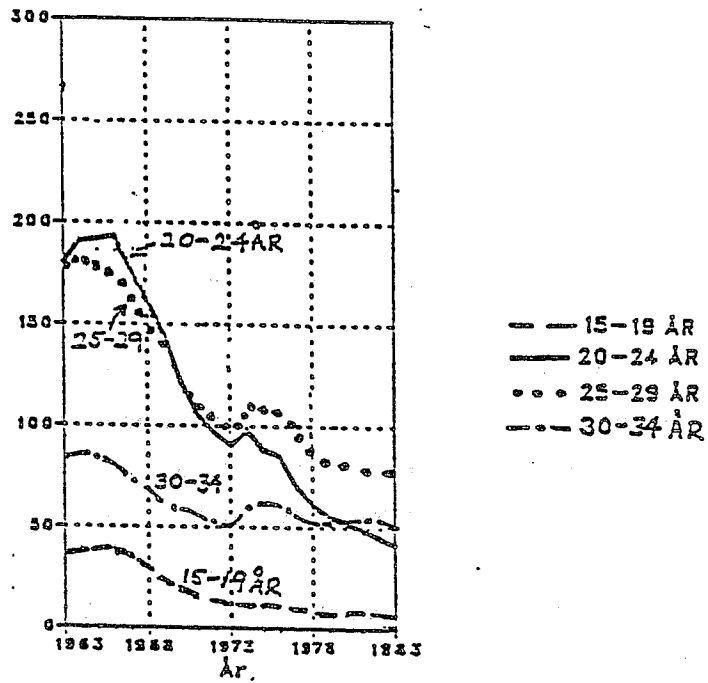
Figur 2.1: Centralkvoter för första barnets födelse för kvinnor födda 1936, 1940, 1950, 1955 och 1960.
Källa: SCB 1986.

Under 1960- och 1970-talen har parbildningsmönstret i Sverige förändrats på ett dramatiskt sätt. Det informella samboendet har ökat kraftigt. Detta har delvis skett på bekostnad av giftermålsfrekvensen. Nedgången i giftermålsfrekvensen framgår av figur 2.2. De kvinnor som flyttar samman med en man gör det också i allt yngre åldrar. I den yngsta kohorten, född 1956-60, hade 50 procent av kvinnorna antingen börjat sammanbo, gift sig eller fått barn vid 20 års ålder. I den äldsta kohorten, född 1936-40, var motsvarande ålder drygt 22 år. Fördelningen på de tre avgångsorsakerna (informellt samboende, giftermål resp barnafödande) var också mycket olika.

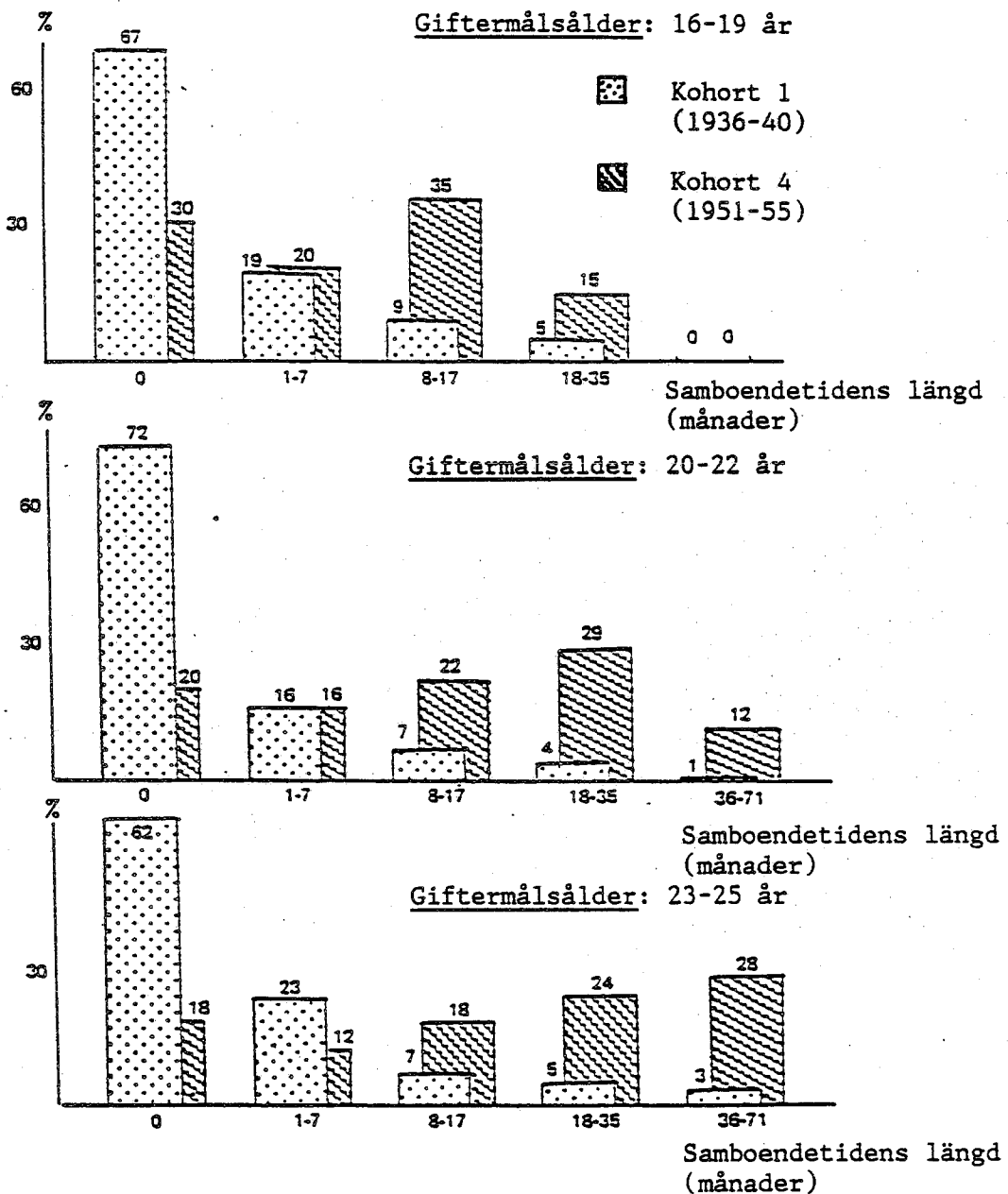
Unga kvinnor flyttar således allt oftare samman i informella parförhållanden. Giftermål utan något föräktenskapligt samboende har nästan helt försvunnit i den yngsta kohorten. Det gäller också barnafödande bland ensamstående. Efter ett kortare eller längre samboende gifter sig en relativt stor andel av kvinnorna utan att dessförinnan ha fött barn. De föräktenskapliga samboendeperioderna har med tiden blivit allt längre. I figur 2.3 illustreras förlängningen av samboendeperioderna från kohort 1 till kohort 4.

Det gamla mönstret med relativt långa perioder av "fast sällskap" har ersatts av kortare perioder och i stället en tidigareläggning av sammanflyttningen med mannen.

Kvinnorna i de yngre generationerna startar uppenbarligen sina samboenden på helt andra premisser än kvinnorna i den äldsta kohorterna gjorde. Nio månader efter samboendestarten hade drygt 40 procent gift sig (de flesta inom ett halvt år) och 10 procent fått barn som samboende i den äldsta kohorten (Qvist och Rennermalm, 1985, tabell A11-A20). Motsvarande andelar i den yngsta kohorten är 3 resp 4 procent. I den äldsta kohorten startade man således samboendet ofta med klar visshet om att snart gifta sig eller föda ett väntat barn. Siffrorna i den yngsta kohorten vittnar däremot snarare om att samboendet var en parbildning där barnafödandet åtminstone till att börja med inte var det primära. Man väntar med både barn och giftermål, däremot upplöses parförhållandena ofta i denna kohort. 11 procent av samboendena utan barn upplöses inom ett år och 21 procent inom två år. Motsvarande andelar var 0.5 och 2 procent i den äldsta kohorten. Man bör dock ta dessa skillnader med viss reservation eftersom kvinnorna i den äldsta kohorten troligen har en underrapportering av kortvariga, barnlösa samboendeförhållanden (se avsnitt 6.3).



Figur 2.2: Giftermålsutvecklingen i olika åldersgrupper.
Andelen nygifta kvinnor i första äktenskapet
per 1000 ogifta kvinnor.



Figur 2.3: De gifta kvinnornas föräktenskapliga samboendetid bland kvinnor födda 1936-40 samt 1951-55. Procentuell fördelning.

Att föda barn som samboende har också utvecklats olika inom olika grupper i samhället. Uppenbarligen fyller samboendetiden olika funktion för olika kvinnor. Eva Bernhardt (1984) urskiljer tre typer av samboenden:

"Det första skulle kunna sägas innebära att ogift samboende jämföras med det traditionella äktenskapet i så måtto att det ses som en naturlig ram för barnalstring. Parbildning, vare sig den är legaliserad genom formell vigsel eller ej, är liktydig med vilja att skaffa barn. Det andra huvudmönstret skulle innebära att man ser ogift samboende som en form av "proväktenskap" där barnalstring inte har någon plats. Man flyttar samman utan att gifta sig för att se om det "fungerar". Dessa "proväktenskap" är i regel inte särskilt långvariga - om det fungerar gifter man sig, annars flyttar man isär. Den tredje varianten består i att betrakta ogift samboende som en ny livsform. Man flyttar samman, inte i avsikt att relativt snart gifta sig och/eller skaffa barn, utan för att helt enkelt bo tillsammans i ett barnlöst parförhållande som, om det fungerar, kan bli ett ganska långvarigt tillstånd."

Vi vet från tidigare studier (Etzler, 1984) att det framför allt var döttrar till arbetare som först hade ett utbrett samboende, medan tjänstemannadöttrar inte förrän i och med kohort 3, kvinnor födda 1946-1950, började närma sig arbetardöttrarna i samboendebeteende.

Vi vet också att kvinnor som studerar har en mindre benägenhet att påbörja ett samboende än andra kvinnor (J.M. Hoem, 1986).

Många kvinnor som börjar med att flytta samman med sin partner i ett informellt samboende gifter sig efter en viss tid som samboende. Av Rennermalms redovisning (Qvist och Rennermalm, 1985) framgår att 64, 51, 33, 18 respektive 8 procent av de samboende kvinnorna utan barn i respektive kohort gift sig inom två år efter samboendestarten.

Barnlösa samboende kvinnors benägenhet att ingå äktenskap har studerats av Klingberg (1986). Bland de kvinnor som kvarstår som samboende utan barn har varken utbildningsnivån eller den sociala bakgrunden någon större inverkan på giftermålsbenägenheten. Det är främst födelsekohorten och ålder vid samboendestarten samt typ av sysselsättning som har betydelse². Giftermålsintensiteten har sjunkit markant över kohorterna, speciellt under den första tiden av samboendet. Kvinnor som startat sina samboenden i 20-22 årsåldrarna är mest benägna att gifta sig. Under studieperioder minskar giftermålsbenägenheten.

² B.Hoem (1987) har också visat att samboende barnlösa men gravida kvinnor har en benägenhet att gifta sig som är ca 4 gånger högre än bland samboende barnlösa icke gravida kvinnor.

3. PROBLEMOMRADET

I denna analys av nedgången i fruktsamheten behandlas här speciellt förändringar i förstabarnsfruktsamheten. Jag har valt att fokusera rapporten på vissa aspekter av förstabarnsfruktsamheten:

- * Har förstabarnsfruktsamheten minskat inom första parförhållandet om vi i analysen tar hänsyn till de utbildnings- och sysselsättningsförändringar, och förändringar i kvinnornas sociala bakgrund som ägt rum, samt att åldern vid första parbildningen sjunkit ?
- * Vilken betydelse har den parform kvinnorna lever i för förstabarnsfruktsamheten? Har ökningen av det informella samboendet medfört att benägenheten att föda det första barnet inom samboendet blir allt vanligare?
- * Har de föräktenskapliga samboendena påverkat den äktenskapliga fruktsamheten?
- * Har tidigareläggningen av parbildningen förändrat mönstret för barnafödande?
- * Vilken betydelse har kvinnans sysselsättning för förstabarnsfruktsamheten? Kan vi påstå att det är de samboendes allt större benägenhet att studera som medverkat till fruktsamhetsnedgången?
- * Vilka kvinnor dröjer med att skaffa första barnet? Kan vi avgränsa grupper av kvinnor såsom gående i spetsen för denna utveckling?
- * Kan vi se några tecken på en annorlunda planering av barnafödandet?

Även om det material vi har tillgång till för att försöka belysa dessa frågeställningar är ovanligt omfattande och innehållsrikt så finns det en hel del begränsningar. Vi vet t ex inget om kvinnans/mannens attityder till barn/förvärvsarbete, framtidsplaner och inget den omgivning (socialt och samhälleligt) som kvinnan levde i eller om mannens sociala bakgrund och situation vid t ex parbildningstillfället. Det är däremot en väldig styrka att ha tillgång till kvinnornas livshistoria ur olika aspekter (se avsnitt 5) och också att kunna utnyttja materialet med hjälp av de kraftfulla analysmetoder (se avsnitt 6) som intensitetsregressionsanalysen innebär.

Vid val av bakgrundsfaktorer är det framför allt analysresultat från tidigare studier av barnafödande inom samma fas men också resultat från andra faser av kvinnans liv som varit vägledande.

En tyngdpunkt i studien ligger på barnafödande bland samboende kvinnor av följande skäl:

För det första är det framför allt under den tid paret är samboende som förändringar i barnafödandet har ägt rum för de generationer som vi studerar. En stor del av den senareläggning i barnafödandet som vi kunnat

iakttä bland kvinnor födda på 1960-talet kan man, lite grovt, påstå ägde rum inom samboendet.

För det andra har samboendet kommit att med tiden totalt dominera den barnlösa tiden då man lever i ett parförhållande.

För det tredje vet vi från tidigare en hel del om den äktenskapliga fruktsamhetens utveckling från officiell statistik, medan fruktsamhetsbeteendet inom samboendet var så gott som helt okänt ända fram till det att fruktsamhetsundersökningen började analyseras. Vi har tidigare inte haft någon information om läget och utvecklingen bland de icke-gifta barnafödande kvinnornas familjesituation. Inte minst från utländskt håll där samboendebeteendet långsamt ökar (se Schoorl och Moors, 1986) finns det ett stort intresse för hur barnafödandet inom denna parbildningstyp utvecklas i Sverige, där man nu i princip genomgående startar ett parförhållande genom att flytta samman utan att gifta sig.

Ett ytterligare skäl för att lägga speciell vikt vid analysen av de samboende är att vissa forskare hävdar att de kvinnor som är samboende beter sig ungefär som de gifta vad gäller barnafödandet. Att vara samboende verkar inte "hämmande" vad gäller barnafödande enligt dessa forskare (Festy 1980 och Trost 1986), vilket vi anser vara missvisande.

Det är framför allt kvinnor i åldrarna under 26 år som analyseras i denna studie. Som framgår av figur 2.1 berör förändringar i förstabarnsfruktsamheten inte bara denna grupp utan också i hög grad äldre kvinnor. Eftersom kvinnans ålder vid sammanflyttningstidpunkten är en viktig indelningsgrund vid analysen och få kvinnor flyttar samman för första gången efter 26 års ålder har detta medfört att analysen av de något äldre kvinnornas fruktsamhetsförändringar är starkt begränsad.

De olika frågor som formulerats i början av detta avsnitt belyses i diskussionsavsnittet, sist i denna rapport. Efter de tekniska avsnitten 5 och 6, redovisas först en mer grundläggande analys av dels förstabarnsfruktsamheten bland samtliga kvinnor som lever i sina första parförhållanden (avsnitt 7), dels de samboende kvinnornas fruktsamhet (avsnitt 8 och 9), och dels de gifta kvinnornas fruktsamhet (avsnitt 10 och 11).

4. TIDIGARE FORSKNING

4.1 Allmänt

Förändringar i fruktsamhetsmönstret och sambandet mellan fruktsamhetsbeteendet och andra faktorer har ingående analyserats i en rad olika studier. Forskningen på detta område förekommer i mer eller mindre utsträckning i de flesta länder. Fruktsamhetsnedgången är ett internationellt fenomen i den industrialiserade delen av världen med ofta mycket likartat förlopp länderna emellan. Detta medför att den forskning som bedrivs i andra länder är av visst intresse också i Sverige, även om förhållandena är annorlunda.

Fruktsamhetsundersökningar har genomförts i olika länder under de senaste 10-15 åren. Detta har bidragit såväl till metodutveckling, modellutveckling som till att mängder av empiriska resultat erhållits.

En svaghet i många empiriska material är att de utgör tvärsnittsundersökningar vilket gör det svårt att placera in det första barnafödandet i den enskilda kvinnans liv med hänsyn till t ex hennes utbildning eller sysselsättning vid den aktuella tidpunkten. Att studera flera processer parallellt och sambandet mellan dessa kräver å andra sidan speciella datamaterial (longitudinella eller retrospektiva) och speciella analysmetoder för att man inte fullständigt ska drunkna i delanalyser eller lämna mycket information outnyttjad.

4.2 Fruktsamhetsmodeller och empiriska resultat

De flesta av de något mer utvecklade modeller som gäller för fruktsamhetsbeteendet tar inte endast upp första barnets födelse utan omfattar kvinnans/familjens hela fruktsamhet. De är således oftast inriktade på slutlig familjestorlek och inte på omständigheterna kring första barnets födelse. Eftersom det finns många olika förklaringar till att fruktsamhetsbeteendet skiljer sig åt mellan olika grupper i befolkningen och också varierar över tiden har modeller kommit att utvecklas inom flera olika discipliner. Nationalekonomi, sociologi och psykologi är de viktigaste. Många modeller har en tvärvetenskaplig prägel. Sättet att strukturera och betona olika faktorerers betydelse för fruktsamhetsbeteendet i förklaringsmodellerna varierar mellan de olika vetenskaperna. Gemensamt för flertalet av dem är att de rör sig på en hög abstraktionsnivå och är sällan prövade på empiriska material. Exempelvis presenterade sociologerna Blake och Davis redan 1956 en modell som försöker klarlägga mekanismen bakom fruktsamhetsskillnader i olika sociala grupper. De arbetade med en systematisk klassificering av "mellanliggande" fruktsamhetsfaktorer som påverkar

sannolikheten för en kvinna att bli gravid. Blakes och Davis tankegångar har i hög grad vunnit gehör. Det har dock visat sig att det är svårt att empiriskt använda modellen. Det har främst berott på avsaknaden av lämpliga variabler för att skatta de mellanliggande faktorerna (faktorer som påverkar utsattheten för könsumgänge, sannolikheten för befruktning, havandeskapet och en framgångsrik befruktning).

Även om en modell av ett mer övergripande slag ligger i botten för en analys av fruktsamhetsbeteendet är det oftast endast ett fåtal faktorer som inverkan på beteendet som normalt testas i empiriska undersökningar. Några i detta sammanhang viktiga forskningsresultat återges nedan.

Föräldrarnas sociala status liksom föräldrarnas utbildningsnivå har i flera studier visat sig vara viktiga faktorer för döttrarnas fruktsamhetsbeteende. Michael och Tuma (1985) visar att när resurserna i föräldrahemmet är relativt sett sämre (arbetslöshet, låg utbildning, enförälderfamiljer eller många syskon) har döttrarna en tendens att gifta sig tidigt eller att bli förälder tidigt. Michael och Tuma tolkar denna förändring i status - att gifta sig eller att bli förälder - som en önskan och ett val att förändra sin livssituation. För kvinnor som kommer från hem med en högre social status är sannolikheten mindre att kvinnorna gifter sig tidigt eller föder barn tidigt. Resultaten grundar sig på ett amerikanskt material och gäller för kvinnor under 23 år.

Liknande resultat har Thornton m fl (1976) fått fram i en studie i USA där man årligen samlat in data. Föräldrarnas sociala status visar ett negativt samband med de vuxna barnens fruktsamhet. Påverkan från föräldrarna överförs till största delen genom att den utbildning föräldrarna har påverkar den utbildning barnen får vilket i sin tur har betydelse för fruktsamhetsnormerna.

Det mönster som föräldrarna uppvisar ifråga om barnafödande inverkar på de vuxna barnens beteende också bland kvinnor med samma utbildningsnivå och erfarenhet av förvärvsarbete (Kiernan och Diamond, 1983). De normer som barnen får med sig från föräldrahemmet anser författarna således har betydelse även då man kontrollerar för andra olikheter. Faktorerna föräldrarnas utbildningsnivå, faderns yrke och antalet syskon har dock var och en för sig betydelse för vid vilken ålder första barnets föds. Bland de förvärvsarbetande kvinnorna hade kvinnor med manuella yrken en större sannolikhet att börja barnafödandet tidigt.

Bland de kvinnor som föder sitt första barn tidigt återfinns oftare, än bland andra kvinnor, sådana som får många barn och också avslutar sitt barnafödande i relativt ung ålder. Tidsavståndet mellan giftermålet och

första barnet har också visat sig vara en indikator på om kvinnan kommer att få relativt sett många barn och också ha ett kort avstånd till andra barnet (Teachman m fl, 1985). Effekten av avståndet mellan giftermålet och första barnet på tidsavståndet till andra barnet har dock minskat ju senare kvinnan gift sig. Det är framför allt kvinnor med korta intervall som har "anpassat" sitt mönster till övriga kvinnors beteende. Detta resultat har erhållits i en stor rikstäckande urvalsundersökning i USA. Resultatet gäller vita kvinnor som gift sig under perioden 1950-69.

Könsrollssituationen i familjen, mätt med hjälp av ett batteri av frågor, har enligt Scanzoni (1979) betydelse för önskat antal barn. Ju "modernare" och "jämställdare" relationen mellan man och hustru är desto lägre önskad och planerad familjestorlek.

Valet av tidpunkt för första barnets födelse kan ses som ett ekonomiskt val. Sett ur ett livsperspektiv, för såväl kvinnan som mannen, kan ju valet av tidpunkt betyda mycket för familjens livsinkomster. Happel m fl (1984) har med hjälp av regressionsanalys studerat effekten av valet av tidpunkt för första barnets födelse. Datamaterialet är hämtat från en longitudinell studie i USA och omfattar ett urval av kvinnor som var i åldern 14-24 år 1968. Dessa kvinnor utfrågades varje år under perioden 1968-1972. Endast gifta kvinnor vars män var heltidssysselsatta och vars första barn föddes före 1972 ingick i studien. Urvalet omfattar 210 hushåll.

Happel m fl visar att flera ekonomiska faktorer har betydelse för valet av tidpunkt: graden av "värdeminskning" av kvinnans yrkeskunskaper under den period hon är borta från förvärvsarbete, hennes erfarenhet av förvärvsarbete före barnafödandet, kvinnans alternativkostnad för att föda det antal barn familjen önskar, mannens inkomstnivå och inkomstutveckling under livet. Författarna drar slutsatsen att om förvärvsfrekvensen fortsätter att öka bland kvinnor och allt fler kvinnor får kvalificerade jobb, kommer det att bli ännu mer lockande, ur ekonomisk synpunkt, för de barnlösa paren att vänta med att skaffa sig det första barnet.

Oppenheimer (1982) har utarbetat en teori som behandlar hur familjen anpassar sin familjebildning i förhållande till två olika "krissituationer" i livsförloppet då extra inkomster är viktiga. Den ena av dessa gäller just familjebildningen och förberedelserna för barnafödande. Hon betonar liksom Happel m fl vikten av valet av tidpunkt i livet för första barnets födelse för familjens framtida levnadsstandard.

Mycket av den forskning som genomförts pekar således på vikten av normer av olika slag (utbildning, förvärvsarbete, familjebildning, barna-

födande) som kvinnor (och män) bär med sig från sin barndom och uppväxt samt på parets egen situation i utbildnings- och förvärvsarbets- (karriärs-) avseende. Det omgivande samhällets roll i form av service, stöd, krav osv finns inte alls i samma utsträckning belyst i forskningen för att förklara fruktsamhetsförändringar.

4.3 Forskning i Sverige

Första barnets födelse har belysts och analyserats ur olika synvinklar i Sverige. Mycket av den forskning som berör utvecklingen under efterkrigstiden har genomförts inom ramen för fruktsamhetsprojektet. Flera studier av mer kvalitativ karaktär genomförda inom beteendevetenskapliga ämnen finns även. En viktig aspekt på förstabarnsfruktsamheten är de samboendes synpunkter på att föda barn inom samboendet. Trost (1979) har till en viss del belyst detta område med data från en mindre undersökning med kvalitativ inriktning.

I en av de första delstudierna inom det svenska fruktsamhetsprojektet visade Leif Johansson m fl (1983) att den relativt kraftiga fruktsamhetsnedgången på 1970-talet framför allt berodde på att kvinnor under 30 år inte fött sina första barn i samma utsträckning som tidigare. En viss nedgång i benägenheten bland tvåbarnsmödrar att föda ett tredje barn hade också betydelse för den totala fruktsamhetsnedgången.

En "demografisk förklaring" till fruktsamhetsnedgången är således att kvinnor födda olika år föder sina första barn i mindre utsträckning än kvinnor i tidigare födelsekohorter gjorde. Denna minskade benägenhet inträffade ungefär samtidigt i tiden, under 1970-talet.

I en tidig analys av data från fruktsamhetsundersökningens intervjuundersökning visar Hoem och Rennermalm (1985) med hjälp av intensitetsregression hur parbildningsbeteendet ändrats för de kohorter som ingår i undersökningen. Samboendet ökar snabbt och nästan ingen gifter sig direkt utan föregående samboende i den yngsta kohorten. Inom första samboendet har också förändringar skett vad gäller benägenheten för olika händelser. Giftermålsbenägenheten minskar, sannolikheten att det första samboendet upplöses har ökat och benägenheten att föda ett första barn inom samboendet har legat relativt konstant bland de fem femårskohortert som undersökningen omfattar.

Jan Gvist (Gvist och Rennermalm 1985) har bl a visat att benägenheten att föda ett första barn inom äktenskapet varit relativt oförändrad och att vi har haft en ökning av skilsmässor även bland gifta kvinnor. Ök-

ningen gäller såväl bland barnlösa gifta kvinnor som bland gifta kvinnor med ett eller två barn.

Både Hoems och Rennermalms liksom Quists analys omfattar endast rent demografiska variabler (ålder vid en viss händelse, födelsekohort, parbildningstyp, antal barn, antal månader (år) sedan föregående händelse). En mer detaljerad analys av parbildnings-, fruktsamhets- och separationsbeteendet har senare utförts inom ramen för fruktsamhetsundersökningen. Analysen har dels genomförts för olika delfaser i kvinnans liv, dels har effekten av ytterligare ett antal betydelsefulla faktorer tagits med i analysen. Vi har på så sätt kunnat analysera effekten av förvärvsarbets, utbildningens, kvinnans sociala bakgrund, regionens mm betydelse för olika händelser. Första barnets födelse tas upp i flera olika analyser: Bernhardt (1984), Etzler (1984, 1986a, 1986b, 1987), B. Hoem (1984), B. Hoem m fl (1987). I avsnitt 2 samt i avsnitten 7-12 finns resultat från dessa analyser med.

5. DATAMATERIAL

5.1. Fruksamhetsundersökningens datamaterial

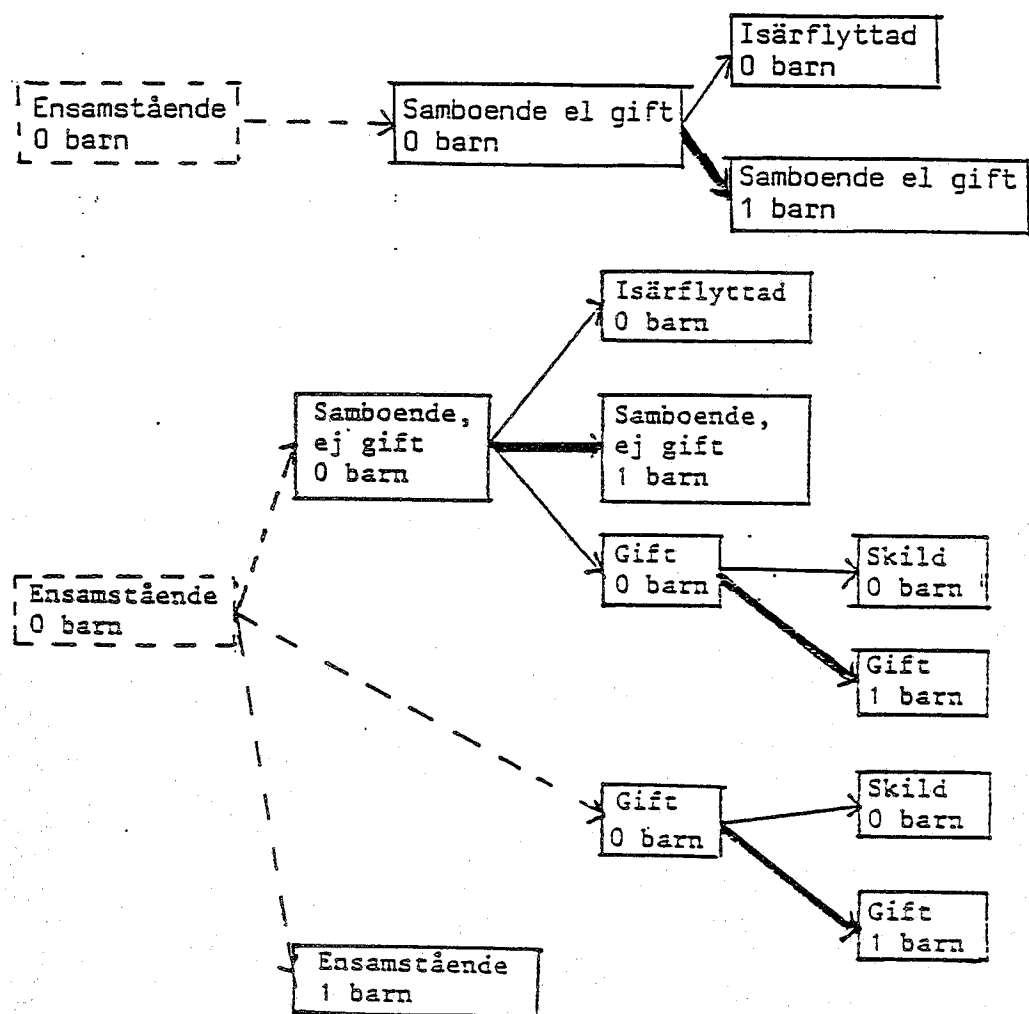
Dataunderlaget till denna studie är hämtat från SCBs fruktsamhetsundersökning. Den genomfördes 1981 och omfattade knappt 5000 kvinnor födda 1936-60. Efter ett bortfall på 14 procent (13 procent svarsbortfall + 1 procent med alltför dålig kvalitet på data) återstod intervjuer från 4257 kvinnor. I denna rapport analyseras de övergångar som är markerade med tjocka pilar i figur 5.1.1. Vi har alltså vår utgångspunkt i för första gången samboende¹ eller gifta kvinnor utan barn och studerar hur dessa kvinnor övergår till tillståndet samboende respektive gifta ett-barnskvinnor.

De ensamstående kvinnorna som föder barn utan att dessförinnan ha varit samboende är totalt 338 i fruktsamhetsundersökningen. De studeras inte i denna studie men har delvis analyserats tidigare i bl a Etzler (1984) och Qvist och Rennermalm (1985).

Det är totalt 2678 kvinnor i hela materialet som påbörjar sitt första samboende i åldrarna 16-35 år, utan att dessförinnan ha fött barn. Motsvarande antal kvinnor som gifter sig (utan att dessförinnan ha fött barn eller ha ett upplöst parförhållande bakom sig) är 1957. Det bör observeras att en kvinna först kan ingå bland de samboende kvinnorna och sedan gifta sig utan att ha fött barn och därmed komma att ingå bland de gifta, se figur 5.1.1. Detta gäller drygt 1100 av de samboende kvinnorna.

De kvinnor som påbörjar sitt samboende eller gifter sig efter 30 års ålder (34 resp 31 kvinnor) har inte analyserats i denna studie. Detta gäller också alla de 80 kvinnor som gifter sig i den yngsta födelsekohorten (födda 1956-60) samt de 13 kvinnor i den yngsta födelsekohorten som påbörjar sina samboenden i åldrarna 23-25 år. Uteslutningen har skett p g a att grupperna är små eller att de i kombination med andra faktorer blir väldigt små. (I tabellerna 8.2, 10.1 och 10.2, längre fram i rapporten finns antalet kvinnor i olika underindelningar redovisade.)

¹ I, vid intervjutidpunkten, avslutade förhållanden definieras samboende, dvs ogift samboende, som "... förhållanden som inneburit att ni så gott som stadigvarande bott i samma bostad ...". Samboendet måste ha varat minst en månad. Kvinnan får besvara en fråga om när hon flyttade samman med mannen och om de var gifta samt i så fall när de gifte sig. I, vid intervjutidpunkten, befintliga parförhållanden fick intervjupersonen följande fråga: "När flyttade Du ihop med den man Du för närvarande sammanbor med?" Se även avsnitt 6.2.



Figur 5.1.1: Tillstånd och övergångar i den aktuella fasen.

De 2631 samboende kvinnorna som vi analyserar föder 710 första barn som samboende och de 1846 gifta kvinnorna föder 1609 första barn i äktenskapet.

5.2 Grupperingar

I denna analys av förstabarnsfruktsamheten studerar vi hur olika faktorer simultant inverkar på kvinnornas fruktsamhetsbeteende. I analysarbetet ingår att studera de olikheter i fruktsamhetsbeteendet som troligen finns mellan olika grupper av kvinnor och att studera de fruktsamhetsförändringar som ägt rum för olika grupper av kvinnor. Baserar man en analys på material från en intervjuundersökning är emellertid såväl bakgrundsfaktorer som möjligheten att dela in varje faktor begränsad. Samtidigt som man vill beakta så mycket som möjligt av den information som finns i data-materialet finner man snart att gruppstorlekarna blir alltför små vid många indelningar. Den totala urvalsstorleken styr således i hög grad valet av bakgrundsfaktorer och indelning av faktorerna.

Det finns vissa faktorer som är grundläggande vid belysning av fruktsamheten. Det gäller dels när kvinnan är född och kvinnans ålder vid familjebildningen². Med familjebildningsålder menas i denna studie ålder vid samboendestarten för samboende kvinnor, vid giftermålet för gifta kvinnor (även om de varit samboende före äktenskapet) samt vid parförhållandets start vid analys av kvinnor i första parförhållandet (oavsett om det rör sig om samboende eller äktenskap). Denna "treindelning" (första parförhållandet, första samboende samt första äktenskap) har jag också följt i redovisningen i avsnitt 7-11.

Bland de gifta kvinnorna har samboendetidens längd också tagits med i analysen. Denna faktor mäter längden på den period då kvinnan levde i ett föräktenskapligt samboende. För gruppering se tabell 5.2.1.

Uppväxtfamiljens social status har i många studier visat sig ha betydelse för parbildnings- och fruktsamhetsbeteendet i vuxen ålder. Denna faktor mäts med hjälp av ene förälderns (oftast faderns) socio-ekonomiska grupptillhörighet. I tabell 5.2.1 redovisas gruppindelningen. I tidigare rapporter från fruktsamhetsundersökningen (t ex J.M. Hoem, 1985) finns en mer detaljerad redovisning av den socioekonomiska indelningen.

Vi skiljer på två olika slag av bakgrundsfaktorer, dels fixa, dels tidsvarierande. De fixa faktorer som ingår i studien ändras inte under den

² Ett alternativ som inte används i denna studie är den period under vilken kvinnan bildar familj. En kombination av kvinnans födelseår och ålder ger approximativt denna information.

fas av livet som analyseras. De bakgrundsfaktorer som vi hittills talat om (kvinnans födelsekohort, kvinnans ålder vid parbildningen, samboendetidens längd, den socioekonomiska bakgrunden) är fixa.

Att en faktor är tidsvarierande innebär att den kan komma att anta nya värden för en kvinna allteftersom tiden går. I denna studie använder vi två tidsvarierande bakgrundsfaktorer, sysselsättning och utbildning. Vad man sysslar med är en faktor som ibland tas upp i fruktsamhetsdebatten. Den har också visat sig vara betydelsefullt vid studier av påbörjande av samboende och vid analys av bl a andra barnets födelse, därför ingår denna variabel. Den indelas i studier, förvärvsarbete och ibland också hemarbete, se tabell 5.2.1. Att faktorn sysselsättning är tidsvarierande innebär här att det är kvinnans aktuella sysselsättning som mäts. En kvinna som vid giftermålet är studerande och sedan börjar förvärvsarbete bidrar med riskmånader (se avsnitt 6) först i studerandegruppen och sedan i gruppen bestående av förvärvsarbetande. För kvinnor som föder barn fryses sysselsättningstypen sex månader före nedkomsten. .

Utbildningsnivån är också en av de faktorer som i en rad studier visat sig ha inverkan på kvinnans parbildnings- och fruktsamhetsbeteendet, se bl a B. Hoem (1985), B. Hoem och J.M. Hoem (1986), Etzler (1986a och 1986b).

Barnafödandet studeras i olika tidsintervall eller varaktighetsintervall efter samboendestarten, giftermålet resp starten på parförhållandet. Det kommer senare i denna studie att visa sig att denna tidsdimension är av central betydelse. Beteendet ifråga om varaktigheten har förändrats mycket. I tabell 5.2.1 redovisas de intervall av antalet månader som använts i analysen.

Tabell 5.2.1: Faktorer och indelningar som används i analysen av första barnets födelse.

Faktor	Indelning
Kohort (K)	1936-40, 1941-45, 1946-50, 1951-55, 1956-60.
Social bakgrund FSEI (F)	Döttrar till icke facklärd arbetare (1), facklärd arbetare och lägre tjänstemän(2+3), tjänstemän på mellan och högre nivå (4+5), lantbrukare och egna företagare (6+7).
Alder vid sam- boendestarten/ giftermålet Parålder (P)	16-19, 20-22, 23-25, 26-30 år.
Samboendetidens längd (S)	0, 1-7, 8-17, 18-35, 36-53 samt 54-71 månader
Sysselsättning (Sy)	Förvärvsarbetande (minst 16 timmar/vecka) Studerande Hemarbetande Övriga ³
Utbildning (U)	Lågutbildade (högst ett års utbildning efter 16 års Alder) Mellanutbildade (1-4 års utbildning efter 16 års Alder) Högutbildade (minst 4 års utbildning efter 16 års Alder samt en eftergymnasial utbild- ningsnivå vid intervju tidpunkten)
Varaktigheten (X)	0-4, 5-7, 8-10, 11-13, 14-23, 24-47, 48-71 månader efter samboendestarten/giftermålet.

³ Sysselsättningsfaktorn är tidsvarierande. För samboende kvinnor har jag måst utesluta perioder med hemarbete och annan sysselsättning än förvärvsarbete och studier (=övrigt). Hemarbete utgör 2.8 procent av all tid i samboendet och övrigt 2.2 procent. För gifta kvinnor har all tid som inte omfattar hemarbete, studier eller förvärvsarbete, dvs övrigt uteslutits. Dessa perioder utgör 1.5 procent av all tid i äktenskapet.

6. ANALYSEMETOD OCH DATAPROBLEM

6.1 Analysmetod och modellanpassning

För att studera övergångar mellan olika tillstånd inom demografin brukar man normalt använda konventionell livlängdstabellteknik. Det kan t ex gälla övergången från tillståndet gift kvinna utan barn till tillståndet gift kvinna med ett barn. När man har många faktorer som kvinnorna ska delas in efter blir det till slut relativt få kvinnor i varje grupp. Vi får stora slumpvariationer och resultaten blir svårtolkade. Ett alternativ är att anpassa en multiplikativ modell till observationerna. Detta förfaringssätt är en metod som under senare år kommit att användas i allt större utsträckning inom flera olika områden speciellt inom livsförloppsanalyser.

Utgångspunkten är att varje övergångsintensitet, för övergången från t ex samboende utan barn till samboende med barn, kan uttryckas på följande sätt i en multiplikativ modell,

$$\mu_{kfpsux} = K_K F_f P_p S_{Y_S} U_u X_X .$$

μ är en produkt av en uppsättning parametrar och står för övergångsintensiteten ifråga. K en kohortspecifik parameter för födelsekohorten K , U en utbildningsspecifik parameter för utbildningsnivå u osv. μ är en produkt av varje bakgrundsfaktor som ingår i modellen samt varaktigheten X . För samboende kvinnor har vi i denna studie fem bakgrundsfaktorer samt varaktigheten. Vi utgår ifrån att övergångsintensiteten μ karaktäriseras av en varaktighetsstruktur som är gemensam för alla grupper. Detta innebär t ex att samboende kvinnor har ungefär samma struktur över de olika varaktighetsintervallen i alla grupper. Det är bara nivån som skiljer grupperna åt. Man kan därigenom isolera betydelsen av en bakgrundsfaktor från den totala variationen ifråga.

Om kvinnor födda t ex 1936-60 har en annan struktur över varaktighetsintervallen för barnafödandet än kvinnor födda senare passar inte den multiplikativa modellen utan vi måste utvidga modellen. Ytterligare en faktor D_{KX} som uttrycker interaktionen mellan kohort och varaktighet måste ingå. Modellen får följande utseende

$$\mu_{kfpsux} = K_K F_f P_p S_{Y_S} U_u X_X D_{KX} .$$

Denna modell brukar vi skriva: $KFPSyUX/KX$. Motsvarande modell utan interaktion skrivs: $KFPSyUX/-$. En faktor kan naturligtvis vara inblandad i flera interaktioner t ex på följande sätt: $KFPX/KX+KF+FX$. I en sådan modell har vi tre interaktioner. Modellen blir mer och mer komplicerad ju fler interaktioner som behövs för att få en tillfredställande modellan-

passning. Tolkningen och presentationen av modellen försvåras också när antalet interaktionstermer ökar.

Vid en bedömning av en modellanpassning jämfört med en annan beräknas skillnaden i partial log-likelihood och frihetsgraderna för de två modellerna. Vi väljer den modell som har minst 95 procents sannolikhet att ge en bättre anpassning.

För att få fram en "bästa" modellanpassning har jag med utgångspunkt från en modell med bara huvudfaktorer testat om modellanpassningen förbättrats genom att lägga till en interaktion i taget. Med sex faktorer innebär detta att jag testat 15 olika interaktionsmodeller mot modellen bestående endast av huvudfaktorer. Om flera av modellerna med en interaktionsterm visat sig ge signifikant bättre modellanpassning än den ursprungliga har jag testat alla möjliga modeller med två interaktionstermer, där de båda interaktionstermerna är signifikanta var för sig. Jag har sedan, om mer än ett av paren av interaktionstermer givit en signifikant bättre modellanpassning, jämfört med närmast jämförbara modell, gått vidare till en modell med tre interaktionstermer osv. När väl interaktionstermerna fastställts har jag prövat att ta bort en huvudfaktor i taget av de faktorer som inte ingår i någon signifikant interaktion. Modellanpassningarna har genomförts med hjälp av ett dataprogram, LOGLIN version 1.64.

En närmare beskrivning av metoden finns t ex hos Trussel and Hammerslough (1983) och B. Hoem (1985).

Redan från tidigare körningar (Etzler, 1986b) visste jag att förstabarnsfruktsamheten har olika utseende för gifta och samboende kvinnor. Det föll sig därför naturligt att göra separata modellanpassningar för samboende respektive gifta kvinnor. Nedan i avsnitten 7, 9 resp 11 lämnas en mer detaljerad redogörelse av modellanpassningarna.

Dessa två "bästa" modellanpassningar, för samboende resp gifta kvinnors förstabarnsfruktsamhet, innehöll tre interaktioner var. I båda fallen ingick faktorn parålder (=startålder för samboendet respektive giftermålsålder) i en eller två av interaktionerna. För att kunna arbeta med enklare modeller delade jag upp materialet efter parålder och genomförde ytterligare modellanpassningar. Antalet kvinnor var nu i vissa grupper väldigt litet och vissa sammanslagningar var nödvändiga. Önskemålet att skilja på de kvinnor som startar samboendet i 16-17 års ålder och de som startar i 18-19 års åldern gick t ex inte att genomföra, utan jag fick analysera 16-19-åringarna tillsammans. I redovisningen av de slutliga modellerna framgår vilka sammanslagningar som gjorts. Se avsnitt 7 för alla barnlösa

kvinnor som startar första parförhållandet, avsnitt 9 för samboende och avsnitt 11 för gifta kvinnor.

6.2. Vissa dataproblem

Det finns en rad olika problem som är förknippade med att samla in och analysera ett så pass komplicerat material som det varit frågan om i denna fruktsamhetsundersökning. På flera ställen i denna rapport pekar jag på problem av olika slag. I just detta avsnitt tar jag upp några centrala aspekter på undersökningens kvalitet. Jag har inte haft för avsikt att utreda och kvalitetsmärka undersökningen, utan mer att göra läsaren uppmärksam på att det finns många problem och ge lite information om vad vi vet om problemets omfattning och eventuella effekter. I Lyberg (1984) finns en teknisk beskrivning av undersökning inklusive vissa kvalitetsdata.

6.3 Retrospektiva frågor

Denna analys av kvinnornas förstabarnsfruktsamhet bygger på svaren på de frågor som ställts till kvinnor vid en besöksintervju våren 1981. Frågorna avser till största delen dels händelser som ägt rum tidigare i kvinnornas liv, dels tidpunkter knutna till dessa händelser.

De äldsta kvinnorna födda 1936-40 måste, för att besvara vissa frågor, gå tillbaka 25-30 år i sina liv och försöka dra sig till minnes när en viss utbildning startade, hur länge den varade, när de flyttade samman i sina första parförhållanden osv. Att medvetna eller omedvetna minnesluckor finns är helt klart. Exempelvis har de kvinnor som inte minns när under året en viss händelse inträffade kunnat svara vinter, vår, sommar eller höst eller vet ej, och denna möjlighet har utnyttjats i knappt 7 procent av alla månadsangivelser i sysselsättningsschemat. Andelen svar av denna typ minskar ju kortare avståndet är mellan intervjutillfället och tidpunkten för händelsen.

Vi kan skilja på två typer av minnesfel, vilka ibland kan verka i olika riktning (Langlet och Wärneryd 1980). Det första är uteslutningar, som beror på att man glömmar att rapportera en händelse. Det andra är teleskopeffekten, vilket innebär att man placerar en händelse vid en annan tidpunkt än då den i själva verket inträffade.

Båda dessa typer av fel kan orsaka systematiska fel (se Lyberg 1984) och påverka undersökningsresultaten. Det är inte möjligt att mäta effekten av dessa fel utan tillgång till andra statistikällor med mer korrekta data. Vissa jämförelser med data från andra källor har genomförts för fruktsamhetsundersökningen och beskrivits i Lyberg (1984). Man har kunnat

visa att uppgifter om ett känsligt område (aborter) har underrapporterats medan resultaten avseende levande födda barn stämmer väl med officiell statistik. Vad gäller sysselsättningsdata har en jämförelse mellan nivåerna för heltids- och deltidssysselsatta i fruktsamhetsundersökningen och arbetskraftsundersökningen genomförts (Bernhardt 1984). Jämförelsen avsåg perioden 1970-80 för olika åldersklasser. Sammanfattningsvis kan sägas att överensstämmelsen mellan de två undersökningarna var god.

Vissa logiska tester på fruktsamhetsundersökningens material visar att det troligen finns uteslutningsfel i sysselsättningsschemat som beror på att vissa kortare sysselsättningar inte registrerats. Bristande preciseringar vad gäller periodens längd har ibland uppstått igenom att den intervjuade kvinnan inte brytt sig om (eller inte kommit ihåg) kortare sysselsättningar. Vi kunde t ex vid granskning av sysselsättningsschemat (för konstruktion av en utbildningsvariabel) konstatera att vissa äldre kvinnor överdrivit studieperiodens längd genom att uppge första och sista året som studier bedrivits även om det inte rört sig om studier under hela perioden (se Etzler 1985).

6.4 Definition av samboende

Definitionen av samboende i fruktsamhetsundersökningen grundas på följande frågor.

A. Till personer som vid intervjutillfället var samboende:

"Nu kommer några frågor kring äktenskap och samboende.

När flyttade Du ihop med den man Du för närvarande sammanbor med?"

Frågan besvaras med angivande av år och månad. För gifta ställs sedan frågan "När gifte Ni Er?"

B. Till samtliga kvinnor ställs också följande fråga:

"Nu kommer några frågor om tidigare äktenskap eller samboenderelationer. Vi vill gärna få en översikt över de perioder i Ditt liv när Du bott ihop med en man, antingen som gift eller utan att vara formellt gift. Vi menar då förhållanden som inneburit att Ni så gott som stadigvarande bott i samma bostad, oavsett om den ena parten också haft bostad på annat håll."

(En månad eller längre, instruktion till intervjuaren.)

Därefter följer själva frågan:

"Har Du tidigare varit gift eller samboende med någon annan man än den som Du för närvarande bor ihop med?"

Frågor om när de flyttade ihop och om när de ev gifte sig följer sedan.

Att definiera en exakt tidpunkt (månad) för när ett samboende startade är i vissa fall svårt, nästan omöjligt. Sammanflyttningen kan ha formen av en successiv process t ex på följande sätt:

Mannen sover över hos kvinnan enstaka nätter, efter en tid flera nätter i sträck över veckosluten, börjar ta med sig extra kläder och personliga ägodelar till kvinnans bostad. Han bor så småningom, under vissa perioder, hela veckor i kvinnans bostad. De dagar kvinnan inte är i sin bostad bor han hemma i sin egen bostad. Nästa steg i utvecklingen är att han bor så gott som stadigvarande i kvinnans bostad och börjar fundera över att de är onödigt att de betalar två hyror...

Det är uppenbarligen komplicerat att i en sådan här utveckling av samboendet bestämma en tidpunkt då samboendet startade. Det finns forskare (Jan Trost) som hävdar att den är alltför svårt för att besvara och att ett förhållande som vid en tidpunkt betraktas som ett samboende av de två kontrahenterna kanske inte i efterhand betraktar det som ett samboende vid tidpunkten i fråga. Kvinnan är ofta mer benägen än mannen att karaktärisera sitt förhållande som samboende än mannen enligt Trost (seminarium i maj 1987 vid Stockholms universitet). Liknande resultat har man också erfarenhet av från de tidigare hushållsintervjuer som genomfördes inom ramen för SCBs levnadsnivaundersökning (ULF).

En medveten tidigareläggning av tidpunkten för samboendestarten tror Trost måste ha varit relativt vanligt bland de kvinnor i fruktsamhetsundersökningen som egentligen fött barn utanför ett parförhållande. Kvinnorna skulle, enligt denna hypotes, ha en benägenhet att påstå att de var samboende då de blev gravida/födde första barnet trots att så inte var fallet. Så långt vi studerat materialet finns det inga direkta belägg för detta.

Det informella samboendet har med tiden blivit alltmer accepterat. Vid intervjutidpunkten våren 1981, ansågs samboende utan äktenskap vara något helt normalt. När däremot de kvinnor som är födda i slutet av 1930-talet började bo samman (föräktenskapligt) under slutet av 1950-talet var inställningen troligen något annorlunda. Kanske skulle dessa kvinnor i mindre utsträckning ha karaktäriserat sina förhållanden som "samboenden" om de hade intervjuats under 1950-talet, men med 1980-års synsätt klassas förhållandena som samboenden.

Genom att frågan om samboende ställs till kvinnor i olika födelsekohorter vid samma tidpunkt innebär detta i viss mån att man "talar om samma sak" när man besvarar frågor om samboende, vilket är en klar fördel⁴.

Det finns således en rad olika kvalitetsaspekter som kan läggas på samboendedefinitionen.

6.5 Utbildningsnivå

Eftersom kvinnorna i fruktsamhetsundersökningen endast tillfrågades om utbildningsnivå vid intervju-tidpunkten har utbildningsnivån vid tidigare tidpunkter i kvinnornas liv måst rekonstrueras. Detta har gjorts framför allt med hjälp uppgifter från sysselsättningsschemat. Genom att summera antalet studiemånader från 16 års ålder har en approximativ nivåindelning, se tabell 5.2.1, kunnat göras vid varje önskad tidpunkt.

Det finns flera möjligheter till felklassificering vid denna approximativa indelning. Troligen är felklassificeringen mellan lågutbildade och mellanutbildade vanligast. I "Val av utbildningsvariabel vid analys av kvinnors livsfaser" (Etzler, 1985) finns en mer detaljerad beskrivning av konstruktionen av utbildningsvariabeln och problem i samband med detta.

⁴ Detta påpekande gjordes av David L. Featherman, University of Wisconsin at Madison, vid Jan Trosts seminarium om retrospektiva frågor den 12 maj 1987 vid Stockholms universitet.

7. BARNAFÖDANDET INOM FÖRSTA PARFÖRHÅLLET

7.1. Inledning

De allra flesta kvinnor som föder barn gör det i ett parförhållande. Den befolkningsstatistik vi har idag kan emellertid inte belysa detta. Den enda parform som finns registrerad där är äktenskapet.

Bland de generationer av kvinnor som vi studerar har dels samboendet som parform blivit så mycket vanligare, dels den tid som hinner förflyta mellan det att man flyttar ihop och den tidpunkt då det första barnet föds förlängts. Beslutet att flytta ihop med en man och beslutet att skaffa barn har med tiden kommit att ske alltmer oberoende av varandra. Vid jämförelse mellan kvinnor födda i slutet av 1930-talet och kvinnor som fötts tjugo år senare kan man konstatera att perioden med "stadigt sällskap", före sammanflyttningen med en man, successivt minskat (tabell 7.1.1). Sammanflyttningen har också flyttats allt längre ned i åldrarna (se avsnitt 2). Det eventuella äktenskapet påbörjas allt senare i förhållande till sammanflyttningstidpunkten (Klingberg 1986) och första barnet föds också allt senare.

Den ökning av parförhållandenas upplösningssfrekvens som kunnat konstateras av Granath (1986) inom framför allt barnlöst samboende måste ses mot denna bakgrund. Detta är också en utveckling som man måste hålla i minnet då man analyserar den minskade fruktsamheten inom första parförhållandet. I praktiken kanske man skulle behöva låta en successivt ökande period i parförhållandet ha passerat innan man låter klockan starta för jämförelse av fruktsamhetsbeteendet mellan olika generationer.

Tabell 7.1.1: Kvinnor som vid intervjutillfället var samboende eller gifta, fördelade efter längden på den tid de hade "stadigt sällskap" före sammanflyttningen med mannen. Kohortvis.

Antal år intervju- personen hade sta- digt sällskap före sammanflyttningen	Födelsekohort				
	1936-40	1941-45	1946-50	1951-55	1956-60
Mindre än 6 månader	6.8	9.6	14.0	18.7	24.9
6-11 månader	19.1	17.7	21.3	23.9	25.7
12-23 månader	26.3	25.8	27.0	24.7	21.8
24-59 månader	33.3	34.4	29.6	26.9	24.5
60 mån. el mer	14.5	12.5	8.1	5.8	3.1
Totalt	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Anmärkning: Det partiella bortfallet är 1.2 procent. I den yngsta kohorten (född 1956-60) finns endast de kvinnor med som påbörjat sina parförhållanden vid intervjutillfället 1 maj 1981. Detta ger troligen en viss snedvridning av fördelningen.

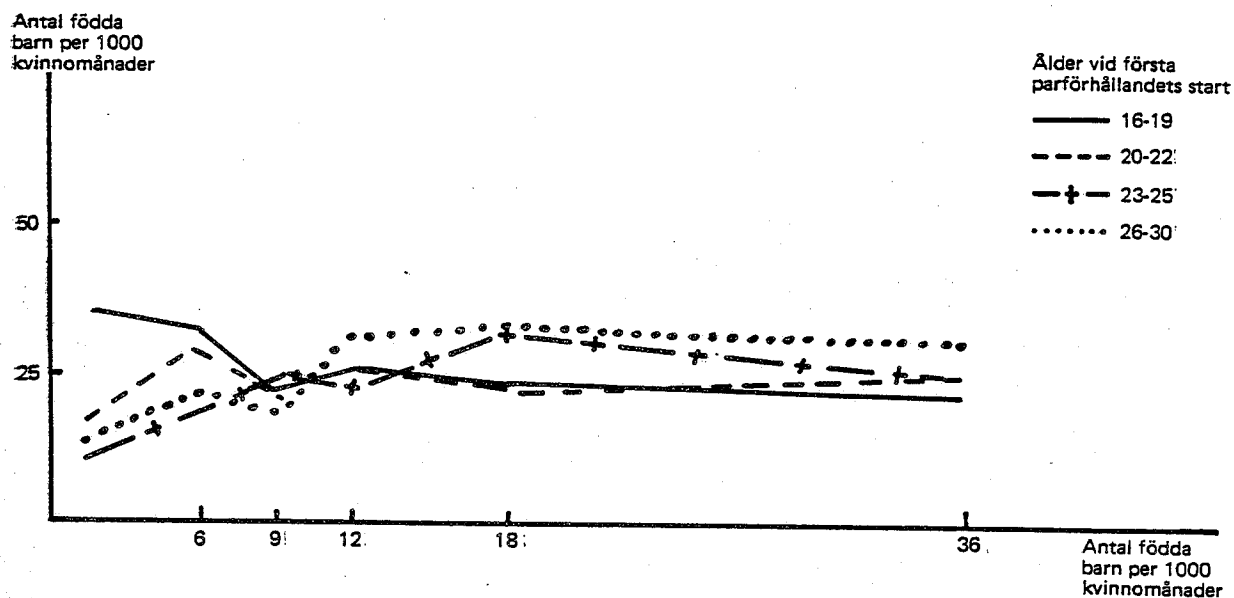
I detta avsnitt analyserar vi fruktsamhetsbeteendet för första barnet bland kvinnor som påbörjat sitt första parförhållande. Vi skiljer inte på samboende och gifta kvinnor.

7.2. Modell med endast huvudfaktorer

7.2.1. Inledning. Arbetet med att anpassa en modell till förstabarnsfruktsamheten i första parförhållandet genomfördes efter såväl analysen av samboende som gifta kvinnors förstabarnsfruktsamhet. Såväl dessa tidigare analyser som en första körning på de sammanslagna parformerna visade att den ålder vid vilken kvinnorna startar sina parförhållanden (startålder) har stor betydelse för fruktsamhetsbeteendet. De observerade centralkvoterna för förstabarnsfruktsamheten för olika startåldrar ger dock inte en klar bild av att nivåerna skiljer sig så mycket åt, med undantag av de första månaderna i parförhållandet. Se figur 7.2.1. Den högsta fruktsamheten återfinns bland de kvinnor som startar sina parförhållanden i tidig ålder. Detta brukar vara det generella mönstret, åtminstone inom äktenskap, dvs ju tidigare kvinnan gifter sig, desto högre är hennes fruktsamhet. Utvecklingen över kohorterna i de olika startåldrarna har dock en olikartad utveckling som analysresultaten nedan kommer att visa.

Den successivt minskande fruktsamheten per födelsekohort, oavsett startålder, framgår av figur 7.2.2.

Kurvorna i figur 7.2.2 illustrerar också väl hur fruktsamheten varierar med längden på den tid som gått sedan kvinnan och mannen flyttade samman. Från och med den mellersta kohorten (kvinnor födda 1946-50) går det



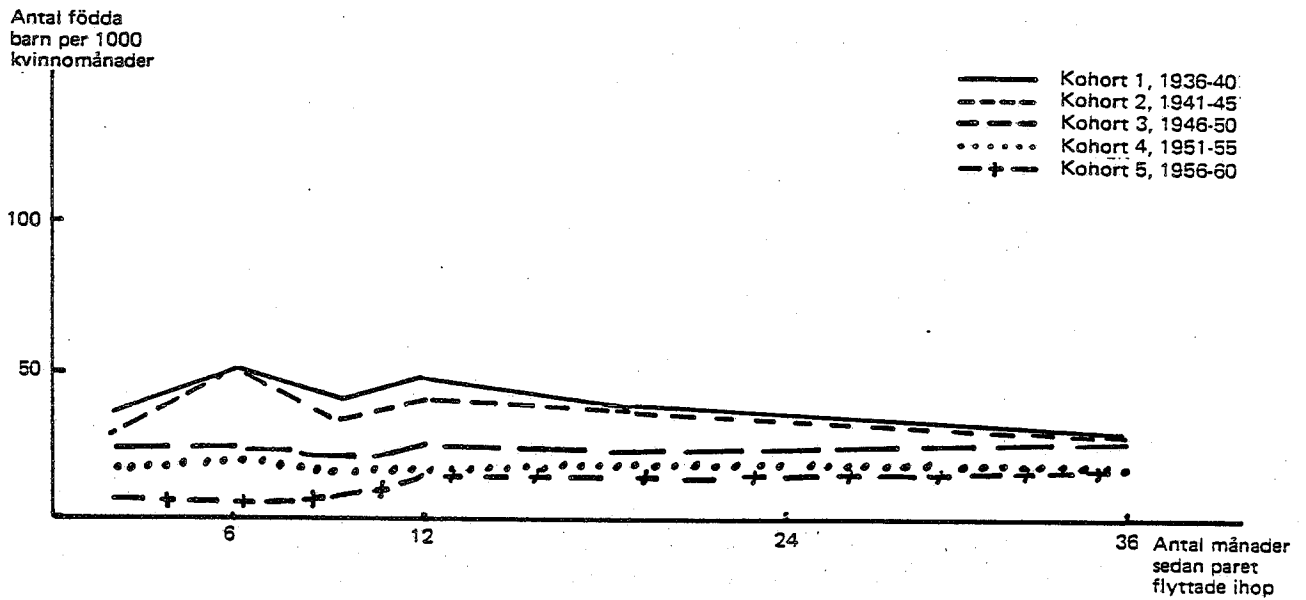
Figur 7.2.1: Observerade centralkvoter för första barnets födelse inom första parförhållandet för kvinnor födda 1936-60 fördelade efter ålder vid parbildningsstarten.

Reservation: Centralkvoterna är beräknade genom att summera antalet riskmånader per startålder och varaktighetsintervall. Detta ger troligen en approximativ bild av skillnaderna mellan startåldrarna pga. att fruktsamhetsundersökningens urval är stratifierat med avseende på kohort. Äldsta och yngsta kohorterna har haft en lägre sannolikhet att ingå i urvalet. Se avsnitt 5.1.

inte längre att urskilja de vanliga topparna med hög fruktsamhet ca sex månader respektive tolv månader efter parbildningsstarten.

Modellanpassningen genomfördes separat för varje startålder. I ett första steg jämför jag resultaten mellan de olika startåldrarna av en multiplikativ modellanpassning utan interaktioner, för att i avsnitt 7.3 också inkludera effekten av vissa interaktioner mellan bakgrundsfaktorerna.

7.2.2. Resultat. Med hjälp av de åldersspecifika fruktsamhetstal som funnits tillgängliga i den offentliga statistiken har vi kunnat se att förstabarnsfruktsamheten under många år av den period vi studerar kontinuerligt sjunkit i åldrarna under 26-28 år (se figur 2.1). Hur detta är kopplat till förändringar i parbildningen och olika bakgrundsfaktorer är däremot inte möjligt att utläsa ur den offentliga statistiken. I tabell 7.2.1 har vi anpassat en multiplikativ modell till vårt observerade material. Vi har med bakgrundsfaktorerna kohort, social bakgrund, utbildningsnivå och sysselsättning (se avsnitt 5) med antalet månader sedan paret flyttade ihop som tidsvariabel. Oavsett om bakgrundsfaktorerna senare visar sig vara av signifikant betydelse eller inte har de tagits med på detta stadium. Vår utgångspunkt är ju att dessa faktorer kan ha betydelse för förstabarnsfruktsamheten. Att använda en multiplikativ modell förenklar tolkningen men bortser ifrån att fruktsamhetbeteendet i verkligheten kanske varierar på ett mer komplicerat sätt. Det kan t ex vara så att hög utbildning har olika stor effekt på fruktsamheten för döttrar till icke-facklärdare arbetare och döttrar till tjänstemän på mellan- och högre nivå.



Figur 7.2.2: Observerade centralkvoter för första barnets födelse bland kvinnor som lever i sina första parförhållanden. Kohortutveckling.

Tabell 7.2.1: Effekten på förstabarnsfruktsamheten av olika faktorer för kvinnor som påbörjat sina första parförhållanden. Modell utan interaktionstermer. En modellanpassning för varje startålder.

Bakgrundsfaktorer	Kvinnans ålder när hennes första parförhållande startade			
	16-19	20-22	23-25	26-30
Födelsekohort				
1936-40	1*	1*	1*	1*
1941-45	0.86	1.00	0.90	0.72
1946-50	0.75	0.72	0.80	0.58
1951-55	0.53	0.59	0.54	-
1956-60	0.31	0.48	-	-
Social bakgrund				
Döttrar till				
- icke facklärd arbetare	1.28	1.24	1.16	0.86
- facklärd arb o lägre tj.-män	1.18	1.18	0.94	0.44
- tj.-män på mellan o högre nivå	1*	1*	1*	1*
- egna företagare o jordbrukare	1.34	1.30	1.06	0.80
Sysselsättning				
Förvärvsarbetande	1*	1*	1*	1* ¹
Studerande	0.76	0.72	0.32	-
Hemarbetande	2.06	2.06	2.05	-
Utbildningsnivå				
Låg	1*	1*	1*	1*
Mellan	0.77	0.77	0.93	0.94
Hög		0.66	1.01	1.73

¹ Bland de kvinnor som startade sina parförhållanden i 26-30 års ålder har endast de förvärvsarbetande analyserats. Det är en mycket liten andel som studerar eller är hemarbetande i denna grupp.

Anmärkning: Beteckningen "1*" används för att markera basgruppen vid jämförelsen, dvs den grupp med vilken man jämför intensiteterna för övriga grupper. De olika bakgrundsfaktorerna finns mer detaljerat beskrivna i avsnitt 5.

Av modellanpassningen utan interaktioner (tabell 7.2.1) framgår att vi har haft en nedgång i fruktsamheten över alla födelsekohorterna oavsett när kvinnorna flyttat samman. (Vi begränsar oss till åldrarna under 30 år). För samtliga parbildningsåldrar har fruktsamheten halverats vid jämförelse mellan äldsta och näst yngsta eller yngsta kohorten. Bland de kvinnor som startat i åldrarna 16-19 år hade kvinnorna i den äldsta födelsekohorten tre gånger högre benägenhet att föda ett barn än kvinnorna i den yngsta kohorten.

Oavsett om kvinnan startar sitt första parförhållande i 16-19 års ålder eller 20-22 års ålder har hennes sociala bakgrund en likartad påverkan på fruktsamheten. Döttrar till tjänstemän på mellan- eller högre nivå har relativt sett lägre fruktsamhet medan döttrar till egna företagare och jordbrukare, som länge höll kvar vid direktgifte utan föregående samboende, ligger högst i förstabarnsfruktsamheten.

För de kvinnor som startar sitt första parförhållande i 26-30 års åldern har såväl den sociala bakgrunden som utbildningsnivån omkastad effekt jämfört med yngre startåldrar. Påbörjar en kvinna sitt första parförhållande sent har hon som högutbildad betydligt större benägenhet att föda ett första barn än övriga kvinnor i samma startålder. Döttrar till tjänstemän på mellan- och högre nivå har också en högre fruktsamhet än övriga. Den kanske ofta medvetet uppskjutna parbildningen och barnafödandet i dessa grupper medför att fruktsamheten blir extra hög när de väl påbörjar ett samboende eller gifter sig. (I denna grupp återfinns ju också de flesta kvinnor med hög utbildningsnivå. Endast utbildningsnivån kommer senare att visa sig vara av signifikant betydelse för förstabarnsfruktsamheten i "bästa" modellen.)

Att vara studerande under utbildning reducerar förstfödandet för alla kvinnor. Detta är extra påtaglig för kvinnor som startar sina parförhållanden i 23-25 årsåldern. Studerande i dessa åldrar satsar vanligen på en högre utbildning och motivationen att fullfölja en sådan utbildning är troligen hög.

Vi kan således se ett mönster av tillbakahållen fruktsamhet bland de kvinnor som startat sina parförhållanden före 23 års ålder och är döttrar till högre tjänstemän eller tjänstemän på mellannivå, är högutbildade och studerande. Å andra sidan har lågutbildade, hemarbetande kvinnor, som är döttrar till icke-facklärda arbetare eller egna företagare och jordbrukare en betydligt högre förstabarnsfruktsamhet än övriga kvinnor. För alla gäller att fruktsamhetsnivån sjunker ju senare under perioden 1936-60 som kvinnorna är födda.

Bland kvinnor som påbörjat sina parförhållanden senare än vid 22 års ålder förblir effekten av födelseåret stark på förstabarnsfruktsamheten medan effekten av den sociala bakgrunden dämpas och effekten av utbildningsnivån förändras men förblir signifikant.

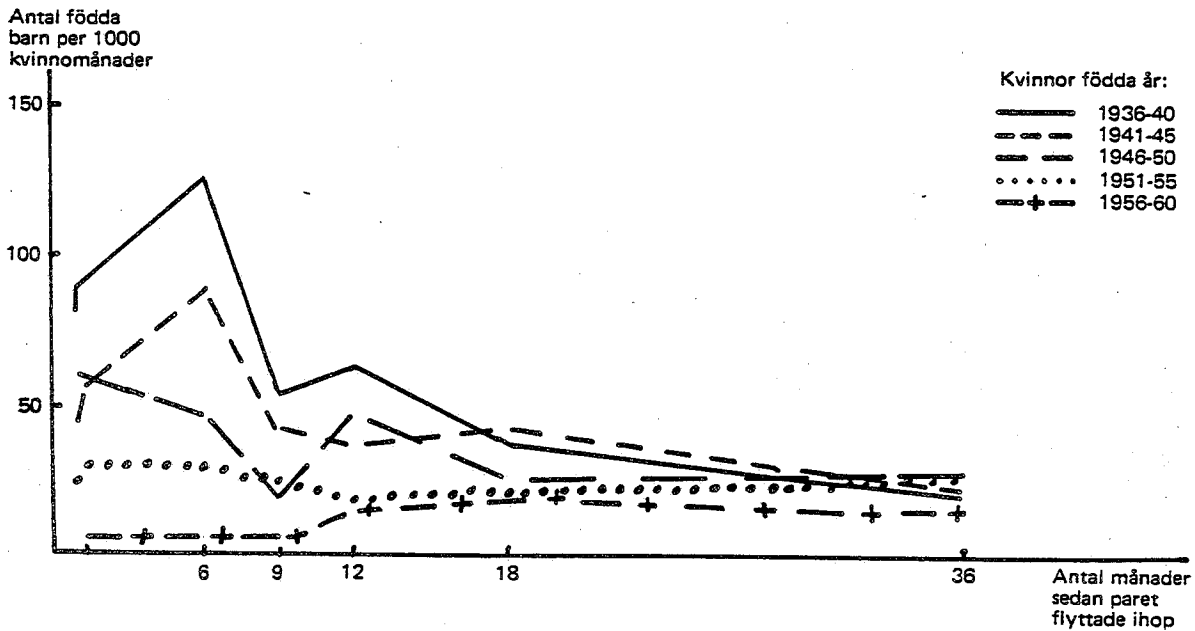
Genom att också pröva om olika tänkbara interaktioner är signifikanta i de olika modellerna kan vi eventuellt få mer nyanserade resultatet jämfört med modellerna med endast huvudfaktorer.

7.3. Modell med interaktioner

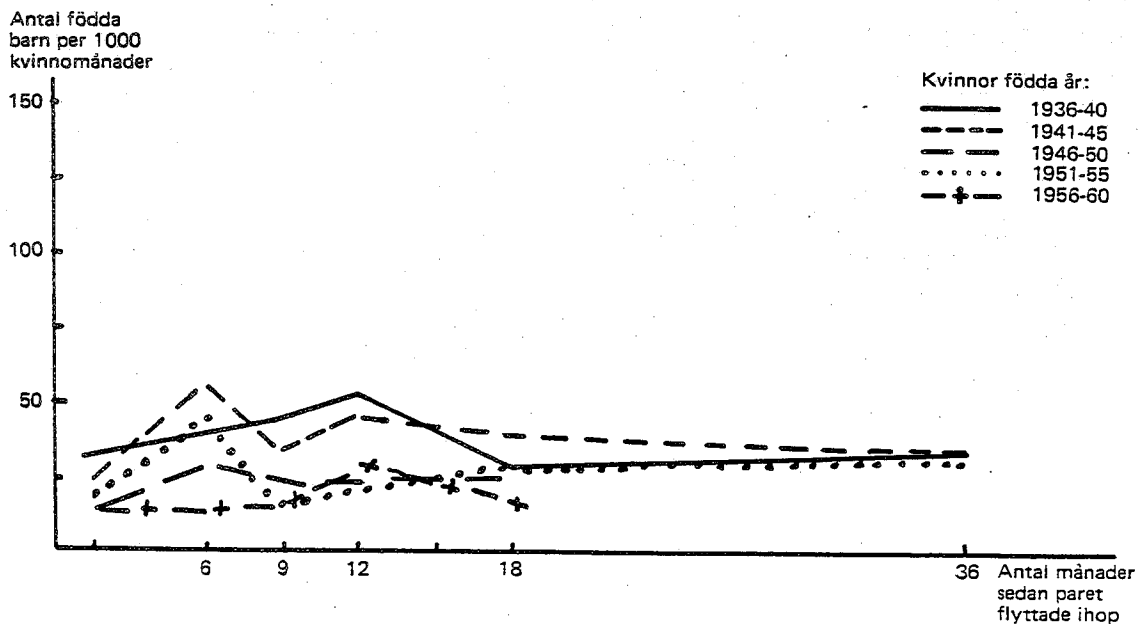
7.3.1. Födelsekohort. Det faktum att vi har haft en ökning av samboendena och en minskning av äktenskapen som parbildningsform i början av första parbildningen borde ha medfört att förstabarnsfruktsamheten inom första parförhållandet inte bara sjunkit över kohorterna utan också förändrat karaktär. I modeller med en "bästa" modellanpassning (tabell 7.3.1) visar det sig också att för såväl kvinnor som flyttar samman i åldern 16-19 som 20-22 år har formen på den kurva som visar benägenheten att få ett första barn förändrats. Figur 7.3.1, som gäller 16-19 åriga kvinnor, är ett tydligt exempel på denna förändring. I parbildningsåldern 20-22 år (figur 7.3.2) är förskjutningen från höga benägenheter till låga i början av parförhållandet mer dämpad. Det är först i och med den yngsta kohorten (kvinnor födda 1956-60) som kurvorna helt ändrar karaktär.

Från och med den näst yngsta kohorten är fruktsamheten högre bland de kvinnor som bildar par i 20-22 års åldern än bland de som flyttar samman i ännu yngre åldrar. Detta är ur historisk demografisk synvinkel unikt. "Normalt" gäller att ju yngre parbildningsålder desto högre fruktsamhet.

Bland de kvinnor som bildar par i 23-25 års åldern har vi också haft en förändring i fruktsamhetskurvans form. Den förändringen är emellertid kopplad till utbildningsnivån och redovisas nedan.



Figur 7.3.1: Absoluta intensiteter för första barnets födelse bland svenska kvinnor som startade sina första parförhållanden i åldern 16-19 år. Kohortutveckling. Döttrar till icke-facklärd arbetare, förvärvsarbetande och med låg utbildning.



Figur 7.3.2: Absoluta intensiteter för första barnets födelse bland kvinnor som startade sina första parförhållanden i åldern 20-22 år. Kohortutveckling. Döttrar till icke-facklärd arbetare, förvärvsarbetande och med låg utbildning.

Tabell 7.3.1: Effekten på förstabarnsfruktsamheten av olika faktorer för kvinnor som påbörjat sina första parförhållanden. "Bästa" modellanpassningar med interaktioner. En modellanpassning per startålder.

Alder vid parbildningen	Modell
16-19 år	KSyUX/KX+KSy+SyX
20-22 år	KFSyUX/KX+KU
23-25 år	KFSyUX/KF+UX
26-30 år	UX/-

Anmärkning: K=Kohort, F=Social bakgrund (FSEI), Sy=Typ av sysselsättning, U=Utbildningsnivå och X=varaktighet. För definition av bakgrundsfaktorerna, se avsnitt 5.2.

Förhållandet mellan olika grupper av kvinnor i samma parbildningsålder har också förändrats över kohorterna. Detta redovisas nedan under respektive bakgrundsvariabel.

7.3.2. Social bakgrund. Den sociala bakgrund som en kvinna har inverkar på hennes benägenhet att få ett första barn inom det första parförhållandet. Denna faktors inverkan är signifikant för paråldrarna 20-22 och 23-25 år. Den har en multiplikativ effekt för de kvinnor som bildar par i åldern 20-22 år. Detta innebär att oavsett kohort eller någon annan bakgrundsfaktor finns det en skillnaden skillnad i fruktsamhetsnivån mellan kvinnor med olika social bakgrund. De skillnader som redovisades i avsnitt 7.2 består.

Bland de kvinnor som påbörjar sina parförhållanden i 23-25 års ålder har kvinnor med olika social bakgrund haft skilda utvecklingar över kohorterna. Se tabell 7.3.2.

Tabell 7.3.2: Den relativa betydelsen av kvinnans födelsekohort och sociala bakgrund för förstabarnsfruktsamheten för kvinnor som flyttar samman med en man för första gången i åldern 23-25 år. Modell KFSyUX/KF+UX.

Kvinnor födda år	Döttrar till			
	icke fackl arb	fackl arb+ lägre tj.män	tj.män hög+ mellannivå	lantbr+ eg. företag
1936-40	1.17	1.22	1*	1.09
1941-45	1.04	0.87	1.52	0.91
1946-50	1.04	0.96	0.56	1.04
1951-55	0.87	0.39	0.39	1.04

Kohortutvecklingen har varit nästan obefintlig bland döttrar till lantbrukare och egna företagare. Detta innebär att dessa kvinnors fruktsamhetsbeteende inte påverkats av det ändrade parbildningsmönstret. Vi vet sedan tidigare att lantbrukardöttrar och döttrar till egna företagare länge startade sina parförhållanden genom att gifta sig direkt. De har också ofta varit gravida när de bildar par. Dessa förhållanden bidrar troligen till denna brist på kohortutveckling.

Döttrar till facklärda arbetare och lägre tjänstemän samt döttrar till icke facklärda arbetare har haft en likartad utveckling med undantag av att de kvinnor i den förra gruppen som är födda 1951-55 sänkte sin fruktsamhet till lägre än halva nivån jämfört med kohorten född 1946-50.

Döttrar till tjänstemän på mellannivå och högre nivå skiljer sig från kvinnor med annan social bakgrund genom att de i den andra kohorten (kvinnor födda 1941-45) har den högsta fruktsamheten av alla kohorter. Detta sammanhänger troligen med att dessa kvinnor gifte sig direkt (utan något föregående samboende) i denna kohort i högre utsträckning än andra kvinnor. Fruktsamheten sjunker därefter kraftigt.

Sammanfattningsvis kan man säga att fruktsamhetsnivån för första barnet ligger lägst för döttrar till tjänstemän på mellannivå och högre nivå för i princip alla kohorter och alla startåldrar under 26 år. Ett undantag utgör kvinnor som bildar par i åldern 23-25 år i den näst äldsta kohorten.

Döttrar till icke facklärda arbetare och framför allt döttrar till lantbrukare och egna företagare har den relativt sett högsta benägenheten i alla kohorter (med ovan nämnda undantag) att föda ett första barn i det första parförhållandet.

Startar kvinnan sitt första parförhållande tidigt eller efter 25 års ålder, är inte hennes sociala bakgrund av signifikant betydelse.

7.3.3. Sysselsättning. Kvinnor som är förvärvsarbetande, studerande respektive hemarbetande har olika stor benägenhet att föda ett första barn. Modellanpassningarna blir signifikant bättre i alla startåldrarna under 26 år vid tillägg av faktorn sysselsättning. (I åldern över 25 år finns alltför få studerande för att denna grupp ska kunna analyseras separat.)

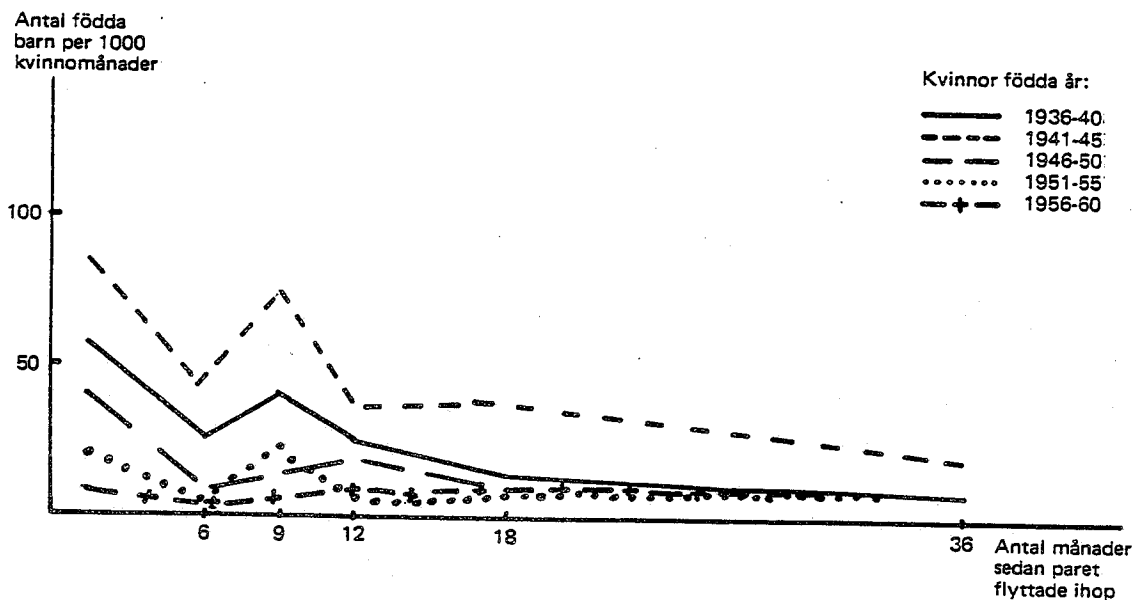
De relativt få kvinnor som uppger sig arbeta hemma har en betydligt högre förstabarnsfruktsamhet än andra kvinnor (se tabell 7.2.1).

Den vanligaste sysselsättningen är förvärvsarbete. Detta gäller även bland de kvinnor som påbörjar sina parförhållanden i tonåren. Generellt gäller att kvinnor som förvärvsarbetar har en högre benägenhet att få ett första barn än studerande kvinnor. Effekten av att vara studerande skärps ju äldre kvinnan är vid parbildningen. En satsning på en längre och högre utbildning samt en god information om preventivmedel (som i många undersökningar visat sig vara korrelerad med högre utbildning) bidrar till den låga fruktsamheten.

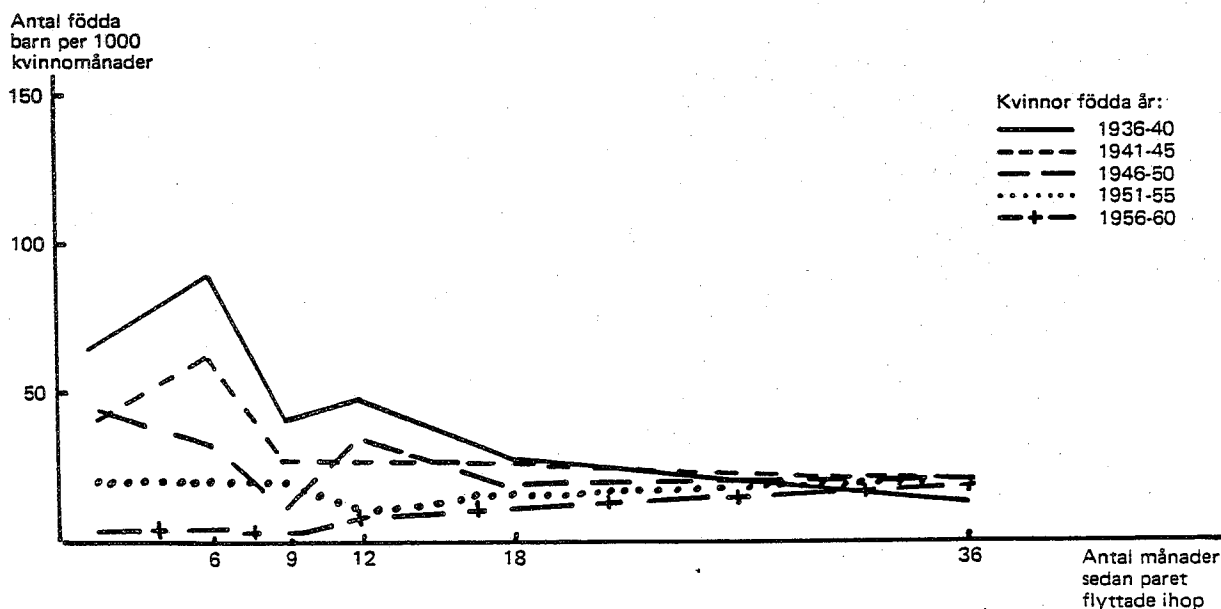
Bland de kvinnor som påbörjar sina parförhållanden i 16-19 års ålder innehåller den "bästa" modellanpassningen två signifikanta interaktioner med faktorn sysselsättning. Det är dels en interaktion mellan födelsekohort och sysselsättning, dels en interaktion mellan sysselsättning och varaktighet. Se figur 7.3.3 och 7.3.4.

Den första interaktionen visar att fruktsamheten sjunkit för såväl förvärvsarbetande som studerande kvinnor över kohorterna. Det finns dock ett undantag. Detta gäller de kvinnor som studerade i den näst äldsta kohorten, dvs födda 1941-45. Dessa kvinnor har en högre fruktsamhet än motsvarande grupp kvinnor födda 1936-40. Detta medför också att det blir ett mycket kraftigt fall i fruktsamheten mellan kohort 2 och 3 för studerande kvinnor. Se figur 7.3.3. Detta handlar om fruktsamhetsbeteendet under studerandeperioder för de kvinnor som började sammanbo omkring 1960 jämfört med de som flyttade samman omkring mitten av 1960-talet. I den senare födda kohorten ökade samboendet kraftigt och många nya grupper av kvinnor påbörjade informella samboenden. Man ändrade inte sitt fruktsamhetsbeteende inom olika sociala grupper men andelarna i de olika sociala grupperna förändrades och därmed också andelen studerande. De nya studerande-grupperna betedde sig annorlunda än de studerande kvinnorna i den fem år äldre kohorten.

Interaktionen mellan sysselsättning och varaktighet bland de tonårs-kvinnor som bildat par visar olika beteende beroende på typ av sysselsättning (figur 7.3.3 och 7.3.4). I de äldsta kohorterna kan vi tolka skillnaden som att de kvinnor som studerar och blir gravida utan att vara samboende eller gifta väntar längre tid med att flytta samman än kvinnor som är förvärvsarbetande och också blivit gravida utan att bo samman med en man. Den andra toppen i fruktsamhetskurvan som illustrerar hur vanligt det är att bli gravid direkt efter sammanflyttningen kommer tidigare bland studerande kvinnor än bland förvärvsarbetande. De studerande ligger dock på en lägre fruktsamhetsnivå. I den yngsta kohorten har fruktsamhetskurvorna slätats ut och fruktsamheten är mycket låg.



Figur 7.3.3: Absoluta intensiteter för första barnets födelse bland svenska kvinnor som startade sina parförhållanden i åldern 16-19 år. Kohortutveckling. Döttrar till facklärd arbetare och lägre tjänstemän, studerande med utbildning på mellannivå eller hög utbildning.



Figur 7.3.4: Absoluta intensiteter för första barnets födelse bland svenska kvinnor som startade sina första parförhållanden i åldern 16-19 år. Kohortutveckling. Döttrar till facklärd arbetare och lägre tjänstemän, förvärvsarbetande med utbildning på mellannivå eller hög utbildning.

För de kvinnor som flyttar samman i åldrarna 20-25 år har också typen av sysselsättning stor betydelse för hur fruktsamheten ser ut. Studier har genomgående en dämpande effekt. Se tabell 7.2.1.

7.3.4. Utbildning. Studieperiodens längd påverkar kvinnans beteende vad gäller första barnets födsel i första parförhållandet. Ju högre utbildning kvinnan har desto lägre fruktsamhet uppvisar hon. Detta gäller kvinnor som flyttar samman för första gången i åldrarna under 23 år. Se tabell 7.3.3. De som väntar med att flytta samman till efter 25 år visar ett motsatt mönster: ju högre utbildning desto högre fruktsamhet. Se tabell 7.2.1. För de kvinnor som startar sina första parbildningar i 23-25 års ålder varierar effekten av olika nivåer på utbildningen med vilken period efter sammanflyttningen som studeras. Kvinnor med en högre utbildning har en tendens att senarelägga första barnet.

Tabell 7.3.3: Den relativa betydelsen av kvinnans utbildning för första barnsfruktsamheten i första parförhållandet. En modell Anpassning per startålder.

Ålder vid parstarten	Utbildningsnivå		
	Låg	Mellan	Hög
16-19 år	1*	0.77	-
20-22 år			
Födelsekohort			
1936-40	1*	0.80	1.08
1941-45	0.93	0.64	1.10
1946-50	0.68	0.55	0.36
1951-55	0.65	0.45	0.26
1956-60	0.58	0.30	0.22
23-25 år			
Varaktighet			
0-4 mån	1*	0.22	0.34
5-7	1.04	1.03	0.60
8-10	1.03	1.22	1.29
11-13	1.63	0.80	0.70
14-23	1.52	1.65	1.50
24-47	1.02	1.23	1.35

Anmärkning: Definitionen av utbildningsvariabeln återfinns i avsnitt 5.2.

Bland tonårskvinnorna som lever i ett parförhållande har utbildningseffekten förblivit relativt oförändrad, liksom bland kvinnor som startar i 23-25 års åldern, medan effekten av att ha en högre utbildning

bland de kvinnor som påbörjar ett parförhållande i 20-22 års åldern förstärkts över kohorterna.

7.3.5. Sammanfattning. Analysen startar med första sammanflyttningen och fortsätter fram till första barnet inom samma parförhållande. Om kvinnan från början var samboende eller ej och om hon eventuellt gifter sig före första barnet studeras inte i analysen i detta avsnitt.

Bland de kvinnor som bildar par före 26 års ålder är det många olika faktorer som har en signifikant betydelse för barnafödandet. Jämfört med de modellanpassningar som senare kommer att göras för samboende respektive gifta kvinnor (kapitel 9 och 11) får vi något mer komplexa modeller för samtliga kvinnor som påbörjat ett parförhållande.

Andelen samboende respektive gifta kvinnor har förändrats över kohorterna och påverkar utfallet av modellanpassningarna.

Fruktsamheten har sjunkit över kohorterna. För de kvinnor som startar i 23-25 års åldern är det framför allt tjänstemannadöttrarna som står för kohortminskningen.

Att vara studerande, tjänstemannadotter och högutbildad är nästan genomgående förknippat med en låg förstabarnsfruktsamhet och att vara dotter till en icke facklörd arbetare och ha låg utbildning innebär att fruktsamheten relativt sett är hög.

Innan vi i diskussionskapitlet 12 går vidare i analysen kommer de samboende respektive de gifta kvinnornas sammansättning och förstabarnsfruktsamhet att studeras separat i kapitel 8-11.

8. SAMBOENDETS UTVECKLING OCH DE SAMBOENDE KVINNORNAS SAMMANSÄTTNING

Utvecklingen av det informella samboendet som den första parbildningsformen då två unga människor flyttar ihop har gått snabbt. I tabell 8.1 framgår dels förskjutningen från "direktgifte" till samboende som första parbildningsform, dels ökningen av andelen kvinnor som överhuvudtaget flyttar samman i tonåren. Andelen har mer än fördubblats mellan äldsta och yngsta födelsekohorten. Ungefär var annan kvinna startade således sitt första parförhållande redan i tonåren och före 18 års ålder hade ungefär var sjätte kvinna i den yngsta kohorten flyttat samman med en man. Att gifta sig direkt utan ett föregående samboende är ett beteende som helt försvunnit bland såväl tonårskvinnor som något äldre kvinnor.

Bland alla kvinnor som flyttar samman i tonåren är det ca 10 procent som också hinner gifta sig i tonåren utan att dessförinnan ha fött barn. Samboendetidens längd har, också bland dessa tidigt gifta kvinnor, förlängts för de födelsekohorter som vi studerar. Se figur 2.3. En ännu kraftigare förlängning av det föräktenskapliga samboendet finner vi hos de kvinnor som gifter sig senare i livet.

Att vara samboende barnlös i de yngre födelsekohorterna är inte alls i samma utsträckning som i de äldre ett övergångstillstånd. Hälften av de barnlösa samboendena i den yngsta kohorten varar längre än två år. Samboendet har alltså förändrats från att ha varit en mer kortvarig parform till att bli ett mer varaktigt tillstånd.

Tabell 8.1: Andelen kvinnor av samtliga kvinnor inom respektive födelsekohort som flyttar samman i sitt första parförhållande, fördelade efter startålder, parbildningsform och födelsekohort.

Startålder och samboendeform	Kvinnor födda				
	1936-40	1941-45	1946-50	1951-55	1956-60
Andel (%) av samtliga kvinnor inom kohorten					
<u>16-19 år</u>					
16-17 år Samboende	2.2	4.7	4.8	9.7	15.8
18-19 år -"-	8.5	9.8	16.0	23.8	28.3
16-19 år Giftermål	7.9	6.8	4.9	1.3	0.9
Totalt	18.6	20.3	25.7	34.8	45.0
<u>20-22 år</u>					
Samboende	10.0	16.8	28.8	32.5	-
Giftermål	22.3	17.8	6.3	2.5	-
Totalt	32.3	34.6	35.1	35.0	-
<u>23-25 år</u>					
Samboende	8.7	10.2	12.7	11.1	-
Giftermål	11.6	8.5	2.7	2.1	-
Totalt	20.3	18.7	15.4	13.2	-
<u>26-30 år</u>					
Samboende	5.1	6.9	4.8	-	-
Giftermål	5.1	2.5	1.1	-	-
Totalt	10.2	9.4	5.9	-	-
<u>16-30 år</u>					
Samboende	34.5	48.4	67.1	77.1 ¹	-
Giftermål	46.9	35.6	15.0	5.9 ¹	-
Totalt	81.4	84.0	82.1	83.0 ¹	-

¹ Avser endast de kvinnor som påbörjar sitt första parförhållande i ålderna 16-25 år.

Anmärkning: Totalt gifte sig knappt 0.5 procent av alla kvinnor i urvalet i åldern 16-17 år. Med giftermål avses endast direkta giftermål utan föregående samboenden.

Trots förändringen har mer än 70 procent av kvinnorna i den yngsta kohorten gift sig, fött barn eller separerat inom fyra år efter det att samboendet påbörjades.

Då den totala benägenheten att lämna det barnlösa samboendet delas upp på barnafödande, giftermål och separation har Hoem och Rennermalm (1985, sid 98-103) funnit att för de kohorter som analyseras har giftermålsbenägenheten minskat kraftigt, benägenheten att separera ökat medan benägenheten att föda barn förblivit relativt oförändrad.

Den förändring i yrkesfördelningen som ägt rum i samhället som helhet återspeglas naturligtvis i kohorternas olika fördelningar efter föräldrarnas socioekonomiska grupp. Lantbrukardöttrar och döttrar till egna företagare har halverat sin andel, till 18 procent, från äldsta till yngsta kohorten. Döttrar till tjänstemän på mellannivå eller högre nivå har fördubblat sin andel från 12 till 23 procent. Övriga grupper (döttrar till icke facklärda arbetare samt facklärda arbetare och lägre tjänstemän) har haft relativt oförändrade andelar (Etzler 1984).

Bland de kvinnor som lever i informella samboenden återfinner vi ungefär samma socioekonomiska fördelning som i kohorten som helhet. En skillnad är dock att döttrar till icke facklärda arbetare i varje kohort är överrepresenterade och döttrar till tjänstemän (mellan och högre) alltid är underrepresenterade bland de kvinnor som startar samboenden i tonåren. I tabell 8.2 återfinns urvalets fördelning av de samboende kvinnorna efter kohort, ålder vid samboendestart och social bakgrund.

Tabell 8.2: Totala antalet samboende kvinnor utan barn i urvalet fördelade efter födelsekohort, ålder vid samboendestarten och kvinnans social bakgrund. (Första samboendet.)

Kvinnor födda år	Socioekonomisk bakgrund	Ålder vid samboendestarten					
		16-17	18-19	20-22	23-25	26-30	31-35
1936-40	Icke fackl.arb	8	17	14	12	5	4
	Fackl.arb + l.tjm	2	10	7	12	9	3
	Tj.män mel. o hög	0	0	6	4	3	4
	Lantbr.o företag.	1	15	22	15	8	2
1941-45	Icke fackl.arb	22	30	53	26	15	4
	Fackl.arb + l.tjm	9	34	49	26	14	5
	Tj.män mel. o hög	3	11	19	15	11	4
	Lantbr.o företag.	13	23	47	35	29	3
1946-50	Icke fackl.arb	19	54	71	40	6	1
	Fackl.arb + l.tjm	15	62	85	22	13	1
	Tj.män mel. o hög	4	14	66	33	12	1
	Lantbr.o företag.	11	33	72	35	18	2
1951-55	Icke fackl.arb	48	71	88	22	6	0
	Fackl.arb + l.tjm	20	89	94	35	2	0
	Tj.män mel. o hög	16	36	87	34	9	0
	Lantbr.o företag.	17	52	69	24	5	0
1956-60	Icke fackl.arb	41	61	36	0	0	0
	Fackl.arb + l.tjm	37	58	48	3	0	0
	Tj.män mel. o hög	13	38	42	5	0	0
	Lantbr.o företag.	20	42	32	5	0	0

Utbildningsnivån för de kvinnor som börjar sammanbo har successivt ökat ju senare kvinnan är född. Bland tonårskvinnor som bildar par innebär ökningen att allt fler kvinnor har en utbildning som är minst ett år längre än den obligatoriska skolan⁵. Denna andel har mer än fördubblats mellan äldsta och yngsta kohorten. Bland de kvinnor som börjar sammanbo i åldrarna 20-22 år har ökningen varit ännu starkare. Se tabell 8.3. Ökning har uppstått dels genom att utbildningsnivån generellt har höjts, dels genom att studerande, och därmed kvinnor med en högre utbildningsnivå, i ökad omfattning bildar par i unga åldrar, vilket framgår av J.M. Hoems analys (1986).

Kvinnor som startar sina samboenden i tonåren har en utbildning på låg eller mellannivå. De har inte hunnit skaffa sig en högre (eftergymnasial) utbildning.

⁶ Fredrik Granath (1986) har visat att benägenheten att separera inom

Tabell 8.3: Den totala risktiden under första året i samboendet bland barnlösa kvinnor fördelad på utbildningsnivå och födelsekohort. Kvinnor som påbörjar sina samboenden i 16-19 och 20-22 års ålder.

Kvinnor födda år	Andel (%) av risktiden under första året som upptogs av kvinnor med utbildning på följande nivå					
	låg mellan+hög		låg mellan hög			
Alder vid samboendestart: 16-19 år	20-22 år					
1936-40	} 84	} 16	58	24	18	
1941-45			53	33	14	
1946-50	63	37	33	42	25	
1951-55	54	46	22	52	26	
1956-60	41	59	10	79	11	

Anmärkning: Alla kvinnor i den yngsta kohorten har inte hunnit fylla 22 år vid intervjuutläppet (våren 1981). Detta medför att andelen högutbildade i 20-22 års åldern i den yngsta kohorten blir lägre än den skulle blivit vid en senare intervju tidpunkt.

Trots att andelen studerande ökat kraftigt bland samboende barnlösa kvinnor förvärvsarbete den helt dominerande sysselsättningen även i den yngsta kohorten. Se tabell 8.4.

Tabell 8.4: Den totala risktiden som samboende barnlös fördelad på olika sysselsättningar. Andel månader. Kohortvis.

Kvinnor födda år	Typ av sysselsättning					
	Heltid	Deltid	Studerande	Hemarb.	Övrigt	Totalt
1936-40	80	2	7	5	6	100
1941-45	76	3	13	7	1	100
1946-50	75	6	15	2	2	100
1951-55	73	6	17	2	2	100
1956-60	70	9	16	1	4	100
Totalt	72	7	16	3	2	100

Förvärvsarbete och studier täcker tillsammans 90-95 procent av de samboende barnlösa kvinnornas sysselsättningstid enligt tabell 8.4. Denna höga andel står sig nästan oförändrad över kohorterna och även för olika perioder inom samboendet.

Studierna upptog ca 7 procent av de samboende barnlösa kvinnornas tid i den äldsta kohorten. Andelen har ökat till 16 procent bland kvinnor

födda 1956-60. Denna ökning är inte särskilt stark om man betänker att tiden i utbildning ökat generellt för kvinnor och att kvinnor börjar sambo i allt yngre åldrar. Samboendena har å andra sidan förlängts och även om kvinnorna är studerande när de påbörjar samboendet minskar andelen studietid ju senare intervall av samboendet som studeras. Den kraftigaste ökningen över kohorterna av andelen studerande första året av samboendet står de kvinnor för som påbörjar sina samboenden i 16-19 års ålder. Se tabell 8.5.

Tabell 8.5: Andelen av risktiden som är studietid under första året i samboendet bland barnlösa kvinnor. Kohortvis för kvinnor som påbörjar sina samboenden i 16-19 och 20-22 års ålder. (Procent)

Kvinnor födda år	Kvinnans Ålder vid samboendestarten	
	16-19 år	20-22 år
1936-40	8	16
1941-45		18
1946-50	17	21
1951-55	22	25
1956-60	20	17

Anmärkning: Alla kvinnor i den yngsta kohorten har inte hunnit fylla 22 år vid intervju tillfället (våren 1981). Detta medför att andelen studietid i 20-22 års åldern i den yngsta kohorten är approximativ.

Sannolikheten att vara studerande visar ett klart samband med den utbildningsnivå kvinnan uppnått. Bland samboende barnlösa kvinnor med en låg utbildningsnivå är det en mycket liten andel (3 procent) som studerar. Kvinnor med en mellanlång utbildning ägnar sig åt studier under ca 15 procent av den barnlösa samboendetiden, medan kvinnor med längre utbildning studerar under nästan 40 procent av den barnlösa samboendetiden.

Den tid som en kvinna är samboende barnlös ägnas i högre utsträckning åt studier bland 20-22- än 16-19- åringar. Detta överensstämmer väl med resultat från J.M. Hoem (1986) som visade att benägenheten att ingå ett samboende är lägre bland tonåringar än bland de något äldre kvinnorna. Detta resultat gäller i princip samtliga födelsekohorter med undantag av den senast födda kohorten i vilken benägenheten att flytta samman med en man sjunkit efter 20-års åldern. Detta innebär att man som ung studerande kvinna är mer tveksam, relativt kvinnor i åldern 20-22 år, till att såväl ingå ett samboende som att studera inom samboendet. Skillnaderna har dock utjämnats i yngre kohorter.

De öknings i risktid som studier och deltidarbete visar över kohorterna har en parallell nedgång i andelen risktid för heltidsarbete. Kvinnor som under den barnlösa samboendetiden uppger sig arbeta hemma blir mer och mer sällsynta ju yngre kohort vi studerar. Gruppen "övrigt", som också minskar, består av kvinnomånader då vi fått intervjuvar "arbetslös" eller "vet ej" eller där svar saknas och inte kunnat rättas, samt sysselsättningar som inte täcks in av de fasta alternativen. Vi gjorde en uppdelning av "övrigruppen" för samtliga kvinnor på ett tidigt stadium i granskningen av fruktsamhetsundersökningen. Den visade att andelen perioder med arbetslöshet ökar ju yngre kohorten är. Detta beror dels på att arbetslösheten ökat något bland kvinnor (SCB, 1986). Det kan också hänga samman med att noggrannheten i rapporteringen förändrats över tiden, något som kan göra det svårt att jämföra andelarna för de äldre kohorterna med andelarna för de yngre. Medvetenheten om arbetslöshet har troligen ökat och vi har säkert en viss underrapportering av kortare sysselsättningar långt tillbaka i tiden på grund av enkla glömskeeffekter.

I analysen av de samboende kvinnornas förstabarnsfruktsamhet i avsnitt 9 har såväl perioder med hemarbete som perioder med "övrig" sysselsättning för det mesta uteslutits. Deltid har slagits samman med heltidsarbete därför att det är så sällan förekommande i äldsta kohorten. Det är svårt att genomföra en analys med alltför små grupper. Vi har alltså koncentrerat analysen till de viktigaste skillnaderna, nämligen dem mellan förvärvsarbetande och studerande.

9. BARNAFÖDANDE BLAND SAMBOENDE KVINNOR - RESULTAT

9.1. Modellval

Vid analysen av de samboende kvinnornas förstabarnsfruktsamhet har valet av modell genomförts genom att successivt ställa olika modeller mot varandra, såsom beskrivits i avsnitt 6.2.

Det finns flera olika faktorer att ta hänsyn till när en modell väljs. En huvudregel är att den ska ge en signifikant bättre anpassning till data jämfört med den modell den testas emot. För det andra att den är enkel och att den ger tolkningsbara resultat. Det är också viktigt att resultaten är jämförbara med andra gruppers resultat, annars blir lätt resultaten svåra att relatera till den övriga analysen.

I resultatredovisningen nedan används dels en huvudmodell som ibland inkluderar icke signifikanta faktorer. Ibland har också signifikanta interaktioner uteslutits för att förenkla modellen och för att interaktionen inte varit så intressant. I tabell 9.1.1 återges dels de "bästa" modellanpassningarna, dels de modeller (huvudmodeller) som analysen i avsnitt 9 bygger på. I övriga tabeller som förekommer i avsnitt 9 finns också varje faktors relativa intensitet redovisad oavsett om faktorn är signifikant eller inte. Den relativa intensiteten för bakgrundsfaktorernas olika värden har beräknats från huvudmodellen utvidgad med icke signifikanta faktorer.

Tabell 9.1.1: De "bästa" modellanpassningarna respektive huvudmodellerna i analysen av de samboende kvinnornas förstabarnsfruktsamhet. En modellanpassning per startåldersintervall.

<u>Startålder</u>	<u>"Bästa" modellanpassningen</u>	<u>Huvudmodell</u>
16-19 år	KFSyUX/KX+FSy	KFSyUX/KX
20-22 år	KSyUX/KX+SyX	KFSyUX/-
23-25 år	FX/-	KFSyUX/-

Anmärkning: Med startålder menas ålder vid samboendestarten.

K=Kohort, F=Social bakgrund (FSEI), Sy=Sysselsättning, U=Utbildning, X=varaktighet.

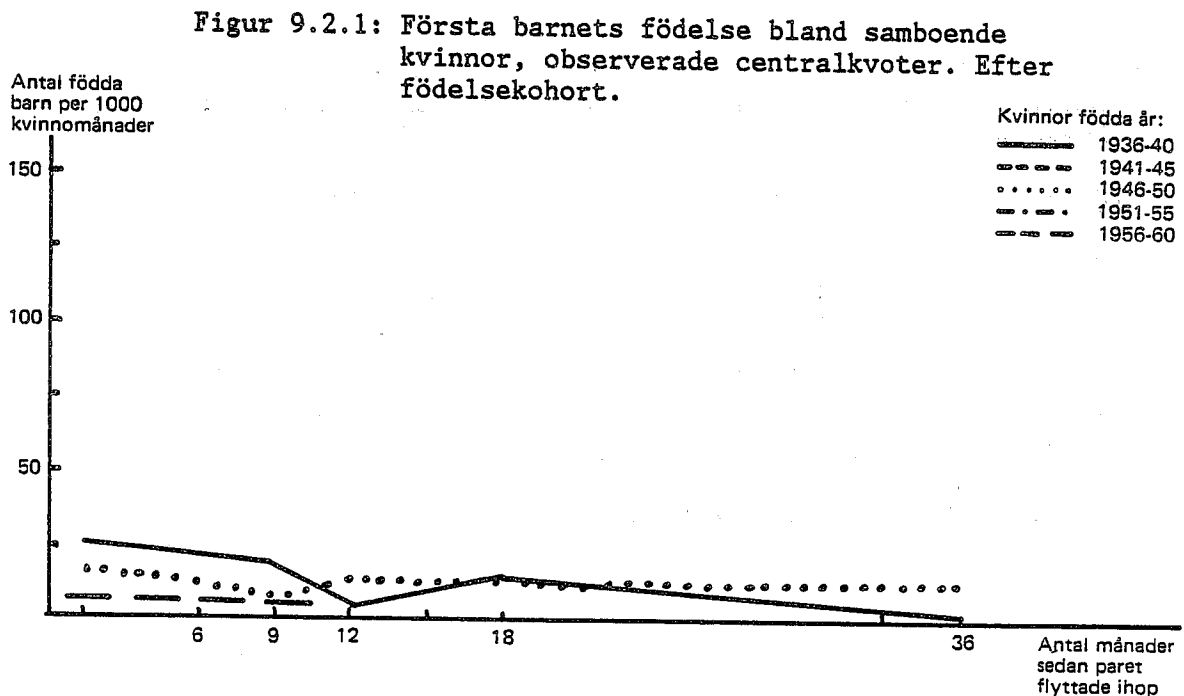
För förklaring av t ex /KX se avsnitt 6.2.

Mer detaljerade definitioner av bakgrundsfaktorerna finns i avsnitt 5.2. Att vissa grupper slagits samman beror oftast på att materialet annars blir för litet.

9.2. Kohort

Redan då man studerar de observerade centralkvoterna för förstabarnsfruktsamheten framgår det att samboende kvinnor delvis förändrat sitt födelsemönster inom samboendet. Se figur 9.2.1. Förändringen består i den mycket låga fruktsamhet som de barnlösa kvinnorna visar i de yngre födelsekohorterna i början av samboendet. Bortser vi från det första året i samboendet ser fruktsamhetsnivån ut att ha legat ganska konstant över kohorterna.

Då vi för varje startålder (ålder vid samboendestarten) anpassar våra observerade data till en modell visar det sig dock att födelsekohorten är betydelsefull framför allt för förstabarnsfruktsamheten för yngre kvinnor. Bland de kvinnor som startar sina samboenden före 23 års ålder är faktorn födelsekohort signifikant. Det är det första samboendet som kvinnorna lever i som studeras. I modellanpassningen har vi tagit hänsyn till alla de olika bakgrundsfaktorer som ingår i analysen. De olika födelsekohorternas relativa betydelse bland kvinnor med olika startåldrar framgår av tabell 9.2.1.



Tabell 9.2.1: Den relativa betydelsen av kvinnans födelseår för första-
barnsfruktsamheten inom samboendet. En modellanpassning per start-
åldersintervall.

Start- Ålder	Modell	Föd- else- år	Antal månader efter samboende- starten					
			0-4	5-7	8-10	11-13	14-23	24-71
16-19	KFSyUX/KX	1936-45	2.34	1.38	0.72	0.82	0.85	(0.14)
		1946-50	2.04	0.72	1*	1.80	1.20	0.53
		1951-55	1.53	1.16	1.37	0.87	0.82	0.85
		1956-60	0.49	0.20	0.22	0.92	0.77	0.80
<u>0-71 månader</u>								
20-22	KFSyUX/-	1936-40	1*					
		1941-45	0.48					
		1946-50	0.72					
		1951-55	0.77					
		1956-60	0.82					
23-25	KFSyUX/-	1936-45	1*					
		1946-50	0.92					
		1951-55	0.81					

Anmärkning: De kategorier som markerats med 1* utgör basgruppen i den relativa jämförelsen.

I den till storleken kraftigt ökande gruppen tonårskvinnor (16-19 år) som flyttar samman med en man har förstabarnsfruktsamheten förändrats på ett dramatiskt sätt. Det har successivt blivit allt sällsyntare att man är gravid när samboendet startar. Fruktsamheten i den yngsta kohorten (kvinnor födda 1956-60) ökar efter första samboendeåret. Beteendet i den äldsta kohorten, kvinnor födda 1936-45, kan däremot lite grovt beskrivas som spegelvänt, dvs med 2- eller 3-dubbelt högre fruktsamhet under första samboendeåret jämfört med senare perioder i samboendet.

I modellanpassningen för startåldern 16-19 år ingår således en interaktion mellan födelsekohort och duration. Mellankohorterna (födda 1946-55) ligger på en högre fruktsamhetsnivå än den senast födda kohorten och också högre än den äldsta kohorten i flera durationsintervall. Man kan tydligt se en uppgång i fruktsamheten under andra samboendeåret (kvinnor födda 1946-50) vilket kan tolkas som att det blivit mer "tillåtet eller accepterat" att föda barn som samboende. Perioden då barnafödandet tycks ha blivit mer vanligt bland de samboende kvinnorna sträcker sig från mitten av 1960-talet till början av 1970-talet, dvs en period då äktenskapet mer allmänt började ifrågasättas som institution och tillgången på och informationen om olika preventivmedel var god. Det är också i dessa kohorter

(födda 1946-1955) som nya grupper, främst tjänstemannadöttrarna, mer och mer började sina parbildningar genom informella samboenden.

Bakom siffrorna som visar en minskning av förstabarnsfruktsamheten i tonåren för samtliga kvinnor (se figur 2.1 över centralkvoter för första barnet) finns bl a en stark minskning av fruktsamheten i början av samboendeperioden. Trots att andelen samboende tonårskvinnor ökat, och därmed också totala andelen tonårskvinnor som lever inom ett parförhållande, har detta inte medfört en ökning i totala tonårsfruktsamheten. Kvinnorna har uppenbarligen en god kontroll av det egna fruktsamhetsbeteendet.

Bland de kvinnor som påbörjar ett samboende i 20-22 årsåldern eller i 23-25 årsåldern har vi också fått en sjunkande fruktsamhet. I den senare åldersgruppen är dock inte nedgången signifikant.

Bland de kvinnor som startar i 20-22 årsåldern har vi egentligen en interaktion mellan kohort och varaktighet i den bästa modellenpassningen. Det är dock ett svårtolkat och oklart samband där troligen bl a uppgången i fruktsamhet eller den oförändrade fruktsamhetsnivån efter de första 1-2 åren i samboendet i de yngre kohorterna orsakat att interaktionen blivit signifikant.

I en modellenpassning med endast huvudfaktorer för kvinnor med start-ålder 20-22 år har vi en halvering av förstabarnsfruktsamheten mellan äldsta och näst äldsta kohorten. Studerar man en modell med interaktion tycks denna minskning bero på en låg fruktsamhet under första perioden av samboendet i den näst äldsta kohorten. Det låga antalet kvinnor (49 st) i äldsta kohorten som påbörjar samboenden i denna ålder gör dock att osäkerheten blir stor. Även vid en sammanslagning av de två äldsta kohorterna förblir dock faktorn födelsekohort av signifikant betydelse.

Den kraftiga fruktsamhetsminskningen bland de kvinnor som börjar sambo i tonåren i den yngsta kohorten (kvinnor födda 1956-60) jämfört med tidigare födda kvinnor återfinns inte bland de som påbörjat sina samboenden senare i livet. Kvinnor födda under senare hälften av 1940-talet och under 1950-talet ligger tvärtom på en ganska likartad nivå med en svag uppgång i fruktsamheten i de yngre kohorterna. Precis som bland kvinnor i tonårsparen gäller dock att man successivt senarelägger första barnet inom parförhållandet.

9.3. Social bakgrund

Även om människors sociala bakgrund under det senaste halvsekleet troligen fått en allt mindre betydelse för hur livet gestaltas visar det

sig att kvinnans sociala bakgrund har betydelse för fruktsamhetsbeteendet, också för kvinnor födda så sent som i slutet av 1950-talet.

Vi vet sedan tidigare (Etzler 1984, Bernhardt och B. Hoem 1985) att benägenheten att påbörja ett samboende bl a färgas av kvinnans sociala bakgrund. I tidigare studier har det framkommit att den sociala bakgrunden inte är särskilt betydelsefull för äktenskapsbildningen men däremot för påbörjandet av ett informellt samboende (J.M. Hoem 1985).

Den sociala bakgrunden har också betydelse för barnafödandet bland samboende kvinnor. Den utgör en signifikant huvudfaktor för tonårskvinnor och kvinnor som påbörjar sina samboenden i 23-25 årsåldern.

Tabell 9.3.1: Den relativa betydelsen av kvinnans sociala bakgrund för förstabarnsfruktsamheten inom samboendet. En modellanpassning per startåldersintervall.

Start- ålder	Social bakgrund			
	Icke facklärd arbetare (Fsei 1)	Facklärd arb.+lägre tj.män (Fsei 2+3)	Tjänstemän hög + mellannivå (Fsei 4+5)	Jordbr. + föret. (Fsei 6+7)
16-19 år	2.61	1.79	1*	2.04
20-22 år	1.54	1.44	1*	1.39
23-25 år	3.13	1.63	1*	2.08

Anmärkning: Social bakgrund är en signifikant faktor för den äldsta och yngsta startåldern. Den kategori som markerats med 1* utgör basgruppen i den relativa jämförelsen.

Arbetardöttrar har genomgående en betydligt högre förstabarnsfruktsamhet än andra kvinnor. Döttrar till tjänstemän på medel eller högre nivå har den lägsta fruktsamheten. Bland de kvinnor som påbörjar sina samboenden som tonåringar eller i åldrarna 23-25 år är fruktsamheten 2.5 till 3 gånger högre bland arbetardöttrar än bland tjänstemannadöttrar.

Arbetardöttrarna har således sammanbott med män i informella parformer i högre utsträckning än andra grupper. Dessa kvinnor startade också sina parförhållanden i yngre åldrar än övriga kvinnor i de äldsta kohorterna. Fr o m födelsekohorten 1946-50 började det informella samboendet att bli vanligt också bland andra grupper av kvinnor och allt fler kvinnor, totalt sett, födde barn som samboende. Trots denna utveckling har inte skillnaden mellan olika sociala grupper förändrats på ett signifikant sätt. I de modeller som anpassats till fruktsamhetsundersökningens obser-

verade data uppnår vi inte en signifikant bättre anpassning genom att införa en interaktion mellan faktorerna social bakgrund och födelsekohort. Det finns dock en viss kohorteffekt bland de samboende barnlösa tonårskvinnorna som är kopplad till den sociala bakgrunden även om den inte är signifikant. De relativa intensiteterna i tabell 9.3.2. visar en tendens till minskande klyftor bland de samboende tonårskvinnorna ju senare kvinnorna är födda.

Tabell 9.3.2: Den relativa betydelsen av kvinnans sociala bakgrund och födelsekohort för förstabarnsfruktsamheten inom samboendet för kvinnor som startat sina första samboenden i åldrarna 16-19 år. Modell KFSyUX/KF.

Kvinnans födelse- år	Social bakgrund			
	Icke facklärda arbetare (Fsei 1)	Facklärda arb.+lägre tj.män (Fsei 2+3)	Tjänstemän hög + mellannivå (Fsei 4+5)	Jordbr. + föret. (Fsei 6+7)
1936-45	2.61	3.34	1*	4.67
1946-50	3.29	2.04	1*	1.89
1951-55	1.95	1.62	1*	1.64
1956-60	1.77	1.73	1*	2.24

Anmärkning: Den kategori som markerats med 1* utgör basgruppen i den relativa jämförelsen.

Bland de samboende tonårskvinnorna är effekten på fruktsamheten av den sociala bakgrunden samtidigt beroende av om kvinnan är förvärvsarbetande eller studerande. Det är emellertid endast för döttrar till jordbrukare och egna företagare samt framför allt för tjänstemannadöttrar som detta gäller. Att vara studerande sänker benägenheten att föda barn i dessa grupper. Det är också betydligt vanligare att vara studerande som samboende om man är dotter till en högre tjänsteman eller tjänsteman på mellannivå än om kvinnan har en annan social bakgrund (se avsnitt 8). Benägenheten att föda barn bland studerande samboende tjänstemannadöttrar är mycket låg.

Inte för någon startålder är interaktionen mellan social bakgrund och varaktighet av samboendet signifikant. Det är således framför allt nivån som skiljer grupperna åt och inte kurvornas form.

Uppenbarligen skiljer sig innebörden av ett samboende åt beroende på kvinnans sociala bakgrund. För kvinnor från arbetarklassen jämställs samboendet mer med äktenskapet i den meningen att det i större utsträckning

än för tjänstemannadöttrar är en naturlig parform för barnalstring. Det samma gäller för kvinnor från lantbrukarhem eller hem där fadern var egen företagare. Detta resultat kan eventuellt spegla en process där tjänstemannadöttrarna så småningom kommer att närma sig arbetardöttrarna, dvs i högre utsträckning föda barn inom samboendet, men de gör det i alla fall inte i vårt material. Avsaknaden av signifikanta interaktioner mellan födelsekohort och social bakgrund ger inte något direkt belägg för en sådan process. Det ser än så länge ut att vara en mer bestående normskillnad. Tjänstemannadöttrarna använder samboendet som en parform där man inte i särskilt hög grad föder barn. I stället separerar man (Granath, 1986) eller gifter sig så småningom (Klingberg, 1986).

9.4. Alder vid samboendestarten

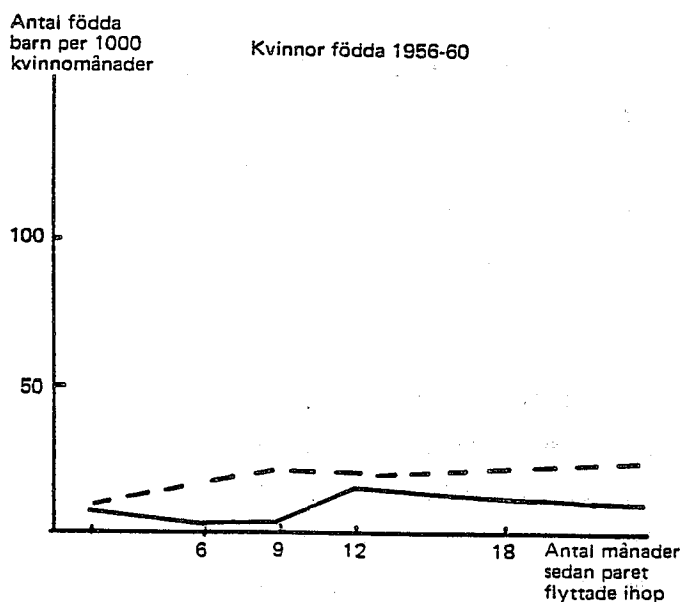
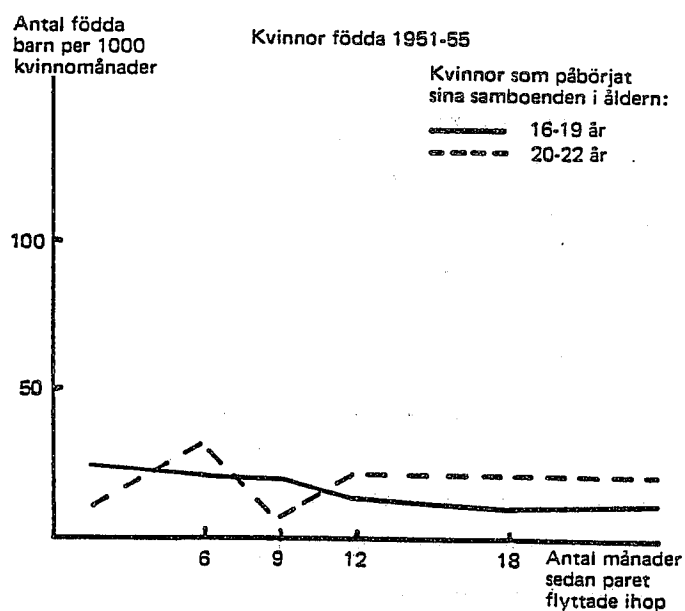
Bland de kvinnor som börjar sammanbo i ett informellt förhållande har 16-19 åringarna en större benägenhet att födda barn i början av samboendet än de kvinnor som bildar par senare. Skillnaden mellan olika startåldrar är emellertid inte alls särskilt framträdande när man studerar de observerade centralkvoterna. Framför allt går det knappt att urskilja några speciella perioder med stor eller liten benägenhet att föda ett första barn. Betydelsen av olika bakgrundsfaktorer visar sig däremot skifta mycket beroende på när kvinnan startar sitt samboende. Ju yngre kvinnan är desto fler av bakgrundsfaktorerna är betydelsefulla för att beskriva hennes fruktsamhetsbeteende. Sysselsättningstypen och födelsekohorten bidrar inte till att på ett bättre sätt förklara fruktsamhetsbeteendet när kvinnan är över 22 år vid samboendestarten.

I de yngsta kohorterna har de kvinnor som startar sina samboenden i åldrarna 20-22 år, något högre fruktsamhet t o m än de yngsta kvinnorna (figur 9.4.1). De kvinnor som är yngst vid parbildningen brukar också ha den högsta förstabarnsfruktsamheten. Detta är emellertid inte längre fallet bland de samboende kvinnorna i Sverige. Att påbörja ett samboende i tonåren får ett allt svagare samband med att snabbt föda barn.

9.5. Sysselsättningen

Sysselsättningsfaktorn har en signifikant betydelse för förstabarnsfruktsamheten i de två yngsta startåldrarna. Detta innebär att man som studerande har ett annat födelsemönster än förvärvsarbetande i för övrigt samma situation (kohort, startålder, utbildning och social bakgrund). Den relativa betydelsen av att vara studerande eller förvärvsarbetande är mycket lika för kvinnorna i de tre olika parbildningsåldrarna (tabell

Figur 9.4.1: Första födelser bland samboende kvinnor som påbörjat sina samboenden i 16-19 resp. 20-22 års ålder i födelsekohort 1951-55 resp. 1956-60. Absoluta intensiteter. (I samtliga grupper gäller jämförelsen mellan förvärvsarbetande kvinnor med låg utbildning som är döttrar till facklärd arbetare eller lägre tjänstemän.)



9.5.1). Studerande kvinnor ligger på ca 75 procent av de förvärvsarbetandes nivå.

Tabell 9.5.1: Den relativa betydelsen av kvinnans sysselsättning för förstabarnsfruktsamheten inom samboendet. En modellanpassning per startåldersintervall.

Start- Ålder	Sysselsättningstyp	
	Förvärvs- arbetande	Studerande
16-19 år	1*	0.75
20-22 år	1*	0.74
23-25 år	1*	0.75

Anmärkning: Sysselsättningstypen är signifikant för kvinnor som gifter sig i åldern 16-19 resp 23-25 årsålder. Den kategori som markerats med 1* utgör basgruppen i den relativa jämförelsen.

9.6. Utbildning

Allt fler kvinnor skaffar sig en utbildning utöver den obligatoriska. Ökningen i tid (andelen månader) som unga kvinnor (16-19 år) ägnar åt studier är stor: från 24 procent i den äldsta kohorten (kvinnor födda 1936-40) till 45 procent i den yngsta (kvinnor födda 1956-60) (Bernhardt 1984).

De flesta som väljer att starta en högre utbildning är troligen inställda på att prioritera studierna framför barnafödandet under studieperioden. Kvinnorna förblir också barnlösa längre upp i åldrarna, se tabell 2.1.

I de modellanpassningar som genomförts visar det sig också att kvinnans utbildningsnivå har stor effekt på förstabarnsfruktsamheten. Ju högre utbildning desto lägre fruktsamhet. Antalet bakgrundsfaktorer som har betydelse för förstabarnsfruktsamheten minskar dock ju senare kvinnan flyttar samman med en man och för de kvinnor som startar sina samboenden i åldrarna 23-25 år har utbildningsnivån inte någon signifikant betydelse. Skillnaderna mellan låg- eller mellanutbildade resp högutbildade går dock i samma riktning som för yngre kvinnor (tabell 9.6.1).

Tabell 9.6.1: Den relativa betydelsen av kvinnans utbildningsnivå för förstabarnsfruktsamheten inom samboendet. En modell Anpassning per startåldersintervall.

Utbildnings- nivå	Startålder		
	16-19 år	20-22 år	23-25 år
Låg	1*	1*	} 1*
Mellan	} 0.64	0.55	
Hög		0.30	
			0.72

Anmärkning: Utbildningsnivån utgör en signifikant faktor i de två yngsta startåldrarna.

Kvinnor med en låg utbildning föder således oftare barn som samboende än kvinnor med en högre utbildning. Den relativa skillnaden mellan olika utbildningsnivåer har i princip varit oförändrat över kohorterna. Samboendets kraftiga ökning i samhället har med andra ord inte medfört att låg- och högutbildade samboende kvinnor närmat sig varandra vad gäller benägenheten att föda barn inom samboendet.

9.7. Sammanfattning

Samboendet som parform har blivit allt vanligare. Nästan alla kvinnor väljer att starta sitt första parförhållande genom att sammanbo utan att vara formellt gift. Detta "allmänna acceptande" av samboendet i alla sociala grupper i samhället har dock inte medfört att kvinnor i yngre födelsekohorter har en högre benägenhet att föda första barnet inom samboendet. De samboenden som består⁶ förblir barnlösa en längre tid än tidigare.

Bland de kvinnor som börjat sammanbo som tonåringar, har förstabarnsfruktsamheten sjunkit över födelsekohorterna, medan de kvinnor som startat något senare i livet (efter 22 år) i mindre utsträckning ändrat mönstret mellan kohorterna.

Fredrik Granath (1986) har visat att benägenheten att separera inom det barnlösa samboendet mer än fördubblats under de första åren i samboendet vid jämförelse mellan kvinnor födda 1936-45 och 1951-60. Detta gäller då hänsyn tagits till förändringar i utbildningsnivå, sysselsättning, social bakgrund och ålder vid samboendestarten. Britta Hoem har också i en vidare bearbetning kunnat konstatera att upplösningen av samboendena ökat mycket snabbt.

Den utbildningsnivå kvinnan uppnått spelar en betydande roll för hennes fruktsamhetsbeteende inom samboendet. En högre utbildning reducerar förstabarnsfruktsamheten. Att studera sänker också fruktsamhetsnivån. Detta resultat gäller också då vi kontrollerar för förändringar i utbildningsnivå, sysselsättningstyp och social bakgrund.

De samboendes fruktsamhet karaktäriseras av en mycket jämn kurva utan några dramatiska toppar efter samboendeduration.

Ju tidigare i livet kvinnan startar sitt samboende desto fler av bakgrundsfaktorerna har en betydelsefull inverkan på hennes fruktsamhetsbeteende. Se tabell 9.1.1. Detta innebär att kvinnans fruktsamhet blir allt enklare att beskriva ju äldre hon är vid samboendestarten. Det är bara några få bakgrundsfaktorer som är relevanta för att förklara hennes beteende. Faktorer som i unga år är betydelsefulla spelar inte längre någon större roll för hennes första födsel när hon blir äldre. De gäller åtminstone de mer traditionella förklaringsfaktorerna som fruktsamhetsundersökningen omfattar.

10. GIFTERMÅLSUTVECKLINGEN OCH DE GIFTA KVINNORNAS SAMMANSÄTTNING

10.1. Inledning

Majoriteten av alla vuxna kvinnor lever i eller har erfarenhet av att ha levt i ett parförhållande. Vid trettio års ålder har drygt 80 procent någon gång flyttat samman med en man utan att dessförinnan ha fött ett barn. Andelen varierar med några procent mellan de fyra äldsta kohorterna (tabell 8.1).

Ju senare kvinnan är född desto lägre andel av kvinnorna, som lever i ett parförhållande, gifter sig innan första barnet föds. Av alla de barn som föds som förstabarn i ett parförhållande har andelen som föds av en gift moder sjunkit från ca 90 procent i den äldsta kohorten till ca 50 procent i den näst yngsta, dvs bland kvinnor födda 1951-55. Denna andel är approximativ eftersom vissa kvinnor födda 1951-55 ännu inte hunnit föda sitt första barn vid intervjutillfället (1981).

Vi skiljer nedan dels på hur benägenheten att ingå ett äktenskap förändrats och vilka faktorer som är av betydelse för att gifta sig, dels på hur gruppen gifta barnlösa kvinnor är sammansatt.

10.2. Giftermålsutvecklingen

Benägenheten att ingå äktenskap har sjunkit för kvinnor i alla åldrar sedan slutet av 1960-talet. Se figur 2.2. Såväl bland ensamstående som bland samboende kvinnor har giftermålsbenägenheten minskat.

Beteendet att gifta sig direkt utan något föregående samboende har nästan helt försvunnit. Detta framgår av tabell 8.1. Jan M. Hoem (1986) har i en analys baserad på fruktsamhetsundersökningens material visat att det framför allt är kvinnans ålder, hennes födelsekohort och sysselsättningsstyp (studerande/icke studerande) som är av betydelse för benägenheten bland ensamstående kvinnor att gifta sig. Ju senare kvinnan är född desto lägre är hennes benägenhet att gifta sig. Nedgången var särskilt kraftig mellan den kohort av kvinnor som föddes under andra världskriget och den femårskohort som föddes direkt efter kriget. Effekten av kvinnans ålder varierar med födelsekohorten. För de äldre kohorterna, där "direktgifte" är vanligast, ökar intensiteterna fram till det att kvinnan fyllt 22 år. Att vara studerande sänker benägenheten att gifta sig jämfört med icke studerande kvinnor. Detta förhållande har varit i princip oförändrat för de olika födelsekohorterna.

De flesta kvinnor som gifter sig gör det efter att en tid ha bott samman med mannen i ett informellt parförhållande. Benägenheten att gifta sig som samboende barnlös kvinna har redovisats i en studie av Klingberg

(1986). De faktorerna som är av betydelse överensstämmer i hög grad med de faktorer som är av vikt också vid direktgifte. Födelsekohort, Ålder vid sammanflyttningen och sysselsättning ingår i den "bästa" modellen. En interaktion mellan födelsekohort och varaktighet (samboendets längd) visar också att giftermålsmönstret förändrats på så sätt att man, i de yngre kohorterna, är samboende allt längre tid innan man gifter sig. Giftermålsintensiteten är som högst när kvinnan är 20-22 år, därefter sjunker den. Att vara studerande sänker benägenheten för samboende kvinnor att ingå äktenskap.

Preliminära resultat från samma övergång, dvs från samboende barnlös till gift kvinna, men med faktorn gravid/icke gravid inkluderad visar att gravida kvinnor har ca fyra gånger så hög benägenhet att gifta sig som icke gravida kvinnor (B. Hoem 1987).

10.3. De gifta barnlösa kvinnornas sammansättning

Att vara gift när första barnet föds har således blivit allt ovanligare. Vi vet från bl a officiell statistik att ju äldre kvinnan är då första barnet föds desto större andel av dem är gifta. Vi vet också att beteendet att bo samman med en man utan att vara gift varierar med kvinnans sociala bakgrund. Fördelningen mellan olika sociala grupper bland de kvinnor som lever i ett äktenskap utan att dessförinnan ha varit samboende eller ha fött barn har successivt förskjutits. Se tabell 10.1. I den, för varje födelsekohort, allt mindre gruppen gifta barnlösa kvinnor utgör döttrar till icke facklärda arbetare och till facklärda arbetare ca 50 procent. Jämfört med fördelningen i hela kohorterna finns det, relativt sett, en underrepresentation av arbetardöttrar. Från och med de kvinnor som är födda 1946-50 blir det också allt ovanligare, relativt sett, att döttrar till tjänstemän på mellannivå eller högre nivå återfinns bland de kvinnor som gifter sig utan något föregående samboende. Döttrar till lantbrukare och egna företagare återfinns oftare än andra grupper bland de gifta barnlösa kvinnorna.

Tabell 10.1: De gifta kvinnorna fördelade efter social bakgrund, eventuellt samboende och födelsekohort samt samtliga kvinnor fördelade efter social bakgrund och födelsekohort. Procentuell fördelning per födelsekohort.

Kvinnans födelseår och sociala bakgr. ¹		Gifta kvinnor utan föräkten- skapl. sambo.	Gifta kvinnor med föräkten- skapl. sambo.	Samtliga kvinnor
Procentuell fördelning per födelsekohort				
1936-40	1	24	31	28
	2+3	25	26	24
	4+5	13	8	12
	6+7	39	35	36
1941-45	1	21	31	27
	2+3	24	28	26
	4+5	21	14	16
	6+7	35	28	30
1946-50	1	26	25	29
	2+3	26	28	28
	4+5	12	21	16
	6+7	35	27	27
1951-55	1	20	26	28
	2+3	27	28	30
	4+5	18	22	22
	6+7	35	25	21

¹ Beteckningarna 1 t o m 6+7 har följande betydelse:

- 1 = döttrar till icke facklärda arbetare
- 2+3 = " " facklärda arbetare och lägre tjänstemän
- 4+5 = " " tjänstemän på mellannivå o högre nivå
- 6+7 = " " lantbrukare och egna företagare.

För noggrannare definition se avsnitt 5.2.

Att gifta sig efter att ha varit samboende men ännu inte fött något barn hade mellan 25 och 32 procent av samtliga kvinnor i de fyra äldsta kohorterna erfarenhet av vid intervjutillfället. I de äldsta kohorterna är detta beteende vanligast bland döttrar till arbetare. I den kohort av kvinnor som är födda 1946-50 är det ungefär lika vanligt i alla sociala grupper att gifta sig efter en kortare eller längre samboendeperiod. Enda undantaget är tjänstemannadöttrarna. Denna grupp har från och med denna kohort "övergått" från direktgifte till att gifta sig efter en tids samboende och är relativt sett störst. Bland kvinnorna födda fem år senare är det, precis som bland de direktgifta, lantbrukardöttrar och döttrar till

egna företagare som återfinns i störst utsträckning bland de samboende kvinnor som gifter sig (utan att först ha fött barn eller separerat).

Samboendetidens längd har successivt förlängts bland de kvinnor som gifter sig fortfarande barnlösa. I tabell 10.2 återfinns hela urvalet fördelat på födelsekohort, ålder vid giftermålet samt samboendetidens längd. Förlängningen av samboendetiden är illustrerad i figur 2.3. Ju senare kvinnorna är födda desto längre genomsnittlig samboendetid per giftermålsålder har de. De tonårskvinnor som gifter sig uppvisar t o m en förlängning av samboendetiden i de yngre kohorterna jämfört med kvinnorna i de äldre kohorterna.

Kvinnans sysselsättning är en tidsvarierande faktor i denna studie. Detta innebär att kvinnorna indelas efter den aktuella sysselsättningen vid varje tidpunkt (varje månad). Vid redovisning av de gifta kvinnornas sammansättning innebär detta att det är kvinnornas risktid i olika sysselsättningar beskrivningen gäller. Hel- och deltidsarbete, studier, hemarbete och en restgrupp (övrigt) är de olika sysselsättningar som särredovisas. Av all den tid som kvinnorna tillbringar som ogifta barnlösa dominerar förvärvsarbete på heltid (mer än 70 procent). I början av äktenskapet (de fyra första månaderna) är det vanligare med studier och hemarbete bland de gifta kvinnorna än det blir senare under äktenskapet. Se tabell 10.3. Andelen förvärvsarbetande (heltid + deltid) ökar ju längre tid som gått sedan giftermålet. Utvecklingen över kohorterna visar att andelen studietid i äktenskapet ökat något, likaså andelen deltidsarbetande i början av äktenskapet. Att under den gifta barnlösa tiden vara hemarbetande har blivit mer och mer sällsynt ju senare kvinnorna är födda.

Största andelen studerande bland gifta barnlösa kvinnor finns i början av äktenskapet bland de kvinnor som gifter sig i åldrarna 20-22 år.

Tabell 10.2: Totala antalet gifta kvinnor fördelade efter födelsekohort, giftermålsålder samt samboendetidens längd.

Kvinnans födelseår och giftermålsålder		Samboendetidens längd (månader)					
		0	1-7	8-17	18-35	36-53	54-71
1936-40	16-19 år	39	11	5	3	0	0
	20-22	110	25	11	6	1	0
	23-25	57	21	6	5	2	1
	26-30	25	15	7	6	2	0
	31-35	3	3	4	0	1	0
1941-45	16-19 år	68	23	14	7	0	0
	20-22	178	66	39	18	3	2
	23-25	85	36	26	17	8	3
	26-30	25	14	16	15	9	0
	31-35	4	6	2	0	1	1
1946-50	16-19 år	50	18	15	3	1	0
	20-22	64	49	54	30	4	2
	23-25	28	21	30	35	19	7
	26-30	11	5	13	14	15	4
	31-35	2	1	0	1	2	0
1951-55	16-19 år	14	9	16	7	0	0
	20-22	26	21	29	38	15	1
	23-25	22	14	22	29	24	9
	26-30	4	3	4	6	5	6
	31-35	0	0	0	0	0	0
1956-60	16-19 år	6	4	9	3	2	0
	20-22	9	3	7	16	9	2
	23-25	1	1	3	2	3	0
	26-30	0	0	0	0	0	0
	31-35	0	0	0	0	0	0

Tabell 10.3: De gifta barnlösa kvinnornas risktid fördelad efter typ av sysselsättning, dels under de fyra första månaderna av äktenskapet, dels under hela barnlösa tiden. Kohortvis.

Födelseår	Sysselsättning				
	Heltid	Deltid	Studier	Hemarbete	Övrigt
Procentuell fördelning per kohort					
Fyra första månaderna i äktenskapet					
1936-40	70.0	3.9	7.4	17.3	1.3
1941-45	75.4	3.9	9.0	10.1	1.5
1946-50	74.6	4.9	10.7	7.0	2.8
1951-55	76.7	6.4	10.5	4.3	2.1
Hela den barnlösa tiden					
1936-40	72.2	8.5	6.3	12.5	0.5
1941-45	76.9	6.7	7.1	7.9	1.5
1946-50	70.1	10.3	10.4	6.2	2.1
1951-55	75.8	8.1	10.1	4.3	1.7

11. BARNAFÖDANDE BLAND GIFTA KVINNOR - RESULTAT

11.1. Modellval

Andelen av de förstfödda barnen som föds av gifta kvinnor har successivt minskat ju senare kvinnorna är födda. För att beskriva effekten av olika faktorerers inverkan på förstabarnsfruktsamheten bland gifta kvinnor har en modell anpassats till våra observerade data. Modellen är ett "instrument" för att på ett förenklat sätt beskriva verkligheten. En kombination av den "bästa" modellanpassningen (se avsnitt 6) och en praktiskt hanterbar och tolkningsbar modell har varit vägledande vid val av modell. Eftersom modellanpassningen genomförts per giftermålsålder har det precis som för samtliga kvinnor i ett parförhållande (avsnitt 7) och för samboende kvinnor (avsnitt 9) varit väsentligt att för att kunna göra vissa jämförelser mellan olika giftermålsåldrar också ta med icke signifikanta faktorer.

De "bästa" modellerna samt huvudmodellerna redovisas i tabell 11.1.1.

Tabell 11.1.1: Redovisning av de "bästa" modellanpassningarna respektive huvudmodellerna i analysen av de gifta kvinnornas förstabarnsfruktsamhet. Modellanpassning per giftermålsålder.

<u>Giftermålsålder</u>	<u>"Bästa" modellanpassningen</u>	<u>Huvudmodell</u>
16-19 år	KSyUX/SyX	KSyUX/SyX
20-22 år	SyUX/SyX	SyUX/SyX
23-25 år	SyX/SyX	SyUX/SyX

11.2. Födelsekohort

Fruktsamhetsmönstret inom äktenskapet har endast förändrats signifikant bland de kvinnor som gifter sig i åldrarna 16-19 år. I den näst yngsta kohorten (kvinnor födda 1951-55⁷) sjunker benägenheten att föda ett första barn för denna grupp till nästan hälften av nivån i den äldsta och näst äldsta kohorten. Det innebär att de tonårskvinnor som gifte sig omkring 1970 hade en betydligt lägre benägenhet att föda ett första barn än kvinnor som tidigare gift sig i tonåren. Eftersom vi i modellanpassningen

⁷ I den yngsta födelsekohorten som omfattar kvinnor födda 1956-60 finns det alltför få kvinnor per startålder som gifter sig för att den kohorten ska kunna inkluderas i modellanpassningen.

har med alla bakgrundsfaktorerna gäller detta resultat då vi tar hänsyn till förändringar i dessa faktorer.

För de kvinnor som ingår äktenskap efter tonåren har vi haft en i stort sett oförändrad förstabarnsfruktsamhet bland de födelsekohorter som analyseras i denna studie (tabell 11.2.1). Trots att det blivit allt ovanligare att att kvinnan är gift då första barnet föds har födelsemönstret bland de allt färre kvinnor som faktiskt gifter sig före första barnet förblivit likartat.

Tabell 11.2.1: Den relativa betydelsen av kvinnans födelseår för förstabarnsfruktsamheten inom äktenskapet.
En modellanpassning per giftermålsålder.

Giftermåls- ålder	Födelseår			
	1936-40	1941-45	1946-50	1951-55
16-19 år	1*	0.95	0.87	0.55
20-22 år ¹	1*	1.22	1.02	1.07
23-25 år ¹	1*	0.90	1.08	1.01

¹ Födelsekohort ej signifikant.

11.3. Social bakgrund

Kvinnans sociala bakgrund är genomgående av underordnad betydelse för barnafödandet inom äktenskapet. Inte i någon giftermålsålder medför ett tillägg av faktorn social bakgrund att modellanpassningen förbättras på ett signifikant sätt. Rangordningen mellan olika sociala grupper skiftar också mellan olika giftermålsåldrar.

**Tabell 11.3.4: Den relativa betydelsen av kvinnans sociala bakgrund för förstabarnsfruktsamheten inom äktenskapet.
En modellanpassning per giftermålsålder.**

Gifter- måls- ålder	Social bakgrund			
	Icke facklärda arbetare (Fsei 1)	Facklärda arb.+lägre tj.män (Fsei 2+3)	Tjänstemän hög + mellan nivå (Fsei 4+5)	Jordbr. + föret. (Fsei 6+7)
16-19 år ¹	1.08	0.75	1*	1.06
20-22 år ¹	1.18	1.22	1*	1.26
23-25 år ¹	1.11	0.89	1*	0.89

¹ Kvinnans sociala bakgrund ej signifikant.

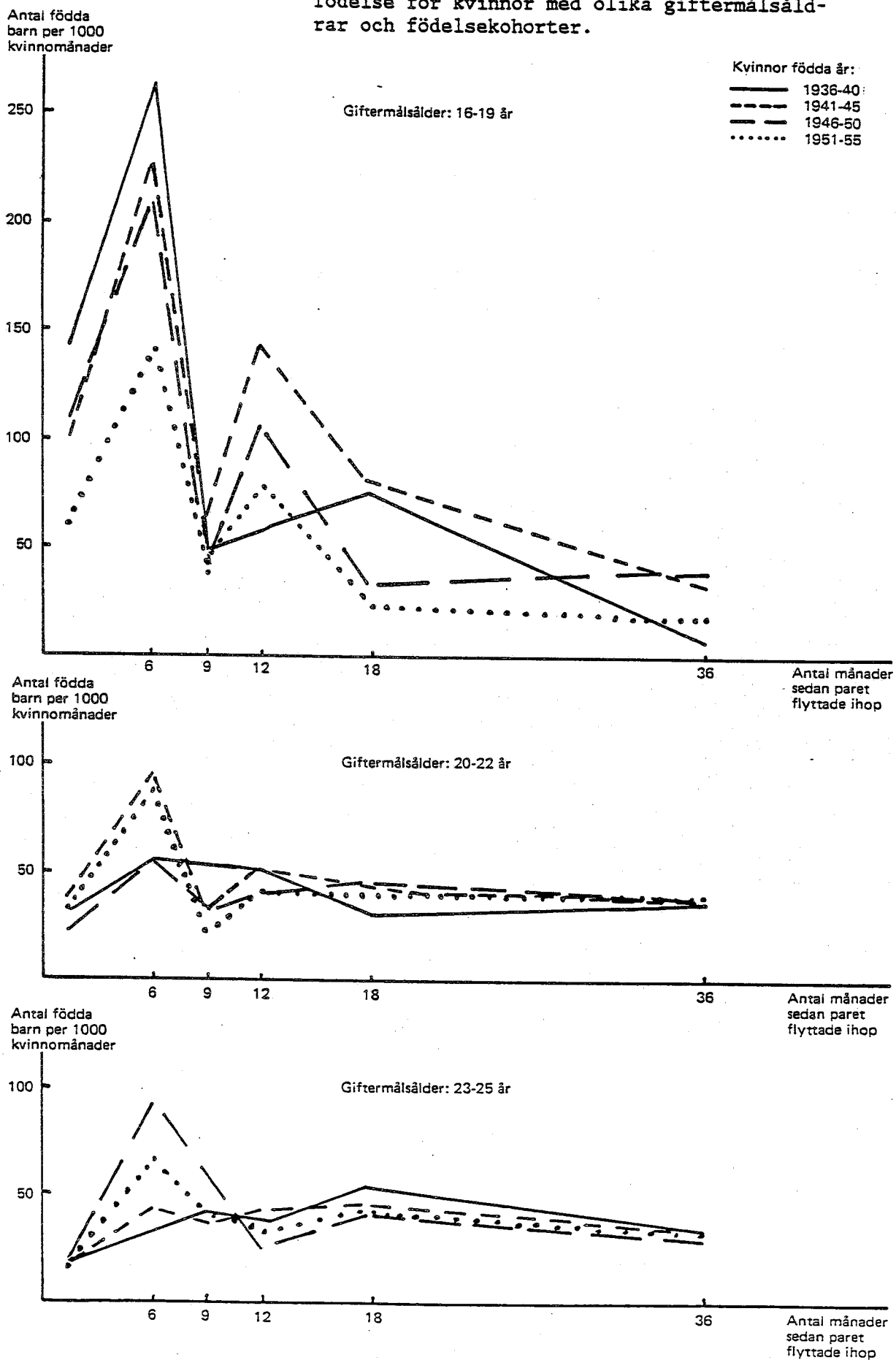
Från tidigare studier vet vi också att den sociala bakgrunden inte är av betydelse för äktenskapsbildningen varken bland samboende eller bland "direktgifta" kvinnor (J.M. Hoem 1986 och Klingberg 1986).

11.4. Giftermålsålder

De observerade centralkvoterna för olika giftermålsåldrar visar att de kvinnor som gifter sig i tonåren uppvisar en betydligt högre förstabarnsfruktsamhet än de kvinnor som gifter sig senare. Se figur 11.4.1. Denna benägenhet att föda ett första barn har minskat i den yngsta kohorten, men den ligger fortfarande högst även då vi tar hänsyn till olikheter i övriga bakgrundsfaktorer. Detta gäller främst fruktsamheten under första året av äktenskapet. Efter 1.5 till 2 år i äktenskapet ligger fruktsamheten på ungefär samma nivå oavsett hur gammal kvinnan var när hon gifte sig.

I alla giftermålsåldrar har vi två toppar i fruktsamheten. Den första ligger ca sex månader efter giftermålet och består av de vid giftermålet redan gravida kvinnorna. Denna topp är mycket starkt markerad bland kvinnor i den yngsta giftermålsåldern. Nästa topp ligger ca 12 månader efter giftermålet och ger en bild av hur vanligt det är att den gifta kvinnan blivit gravid inom några månader efter giftermålet. För kvinnor som gifter sig i åldrarna 20-22 eller 23-25 år är inte den senare toppen särskilt tydlig. Dessa kvinnor har i stället en jämn spridning av barnafödandet efter nionde månaden.

Figur 11.4.1: Observerade centralkvoter för första barnets födelse för kvinnor med olika giftermålsåldrar och födelsekohorter.



11.5. Föräktenskapligt samboende

Längden på de föräktenskapliga samboendeperioderna bland gifta kvinnor har successivt förlängts för de kohorter som studeras. Se figur 2.3. Olikheter i samboendetidens längd inom en kohort tycks i hög grad hänga samman med under vilken period kvinnorna påbörjade sina samboenden.

Vid modellanpassningarna för gifta kvinnor i olika giftermålsåldrar är samboendetidens längd genomgående en faktor som inte förbättrar anpassningen på ett signifikant sätt. Det finns dock en viss tendens till att benägenheten att föda ett första barn inom äktenskapet är högst bland kvinnor som sammanbott en mycket kort period före äktenskapet (se tabell 11.5.1).

Tabell 11.5.1: Den relativa betydelsen av längden på den föräktenskapliga samboendetiden för förstabarnsfruktsamheten inom äktenskapet. En modellanpassning per giftermålsålder.

Giftermåls- ålder	Samboendetidens längd (antal månader)					
	0	1-7	8-17	18-35	36-53	54-71
16-19 år ¹	1*	1	0.81		0.92	
20-22 år ¹	1*	1.22	1.08	1.01	0.79	0.82
23-25 år ¹	1*	1.33	1.16	1.09	0.93	1.60

¹ Faktorn samboendetidens längd ej signifikant. För kvinnor som gifter sig i åldern 16-19 år har kvinnorna endast delats in i fyra grupper efter samboendetidens längd. De kvinnor som sammanbott 18 månader el. längre utgör en grupp.

Korta samboenden är vanligast bland döttrar till lantbrukare och egna företagare samt i de äldre kohorterna också bland döttrar till tjänstemän på mellannivå och högre nivå. I de yngre kohorterna blir korta samboenden eller direktgifte mer och mer ovanligt. Detta gäller i alldeles särskilt hög grad bland de gifta kvinnor som är döttrar till tjänstemän. I den gruppen är förlängningen av de föräktenskapliga samboendeperioderna störst över födelsekohorterna.

Att gifta sig direkt utan något föregående samboende har således blivit allt ovanligare. Det finns inte någon tendens som tyder på att de kvinnor som håller kvar vid beteendet att gifta sig direkt är annorlunda än övriga kvinnor vad gäller fruktsamhetsbeteendet. De är i minst lika hög grad gravida vid giftermålet, då de gifter sig som tonåringar, och ser således inte ut att med tiden komma att utgöra en alltmer selektiv grupp ur religiös och kulturell synpunkt. Bland dessa tonårskvinnor som gifter sig direkt utan ett föregående samboende tycks de i många fall helt enkelt

inte haft tid med något samboende därför att de ville vara gifta när första barnet föddes.

Av analysresultaten att döma kan man eventuellt se en tendens till en sådan skillnad bland de kvinnor som gifter sig i 20-22 och 23-25 års-aldern. Bland dessa kvinnor har de direktgifta en lägre fruktsamhet än de kvinnor som varit samboende före giftermålet. Skillnaderna är dock inte signifikanta.

11.6. Sysselsättning

Sysselsättningsfaktorn har genomgående signifikant betydelse för förstabarnsfruktsamheten bland gifta kvinnor. Den uppträder för varje giftermålsålder i interaktion med varaktigheten i modellanpassningarna. Detta visar att förvärvsarbetande, studerande och hemarbetande har olika födelsemönster i äktenskapet. Kvinnans sysselsättning har också helt olika inverkan på fruktsamheten i olika giftermålsåldrar.

Bland kvinnorna i den yngsta giftermålsåldern (16-19 år) utgör studier inte alls samma återhållande faktor som bland samboende kvinnor. Det är tvärtom de studerande som har högre fruktsamheten än de förvärvsarbetande i denna giftermålsålder. Bland de studerande är frekvensen gravida vid giftermålet högst. Eftersom tonårsäktenskapen blivit allt sällsyntare för varje kohort är det också väldigt få studerande gifta unga kvinnor som föder barn i de yngsta kohorterna.

I nästa giftermålsålder (20-22 år) följs de studerande och förvärvsarbetande mer åt vad gäller benägenheten att få ett första barn. I den äldsta giftermålsåldern (23-25 år) som vi anpassat en modell till har de studerande kvinnorna en lägre fruktsamhet än de förvärvsarbetande i, i stort sätt, varje varaktighetsintervall.

**Tabell 11.6.1: Den relativa betydelsen av kvinnans sysselsättning för förstabarnsfruktsamheten inom äktenskapet.
En modellanpassning per giftermålsålder.**

Gifter- måls- ålder	Syssel- sättning	Antal månader efter giftermålet						
		0-4	5-7	8-10	11-13	14-23	24-47	48-71
16-19 år	Förv.arb.	4.31	4.10	1*	3.14	1.28	1.07	1.13
	Stud.	6.06	7.24	6.03	4.06	1.72	1.61	1.96
	Hemarb.	2.24	5.00	2.93	6.23	4.84	1.61	1.88
20-22 år	Förv.arb.	1.03	1.92	1*	1.15	1.07	1.03	0.72
	Stud.	0.87	3.49	0.40	0.50	1.56	0.49	0.66
	Hemarb.	0.66	2.84	1.67	3.82	2.43	1.57	0.78
23-25 år	Förv.arb.	0.31	1.32	1*	0.72	0.98	0.63	0.35
	Stud.	0.56	0.39	0.42	0.45	0.55	0.25	0.17
	Hemarb.	0.58	1.10	1.18	1.76	1.65	2.23	0.54

De kvinnor som gifter sig i 23-25 årsåldern och studerar har ofta satsat på en högre utbildning och kontrollerar uppenbarligen sin fruktsamhet bättre än kvinnorna som gifter sig i tonåren. Hon undviker i betydligt högre utsträckning barnafödande i direkt anslutning till studierna.

Det är ovanligt att gifta barnlösa kvinnor är hemarbetande, speciellt i de yngre kohorterna. Då de är hemarbetande uppvisar de dock ett annorlunda fruktsamhetsmönster: en ofta relativt låg fruktsamhet i början av äktenskapet, som efter ca ett år successivt höjs och lägger sig på den högsta nivån bland alla kvinnor.

11.7. Utbildning

Precis som bland samboende kvinnor har utbildningsfaktorn en signifikant roll i att förklara benägenheten att föda ett första barn bland kvinnor som gifter sig i 16-19 eller 20-22 årsåldern. I samtliga giftermålsåldrar har kvinnor mindre benägenhet att föda ett första barn ju högre utbildning de har (tabell 11.7.1).

Tabell 11.7.1: Den relativa betydelsen av kvinnans sysselsättning för förstabarnsfruktsamheten inom äktenskapet. En modellanpassning per giftermålsålder.

Utbildnings- nivå	Giftermålsålder		
	16-19 år	20-22 år	23-25
Låg	1*	1*	1*
Mellan	} 0.69	0.83	0.90
Hög		0.80	0.84

¹ För de kvinnor som gift sig i 16-19 års åldern har kvinnor med utbildning på mellannivå eller högre nivå (se avsnitt 5) slagits samman.

² Utbildningsnivån ej signifikant.

I de "bästa" modellanpassningarna förekommer utbildning endast som huvudfaktor. Detta betyder att de kvarvarande lågutbildade kvinnorna utan barn har en konstant högre benägenhet än andra att föda ett första barn oavsett hur länge äktenskapet varat. Ser vi på de relativa intensiteterna för första barnets födelse bland kvinnor som gifter sig i åldrarna 20-22 år och tar hänsyn till den icke signifikanta men dock ganska starka interaktionen mellan utbildning och varaktighet, får vi ett mer "förväntat" resultat (tabell 11.7.2). Då har högutbildade kvinnor lägre fruktsamhet åtminstone i början av äktenskapet. Efter ett par års äktenskap blir födelsebeteendet däremot rätt oberoende av utbildningsnivån. Högutbildade kvinnor väntar alltså längre tid med att föda barn.

Tabell 11.7.2: Relativa intensiteter för första barnets födelse bland kvinnor som gift sig i åldrarna 20-22 år i olika varaktighetsintervall fördelade efter utbildningsnivå. (Modell SyUX/SyX+UX)

Utbildningsnivå	Varaktighetsintervall (månader)						
	0-4	5-7	8-10	11-13	14-23	24-47	48-71
Låg utbildade	1.34	3.04	1*	1.71	1.57	0.84	0.63
Mellanutbildade	0.71	2.35	0.73	1.34	1.56	0.94	0.49
Högutbildade	0.33	2.31	0.83	0.68	1.44	0.86	1.05

11.8. Parbildningsålder

Den åldersvariabel som används i analysen av de gifta kvinnornas förstabarnsfruktsamhet i detta avsnitt 11 avser kvinnornas ålder vid giftermålet. Man kan via bakgrundsvariabeln "samboendets längd" få en ungefärlig uppfattning om kvinnans ålder vid parbildningstillfället. En alternativ indelning är "Ålder vid parbildningstillfället" och då fortfarande ha kvar faktorn "samboendetidens längd". I detta senare fall kan man få en ungefärlig uppfattning om kvinnans ålder vid giftermålet. Jag har också använt den senare alternativa indelningen vid analys av kvinnornas förstabarnsfruktsamhet och har anpassat modeller till observerade data för varje parbildningsålder i stället för varje giftermålsålder.

Valet mellan dessa två principer för åldersindelningen måste bli grundas på hur pass enkla och tolkningsbara modeller som respektive anpassningar ger. Resultaten blir till stora delar likartade för de två åldersindelningarna. Det finns dock vissa skillnader. I detta avsnitt ges en summarisk redogörelse av huvuddragen i modellanpassningarnas innehåll vid användning av åldersvariabeln "Ålder vid första parbildningstillfället".

De "bästa" modellanpassningar som erhållits då kvinnorna indelats efter parbildningsåldern ger tre relativt svåra modeller med flera interaktioner. De tre modellerna har redovisats i tabell 11.8.1. Modellen för de kvinnor som bildar par för första gången i 23-25 årsåldern avser endast förvärvsarbetande kvinnor. De studerande i denna grupp är alltför få för att kunna analyseras.

Tabell 11.8.1: Redovisning av de "bästa" modellanpassningarna i analysen av de gifta kvinnornas förstabarnsfruktsamhet. En modellanpassning per parbildningsålder.

<u>Parbildningsålder</u>	<u>"Bästa" modellanpassningen</u>
16-19 år	FSUX/FX+SX
20-22 år	KSyUX/KX+SyX
23-25 år	KFSUX/KS+FS+US ¹

¹ Endast förvärvsarbetande

Anmärkning: K=Kohort, F=Social bakgrund (FSEI), S=Samboendetidens längd, Sy=Sysselsättningstyp, U=Utbildningsnivå och X=varaktigheten i äktenskapet.

Samboendetidens längd får en signifikant inverkan på förstabarnsfruktsamheten såväl för de kvinnor som startar första parbildningen som tonåringar som för de kvinnor som startar som 23-25-åringar. Ett kortare samboende eller inget samboende alls ger högre förstabarnsfruktsamhet för de yngsta kvinnorna. Detta resultat är helt jämförbart med motsvarande resultat vid modellanpassningar med åldersindelning baserad på giftermålsålder. Kohort finns inte längre med som signifikant faktor bland dessa yngsta kvinnor. Den tidigare kohorteffekten speglas kanske genom faktorn "samboendetidens längd". Bland de kvinnor som är i åldern 23-25 år vid parbildningsstarten är det framför allt kvinnor med medellånga samboendeperioder som uppvisar en hög fruktsamhet.

Utbildningsnivån har en effekt som i hög grad liknar den som tidigare modellanpassningar gav. Utbildningsnivån har en signifikant betydelse för varje parbildningsålder. Då giftermålsålder användes som indelningsgrund hade utbildningsnivån en underordnad betydelse för förstabarnsfruktsamheten i åldersgruppen 23-25 år.

Den sociala bakgrunden har en signifikant betydelse för de kvinnor som bildar par i tonåren eller i åldern 23-25 år. Den förekommer i signifikant interaktion med samboendetidens längd. I de flesta samboendeintervall har döttrar till högre tjänstemän eller till tjänstemän på mellannivå resp lantbrukare/egna företagare den lägsta benägenheten att föda ett första barn.

Kvinnans sysselsättning har inte en signifikant effekt på förstabarnsfruktsamheten bland de gifta kvinnor som startat sin parbildning i tonåren. Bland 20-22-åringarna är däremot effekten jämförbar med den som framkom i tidigare analysen. Se avsnitt 11.7. Bland 23-25-åringarna har endast de förvärvsarbetande analyserats eftersom de studerande var alltför få.

Beträffande fruktsamhetsnivån totalt för gifta kvinnor med olika parbildningsåldrar är benägenheten högst bland de som bildar par i tonåren.

11.9. Sammanfattning

De gifta kvinnornas fruktsamhetsmönster för första barnet inom äktenskapet har varit relativt stabilt över födelsekohorterna. Detta resultat gäller då vi tagit hänsyn till förändringar i social bakgrund, sysselsättning och utbildning. Det är endast bland de kvinnor som gifter sig mycket unga, i tonåren, som fruktsamheten sjunkit kraftigt.

De gifta kvinnornas fruktsamhet karaktäriseras i hög grad av två toppar i förstfödandet efter äktenskapets varaktighet och därefter en avta-

gande förstabarnsfruktsamhet. Topparna beror på dels de kvinnor som är gravida vid bröllopet, dels de kvinnor som blir gravida inom några månader. Ju yngre kvinnan är då hon gifter sig desto tydligare framstår dessa toppar.

Kvinnans sociala bakgrund är ingen viktig faktor i hennes förstabarnsfruktsamhet i någon giftermålsålder. När kvinnan väl gift sig är det utbildningsnivån och sysselsättningstypen som har betydelse för fruktsamhetsbeteendet.

Om kvinnan varit samboende eller inte före äktenskapet och längden på det eventuella samboendet påverkar inte hennes benägenhet att föda ett första barn inom äktenskapet.

De gifta kvinnornas fruktsamhetsnivå ligger på en betydligt högre nivå än de samboende kvinnornas. De flesta kvinnor i de yngre kohorterna har någon samboendeperiod innan de gifter sig, och benägenheten att gifta sig för en samboende kvinna är fyra gånger högre om hon är gravid än om hon inte är det.

12. DISKUSSION

12.1. Fruksamhetsförändringar för kvinnor som lever i ett parförhållande

Ju senare kvinnorna i denna studie är födda desto fler är det som har erfarenhet av att ha levt i ett parförhållande i unga år. Vid 25 års ålder är det drygt 70 procent i den äldsta födelsekohorten och knappt 85 procent i den näst yngsta som påbörjat ett parförhållande utan att dessförinnan ha fött ett barn. Denna diskrepans mellan födelsekohorterna minskar ju högre åldern är vid vilken kvinnorna jämförs.

Det är inte bara fler kvinnor relativt sett som påbörjat ett parförhållande, utan benägenheten att leva i par utan att skaffa barn direkt har successivt blivit ett allt vanligare beteende. Denna förändring i fruktsamhetsbeteendet inom parförhållandet hänför sig framför allt till att samboendet förändrats. Tiden som man lever som samboende (utan barn) har förlängts från ca 7 månader (medianen) för kvinnor födda 1936-40 till ca 23 månader för kvinnor födda 1951-60. Samboendet har med tiden också blivit den helt dominerande parformen bland unga människor som lever ihop utan barn. Samboendets andel (månader) av allt parboende utan barn har ökat från 18 procent för kvinnor födda 1936-40 till 77 procent för kvinnor födda 1951-55.

Om vi undantar de allra yngsta kvinnorna (16-19 år) har fruktsamhetsbeteendet inom såväl samboendet som inom äktenskapet dock förblivit relativt oförändrat över födelsekohorterna. Inom parförhållandena totalt har vi i de flesta åldersgrupper dock haft minst en halvering av fruktsamheten under den första perioden av parförhållandet. Detta sammanhänger med att samboendet blivit så mycket vanligare.

Detta nya fruktsamhetsmönster kombinerat med den successivt ökande andel parförhållanden som upplöses (se avsnitt 2) gör att det ogifta samboendet alltmer kommit att fungera som en ny livsform. Man flyttar samman, inte i avsikt att gifta sig eller skaffa barn, utan helt enkelt för att bo tillsammans i ett barnlöst förhållande som, om man trivs ihop, kan bli ett ganska långvarigt tillstånd. Detta har medfört att vi fått en ändrad familjestruktur med fler barnlösa unga par och alltfler unga människor med en separation bakom sig. Denna förändring har betydelse ur flera aspekter, inte minst ur fruktsamhetssynpunkt. Om man kan kontrollera sin fruktsamhet och medvetet undviker att skaffa barn i början av parboendet ökar troligen kravet på att välja en lämplig tidpunkt för barnafödande. Har man, å andra sidan, gått igenom en separation finns det säkert en ökad

vaksamhet och större försiktighet att i ett nytt förhållande snabbt skaffa barn.

12.2. Vilka kvinnor dröjer med att skaffa första barnet?

Att inom ett parförhållande vänta med att skaffa första barnet kräver dels att man önskar vänta med första barnet, dels att man kan kontrollera sin fruktsamhet. Denna kombination av önskan och kontroll fanns redan tidigt i vissa grupper. Det var framför allt kvinnor som flyttade samman med en man i 23-25 års åldern och/eller hade hög utbildning och/eller studerade som, redan i början av 1960-talet, dröjde länge med att skaffa första barnet. (Se tabell 3 i Etzler 1987.)

Bland, framför allt 16-19-åringarna, har utvecklingen varit särskilt märkbar. Bland lågutbildade, förvärvsarbetande kvinnor var endast 36 procent fortfarande barnlösa efter ett år i den äldsta kohorten. Motsvarande andel var 91 procent i den yngsta kohorten. Att leva i ett parförhållande har fått en helt annan innebörd än tidigare. Skillnaden i andel kvinnor som ännu inte fött barn mellan studerande och förvärvsarbetande samt mellan kvinnor med låg resp utbildning på mellannivå nästan helt försvunnit i den senast födda kohorten bland 16-19-åringarna. Detta innebär att bland de kvinnor som fortsätter sina parförhållanden dröjer man ungefär lika länge med att skaffa första barnet.

Mönstret att inom ett parförhållande vänta länge med att skaffa ett första barn var således redan tidigt etablerat inom vissa, ofta små, grupper. Detta "barnlösa parförhållande-mönster" har genomgående anammats av kvinnor i olika åldrar och olika utbildningssituationer i den yngsta eller näst yngsta kohorten.

12.3. Parformens betydelse för barnafödandet

Det kanske mest slående resultatet av denna studie är de skillnader som finns i förstabarnsfruktsamhet mellan samboende och gifta kvinnor. En ganska allmänt spridd uppfattning idag är ju att "det spelar ingen roll om man är samboende eller gift", men det gäller uppenbarligen inte för benägenheten att få barn.

Samboendeperioderna utan barn har successivt blivit längre för varje födelsekohort. Detta stöder också uppfattningen att samboendet fått en ny form i de yngre generationerna. Eventuellt äktenskap och barnafödande får vänta.

En stor andel av de barn som föds idag föds emellertid av kvinnor som bor i ett informellt parförhållande, dvs det vi här kallar ett samboende.

Denna andel har ökat kraftigt under den senaste 20-25 årsperioden. År 1980 var andelen 40 procent. Av de nyblivna mödrarna i åldrarna 20-24 år var nästan 60 procent ogifta 1980. Denna förändring beror inte på ökad benägenhet att skaffa barn som samboende utan på att allt fler kvinnor lever en längre tid i informella samboenden, se tabell 12.3.1.

Tabell 12.3.1: Samboendets utbredning uttryckt i andel månader av allt parboende utan barn samt observerade centralkvoter för första barnet under de sex första åren av samboendet respektive äktenskapet. Kohortvis.

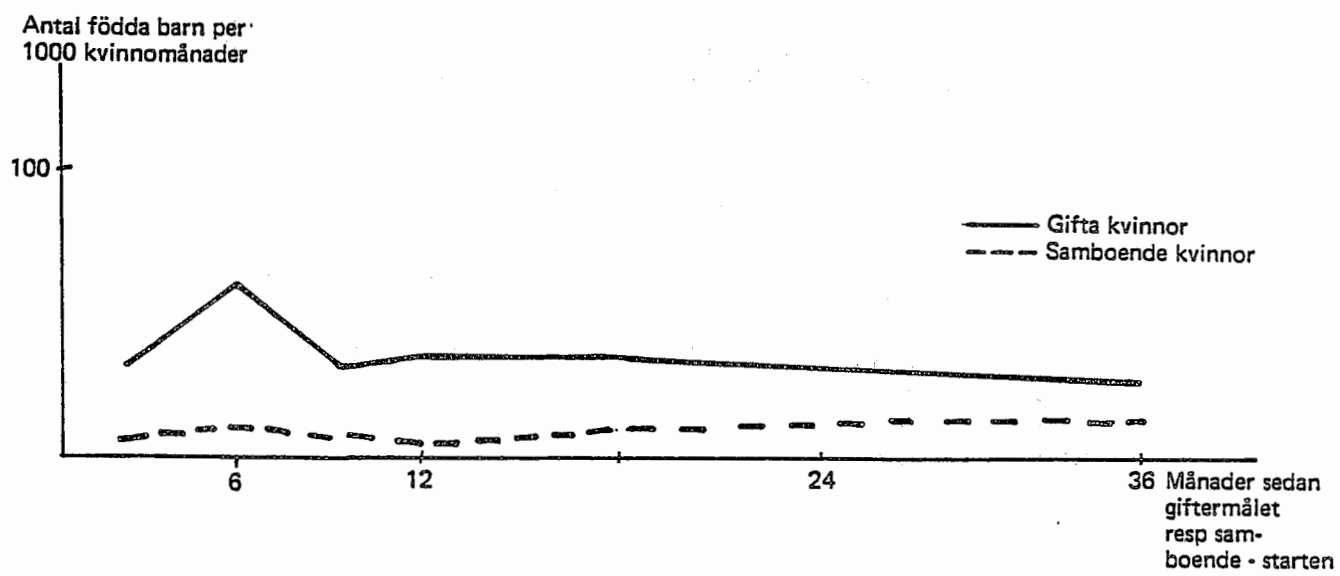
Kvinnor födda	Antalet månader som samboende utan barn div med total antalet månader i parförhållande	Centralkvoter för första barnet, 1-71 månader	
		Antal barn/1000 kv.mån Samboende	Gifta
1936-40	0.18	14	41
1941-45	0.35	12	43
1946-50	0.58	12	40
1951-55	0.77	11	39

När vi nu i denna studie tar hänsyn till en rad bakgrundsfaktorer kvarstår skillnaden i förstabarnsfruktsamheten mellan parformerna. Skillnaden i den yngsta paråldern, 16-19 år, är särskilt markant i början av parförhållandet, men skillnader finns även bland kvinnor som börjar sambo/gifter sig senare. I figur 12.3.1 finns exempel på ett normalt förhållande mellan gifta och samboende kvinnors fruktsamhet. Strukturen i skillnaden gäller generellt för olika paråldrar med de variationer som födelsekohort, kvinnans sociala bakgrund, sysselsättning och utbildning ger. Skillnaden i benägenhet att föda ett första barn finns fortfarande efter flera år som gift respektive samboende. De högutbildade som är samboende har en större tendens till lägre förstabarnsfruktsamhet relativt kvinnor med lägre utbildning än de gifta, likaså ligger de studerande lägre något lägre relativt sett bland de samboende.

De samboendes fruktsamhet karaktäriseras ofta av en mycket jämn kurva utan några dramatiska toppar. De gifta har däremot så gott som alltid toppar i fruktsamheten i början av äktenskapet. Den första toppen utgörs av de gravida, ofta samboende, kvinnor som gift sig före nedkomsten.

Den ökade informationen i samhället om möjligheterna att använda preventivmedel och rätten till fri abort har säkert i hög grad bidragit till

Figur 12.3.1 Förstabarnsfruktsamheten för gifta resp samboende kvinnor. Parålder 20-22 år, mellanutbildning, förvärvsarbete. Kohort 3



den mycket kraftiga nedgången i fruktsamhet bland yngre kvinnor i de yngre kohorterna i början av äktenskapet respektive samboendet.

För de kvinnor som gifter sig är själva giftermålet en indikation på att barn är på väg eller att man är inställd på att skaffa barn. Denna bild har inte förändrats för de födelsekohorter som studeras i fruktsamhetsundersökningen, om vi bortser från de kvinnor som gifter sig i 16-19 års åldern. Det fruktsamhetsmönster som fanns bland de kvinnor som levde i relativt långa barnlösa samboenden i den äldsta kohorten har däremot förändrats. Benägenheten att föda barn har minskat. Samboendet har ytterligare förstärkt sin roll som en tvåpersonsparform och inte som en barnalstringsparform.

12.4. Har de föräktenskapliga samboendena påverkat förstabarnsfruktsamheten inom äktenskapet?

Det spelar inte någon större roll för förstabarnsfruktsamheten hur lång tid kvinnan varit samboende innan hon gifte sig. Det finns inte heller några belägg för att kvinnor som väljer att gifta sig direkt utan något föregående samboende med tiden skulle komma att utgöra en allmer selektiv grupp som väljer denna form av religiösa skäl och då också tillämpar sexuell avhållsamhet före giftermålet. Det är snarare så att den för varje kohort allt sällsyntare grupp kvinnor som gifter sig direkt helt enkelt inte haft tid med något samboende därför att de ville vara gifta när första barnet föddes.

Samboendetidens längd har således inte någon signifikant inverkan på fruktsamhetsbeteendet (första barnet) inom äktenskapet. Detta faktum tillsammans med skillnaden i fruktsamhet mellan samboende och gifta kvinnor förstärker intrycket av att det för många kvinnor är viktigt att vara gift när första barnet föds även om man har ett långt samboende bakom sig. Benägenheten att gifta sig är också fyra gånger högre bland samboende gravida kvinnor än bland samboende icke-gravida kvinnor (B. Hoem 1987).

Fruktsamheten har alltså fortsatt att sjunka från en mycket låg nivå redan i den äldsta kohorten bland samboende kvinnor medan den varit relativt oförändrad bland gifta kvinnor. Detta har inneburit att skillnaderna i fruktsamhet mellan samboende och gifta kvinnor snarare ökat än minskat (bortsett från tonårsparen) för de födelsekohorter som studeras. När en samboende kvinna gifter sig gör hon därmed en tydlig markering att hennes paritet kan komma att förändras, medan detta inte alls var så sannolikt när hon påbörjade sitt samboende.

*Jfr Hoem-
Rennenseth*

12.5. Betydelsen av när i livet man flyttar samman

Det generella förhållandet mellan parbildningsålder och fruktsamhet är att ju yngre kvinnan är då hon flyttar samman med en man desto högre är hennes fruktsamhet. Detta har även gällt svenska kvinnor. Kvinnor som är födda i slutet av 1940-talet och under 1950-talet har emellertid ändrat detta beteendemönster. Det är i stället de kvinnor som flyttar samman i 20-22 års åldern som har högst fruktsamhet. Detta gäller också då vi kontrollerar för olikheter i sysselsättning, utbildningsnivå och social bakgrund. Det är den allt vanligare samboendeformen där paret kontrollerar sin fruktsamhet allt oftare som bidragit till denna förändring.

Bland gifta kvinnor gäller dock inte detta förhållande. Den högsta fruktsamheten återfinns fortfarande bland kvinnor som gift sig i tonåren. Speciellt i äldre kohorter där tonårsäktenskap inte var så ovanliga var fruktsamheten i äktenskapet under första halvåret mycket hög. Den har successivt minskat, liksom andelen kvinnor som överhuvudtaget gifter sig som tonåringar. Det generella draget är att åldern vid vilken man gifter sig har större betydelse för fruktsamheten än åldern vid vilken första samboendet startar.

Att människor flyttar samman i unga år är inte alls i samma utsträckning som giftermål i unga år en "garanti" för hög fruktsamhet. Risken att de samboende separerar är däremot hög.

12.6. Sysselsättningens och utbildningens betydelse

Förvärvsarbetande, studerande och hemarbetande kvinnor har olika födelsemönster inom såväl parförhållanden generellt, inom samboenden som inom äktenskap. Detta gäller i princip oavsett hur gamla kvinnorna är när de flyttar samman eller gifter sig. Eftersom det är den aktuella sysselsättningen som mäts innebär detta att kvinnorna har olika önskan och möjlighet att kontrollera sin fruktsamhet. Kvinnor som studerar har oftast lägre benägenhet att få ett första barn än förvärvsarbetande kvinnor. Kvinnan kan vara motiverad ur flera synpunkter att inte bli gravid under en studieperiod. Ett viktigt syfte med studier är ofta att kunna förvärvsarbета inom ett speciellt område eller yrke. Om studierna då direkt följs av en graviditet är troligen möjligheterna att få ett arbete efter ledigheten sämre än om kvinnan antingen hunnit få någon arbetslivserfarenhet inom området eller helst en anställning som hon kan återvända till efter graviditetsledigheten. Föräldrapenningens storlek under graviditeten är dessutom helt knuten till kvinnans aktuella förvärvsinkomst. Den ökade vikten av att ha arbetslivserfarenhet styrks också av analysresultat som

presenterats i "Patterns of deferment of first births in modern Sweden" författad av B. Hoem m fl (1987).

Bland gifta kvinnor är effekten av sysselsättningstyp inte lika tydlig som bland samboende kvinnor. För en samboende kvinna är den relativa skillnaden mellan studerande och förvärvsarbetande större än bland gifta kvinnor. De samboende studerande kvinnorna har en starkare önskan än gifta kvinnor att inte bli gravida under studietiden.

Den utbildningsnivå kvinnan uppnått har också visat sig vara av stor betydelse för den takt i vilken barnafödandet startar. För kvinnor som börjar sammanbo eller gifter sig före 23 års ålder är fruktsamheten högre ju lägre utbildning kvinnan har. Detta är mycket markant bland samboende kvinnor (se tabell 9.6.1). Bland de kvinnor som gifter sig eller startar ett samboende i 23-25 års åldern har dock utbildningen inte någon signifikant betydelse. Bland samboende kvinnor fungerar sysselsättningstypen här som en bättre och tillräcklig faktor för att beskriva hur kvinnan beter sig ur barnafödandesynpunkt. Kvinnor som startar sina parförhållanden sent, i åldrarna 26-30 år (se tabell 5.2.1), har däremot ett motsatt mönster: ju högre utbildning desto större benägenhet att föda ett första barn.

Effekten av utbildningsnivån på första barnets födelse hänger således samman med när i livet kvinnan börjar sammanbo eller gifter sig. I yngre åldrar minskar förstabarnsfruktsamheten medan den i äldre åldrar har en ökande effekt.

Trots att allt fler kvinnor skaffar sig en längre utbildning har inte den relativa skillnaden mellan olika utbildningsgrupper minskat över födelsekohorterna vad gäller benägenheten att föda ett första barn för kvinnor vars samboende eller äktenskap startade före 23 års ålder. Det absoluta avståndet i fruktsamhetsnivå har ju däremot krympt bland samboende kvinnor eftersom fruktsamheten minskat över kohorterna. Behovet och möjligheten att senarelägga första barnet har funnits i alla utbildningsgrupper men skillnaderna har bibehållits.

12.7. Inverkan av kvinnans sociala bakgrund

Kvinnans sociala bakgrund har framför allt betydelse för hur fruktsamheten inom samboendet utvecklar sig. Det har dock inte skett någon större förändring över födelsekohorterna. Döttrar till tjänstemän på mellannivå och högre tjänstemän har genomgående haft den lägsta fruktsamheten och döttrar till icke facklärda arbetare ligger högst. Precis som på utbildningsfronten har de relativa skillnaderna inte förändrats på ett signifikant sätt. Samboendet som parform skiljer sig åt för kvinnor med

olika social bakgrund. För kvinnor från arbetarklassen fungerar samboendet mer som ett äktenskapet vad gäller barnalstring, medan kvinnor från tjänstemannaklassen väljer att inte föda barn inom samboendet i samma utsträckning.

Denna skillnad finns inte bland gifta kvinnor. Har man väl gift sig har den sociala bakgrunden inte någon signifikant betydelse för första barnsfruktsamheten. I äktenskapet är det utbildningsnivån och i viss utsträckning sysselsättningstypen som påverkar.

12.8. Slutsats

Att bestämma sig för att flytta samman med en man å ena sidan och å andra sidan att besluta sig för att skaffa barn har med tiden kommit att bli två alltmer skilda beslut.

Samboendet som parform har blivit vanligare och dominerar helt det barnlösa parboendet bland kvinnor födda under efterkrigstiden. Samboendet har dessutom ändrat karaktär. Det har alltmera kommit att fungera som en ny livsform. Man flyttar samman, ofta utan att ha känt varandra någon längre tid, för att kunna bo ihop i ett barnlöst förhållande. Om förhållandet inte fungerar flyttar man isär.

Speciellt bland tonårskvinnor, 16-19 år, har den "nya" parformen förändrats. Den har dels fått en snabb utbredning, dels inneburit att benägenheten att föda ett första barn inom samboendet minskat. En effektiv preventivmedelsanvändning och tillgången till fri abort har, rent tekniskt, kunnat möjliggöra denna minskade fruktsamhet. Samboendet som parform är utbredd i alla sociala klasser.

Om man är samboende är benägenheten att föda barn inte speciellt hög. Mönstret är dock olika beroende på hur gammal kvinnan är, hur lång utbildning hon har, vilken social miljö hon vuxit upp i och hennes aktuella sysselsättning. Samboendet är en mer naturlig barnalstringsform för arbetardöttrar och kvinnor med lägre utbildning än för tjänstemannadöttrar eller kvinnor med en högre utbildning.

Det finns ingen tendens till ett närmande mellan kvinnor från olika sociala grupper vad gäller fruktsamhetsbeteendet. Alla gruppers fruktsamhet har minskat inom samboendet vid jämförelse över födelsekohorterna men det har inte minskat snabbare t ex bland arbetardöttrar än bland tjänstemannadöttrar eller bland lågutbildade än bland högutbildade. Detta innebär troligen att den tendens till minskning i benägenheten att börja sammanbo i unga åldrar som kunnat noteras (J.M. Hoem 1986) samt de successiva förskjutningar i socialgruppstillhörighet samt höjningen av kvinnornas ut-

bildningsnivå kan medföra att barnafödandet startar ännu senare i kvinnornas liv i framtiden. De senaste årens utveckling, som endast kan belysas med hjälp av officiell statistik, har också förstabarnsfruktsamheten fortsatt att öka bland äldre kvinnor vilket styrker denna slutsats. Bland yngre kvinnor har emellertid också en viss ökning kunnat noteras, vilket troligen innebär att födelsemönstret bland de samboende kvinnorna förändrats på ett sätt som inte helt följer den tidigare utvecklingen.

En stor del av barnafödandet sker fortfarande inom äktenskapet. Kvinnorna som studeras i denna analys har successivt minskat sin benägenhet att ingå äktenskap i unga år. Benägenheten att föda ett första barn som gift tonåring har också minskat kraftigt. Gifter man sig efter det att man fyllt 20 år är fruktsamhetsmönstret ganska likartat inom äktenskapet i de olika födelsekohorterna. Detta gäller då vi kontrollerar för förändringar i de övriga faktorerna i studien. Kvinnans utbildningsnivå och i viss mån sysselsättningstyp har i viss utsträckning en differentierande effekt på barnafödandet.

Det finns ingen starkare tendens i den officiella statistiken (SCB, 1986b) till ökad barnlöshet utan det är ett komplext mönster av förändringar i parbildningen, förändringar i förstabarnsfruktsamheten inom samboendet och delvis inom äktenskapet samt förskjutningar i relativa storleken av olika delpopulationer, som har skiljer sig åt i benägenheten att föda ett första barn, som tillsammans bidragit till den minskade benägenheten att föda barn i unga år. Detta har i sin tur i hög grad bidragit till den minskade fruktsamheten som vi haft i Sverige sedan mitten av 1960-talet.

EFTERORD

Denna rapport ingår som en del i projektet "Kvinnors livsfaser". Projektet finansierades av Humanistiska-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Delegationen för social forskning och Riksbankens Jubileumsfond. SCB har ställt avidentifierade data från den svenska frukt-samhetsundersökningen till vårt förfogande. Jag är tacksam för att en stor del av slutarbetet med rapporten kunnat utföras inom ramen för mitt arbete på SCB.

Under arbetet med denna rapport har jag fått stor hjälp av Britta Hoem, som genomfört huvuddelen av programmeringen och lämnat värdefulla synpunkter på uppläggningsen av studien. Jan M. Hoem har läst större delen av manuset och gett mig mycket värdefulla synpunkter. Jag tackar även övrig personal på SUDA som i tidigare skeden deltagit i diskussioner rörande uppläggning och innehåll. Viorica Diaconescu har varit vänlig nog att rita diagrammen.

LITTERATURREFERENSER

- Bernhardt, E.M. 1984. Den sociala bakgrundens betydelse för barnafödande och giftermål inom informellt samboende. Stockholm universitet, Demografiska avdelningen, rapport nr 20 i serien Stockholm Research reports in Demography.
- Bernhardt, E. and Hoem, B. 1985. Cohabitation and social background: Trends observed for Swedish women born between 1936 and 1960. European Journal of Population. Vol 1, No 4, 375-395.
- Blake, J. and Davis, K. 1956. Social structure and fertility: An analytic framework. Economic Development and Cultural Change, 4 (3).
- Bumpass, L., Rindfuss, R. and Janosik, R. 1978. Age and marital status at first birth and the pace of subsequent fertility. Demography, Vol 15, 75-86.
- Etzler, C. 1984. Första steget i familjebildningen - gifta sig, börja sambo eller få barn: Utveckling och skillnader bland svenska kvinnor med olika social bakgrund födda 1936-1969. Stockholms universitet, Demografiska avdelningen, rapport nr 21 i serien Stockholm Research Reports in Demography.
- Etzler, C. 1985. Val av utbildningsvariabel vid analys av kvinnors livsfaser. Intern promemoria. Demografiska avdelningen vid Stockholms universitet.
- Etzler, C. 1986a. Barnafödande inom äktenskapet. Det föräktenskapligasamboendets betydelse för förstfödselar inom äktenskapet bland svenska kvinnor födda 1936-1960. Stockholms universitet, Demografiska avdelningen, rapport nr 29 i serien Stockholm Research Reports in Demography.
- Etzler, C. 1986b. Första barnet. En studie av första barnets födelse bland samboende och gifta kvinnor. Bidrag till nordiska symposiet i demografi i Gilleleje, Danmark i juni 1986. (Utgör en preliminär version av denna rapport.)
- Etzler, C. 1987. Education, cohabitation and the first child: Some empirical findings from Sweden. Stockholms universitet, Demografiska avdelningen, rapport nr 34 i serien Stockholm Research Reports in Demography.
- Johansson, L och Finnäs, F. 1983. Fertility of Swedish Women born 1927-1960. Utgiven av statistiska centralbyrån i skriftserien Urval, nr 14.

- Festy, P. 1980. On the new context of marriage in Western Europe. Population and Development Review, Vol 6, No 2, 311-315.
- Granath, F. 1986. Analys av separationsbenägenheten hos barnlösa svenska kvinnor. Intern promemoria. Demografiska avdelningen vid Stockholms universitet.
- Happel, S.K., Hill, J.K. and Low, S.A. 1984. An economic analysis of the timing of childbirth. Population Studies, Vol 38, No 2, 299-312.
- Hoem, B. 1985. Ett barn är inte nog. Vad har hänt med svenska ettbarnskvinnor födda 1936-1960? Stockholms universitet, Demografiska avdelningen, rapport nr 25 i serien Stockholm Research Reports in Demography.
- Hoem, B. 1985. Tredjebarnsfödslar bland svenska kvinnor födda 1936-50. Stockholms universitet, Demografiska avdelningen, rapport nr 36 i serien Stockholm Research Reports in Demography.
- Hoem, B. 1987. Graviditetens betydelse för barnlösa kvinnors civilståndssändringar. Stockholms universitet, Demografiska avdelningen, rapport nr 38 i serien Stockholm Research Reports in Demography.
- Hoem, B., Hoem, J.M. och Etzler, C. 1987. Patterns of deferment of first births in modern Sweden. Bidrag till den europeiska befolkningskonferensen i Jyväskylä, Finland i juni 1987.
- Hoem, J.M. 1986 resp 1985. The impact of education on modern union initiation. European Journal of Population 2 (2), 113-133. En mer utförlig version finns på Stockholms universitet, Demografiska avdelningen, rapport nr 25 i serien Stockholm Research Reports in Demography.
- Hoem, J.M. and Rennermalm, B. 1985. Modern family initiation in Sweden: Experience of women born between 1936 and 1960. European Journal of Population, Vol. 1, No. 1, 81-112.
- Jones, E.F. and Forrest, J.D. 1987. The association of use of effective methods of contraception with fertility in western countries. Bidrag till den europeiska befolkningskonferensen i Jyväskylä, Finland i juni 1987.
- Kiernan, K and Diamond, I. 1983. The age at which Childbearing starts; A longitudinal study. Population Studies, Vol 37, No 3, 363-380.
- Klingberg, L. 1986. En preliminär analys av giftermål bland samboende barnlösa kvinnor födda 1936-60. Rapport i manusform, Demografiska avdelningen, Stockholms universitet.
- Langlet, P. och Wärneryd, B. 1980. Att fråga. Om frågekonstruktion vid intervju- och enkätundersökningar. SCB/LiberFörlag. Stockholm.

- Lyberg, I. 1984. Att fråga om barn: Teknisk beskrivning av undersökningen "Kvinnor i Sverige". SCB. Bakgrundsmaterial från Prognosinstitutet, 1984: 4.
- Menken, J. 1985. Age and fertility: How late can you wait? Demography, Vol 22, No 4, 469-483.
- Michael, R.T. and Tuma, N.B. 1985. Entry into marriage and parenthood by young men and women: The influence of family background. Demography, Vol 22, No 4, 515-544.
- Oppenheimer, V.K. 1982. Work and the family. Academic Press. New York.
- Qvist, J. och Rennermalm, B. 1985. Att bilda familj. Samboende, äktenskap och barnsfödande bland kvinnor födda 1936-1960. Rapport nr 17 i skriftserien Urval utgiven av Statistiska centralbyrån.
- Scanzoni, J. 1979. Sex roles, life styles, and childbearing. New York.
- Schoorl, J. and Moors, H. 1986. Summary report, not yet published from a workshop organized by Netherlands Interuniversitair Demografisch Instituut on "Lifestyle, Contraception, and Parenthood", in Amsterdam in September, 1986.
- Statistiska centralbyrån (SCB). 1986a. Befolkningsförändringar 1985. SOS.
- Statistiska centralbyrån (SCB). 1986b. Opublicerade siffror från demografiska funktionen.
- Statistiska centralbyrån (SCB). 1986c. Kvinnor och män på arbetsmarknaden. Information om arbetsmarknaden 1986: 2.
- Teachman, J.D. and Heckert, D.A. 1985. The declining significance of first-birth timing. Demography, Vol 22, No 2, 185-198.
- Thornton, A., Strumpel, B. and Curtin, R. 1976. Fertility change after the baby boom: the role of economic stress, female employment and education. University of Michigan. Ann Arbor, Michigan. (Stencil).
- Trost, J. 1979. Unmarried cohabitation. Västerås, Sweden: International Library.
- Trost, J. 1986. Cohabitation and marriage: transitional pattern, different life style, or just another legal form. Paper presented at a workshop organized by Netherlands Interuniversitair Demografisch Instituut on "Lifestyle, Contraception, and Parenthood", in Amsterdam in September, 1986.
- Trussell, J. and Hammerslough, Ch. 1983. A hazards-model analysis of the covariates of infant and child mortality in Sri Lanka. Demography 20(1), 1-26.

